ISSN 0155-0128

MELBOURNE CHRONICLE

Independent Cultural-Social Periodical

SERGE LIBERMAN	—	Recording the Past for the Future	1
RABBI DR. I. PORUSH	—	Moslems and Jews	3
ADELA SHAW	—	Jewish Artists of Australia Bertha Buxton	4
ARTHUR MATZNER	—	Political Prisoner 115029 (Part 2)	5
SERGE LIBERMAN	—	Seventy Years of Yiddish Theatre in Melbourne 1909 — 1979 (Part 1)	8
SERGE LIBERMAN	—	Book Review, Come Spring by Maria Lewitt	11
ILANA NAYMAN	—	Story — The Reunion	12
ANNE PARRATT	—	Poems — A Snake came to my Water Trough Altitude	16

PRICE $1.00

Published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah"

Melbourne, Australia No. 3 (23) June-July 1980

THIS YEAR

AND EVERY YEAR

Look to

JetsetTours

FOR THE LOWEST PRICES TO

ISRAEL

AND AUSTRALIA'S BEST VALUE

IN OVERSEAS PACKAGE HOLIDAYS

JetsetTours

18th FLOOR MLC BUILDING

303 COLLINS STREET, MELBOURNE, 3000.

TELEPHONE: 62 0041

Printed by York Press Pty. Ltd., 1-19 Hoddle Street, Abbotsford for the Publisher
M. Aizenbud, 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185 Australia

Melbourne Chronicle

Independent Cultural-Social Periodical

JUNE-JULY 1980 **No.3 (23)** **MELBOURNE, AUSTRALIA**

Address for Correspondence: Melbourne Chronicle. 7 Selwyn Street. Elsternwick. 3185. Australia

EDITORIAL

RECORDING THE PAST FOR THE FUTURE

Serge Liberman

The Jew is endowed with a dual talent that borders on the realms of genius. The one is survival; the other — memory. With respect to survival, history furnishes evidence in plenty to render that fact beyond dispute. As for memory, this is less emphatically remarked upon, perhaps because it is not perceived — understandably — to be as pressing.

"Memory" in this instance is not meant to reflect personal recollections of happenings in one's own life — though it is not entirely exclusive of these — but rather folk memory which is the enduring repository of events, traditions, laws and folklore that have been transmitted through the generations — for the Jew, traditionally beginning with the Creation. Within the current of memory is included oral tradition, or oral history, which, outside of basic Biblical or Talmudic tradition, is necessarily diverse and has local colour (the traditions of the Cochin Jew or Falasha or Yemenite Jew will often be quite different from those of the Lithuanian, Galician or English Jew), but it is also fragmentary, regionally restricted and subject to wastage as one generation passes, and past legends, histories and customs are forgotten or unknown or unheeded by the new.

History be'al peh has major limitations. Which explains perhaps the plethora of written material on Jewish history (and, by implication, on religion, law, literature, folklore, etc.) — both scholarly (Cecil Roth, Ben-Sasson, Elie Kedourie) and popular (Dimont, Potok) — that annually floods the bookstalls and libraries, to repeat, revise and reinterpret events for the modern reader, usually, though not exclusively, Jewish. Koheleth writes that "of the making of books there is no end", but though to him it is yet another instance of futility (or "vanity" as he terms it), in the context of this discussion, the making of books is nothing less than a necessity. For memory to endure, history must be preserved in print.

This may well beg the question, why is this dogged re-recording of history ad infinitum, even ad nauseam for some, so important? Our world is, after all, the here and now, a world ridden with social, religious, racial and national conflicts, and with revolutions, coups, ideological rivalries and power struggles often far removed from everything that has gone before. To the answer that by understanding the past we may come to know how we reached the present, one may reply, "Fine, so I understand, but that does in no way alleviate the evils I have just enumerated". Or to the other answer that, by knowing the past, men might learn not to make the same mistakes, one may say together with the cynic that the only thing one ever learns from history is that one can never learn anything from it. There is logic of a kind in the retort and one not merely confined to the history-hating high-school student swallowing knowledge for the sake of examination success.

There are other, more positive, answers to the question, but the one carrying most potency is that the study of history (that is, the recording of events and their ultimate preservation as memory) has to do with nothing less than the acquisition and maintenance of both national and individual identity, and, at a more basic level, with a people's very survival. History — for the Jew, even more than language — becomes

The "Melbourne Chronicle", published by the Jewish National Library and Cultural Centre "Kadimah", aims to deal with cultural, communal, social, political and religious issues of interest and relevance to the Jewish community.

In keeping with this aim, the "Melbourne Chronicle" invites contributions of articles, poetry, short stories, critiques and reviews from all interested members in the community. In particular, it seeks to serve as an outlet for local creative literary talent.

The opinions expressed by contributors to the "Melbourne Chronicle" are their own and do not necessarily represent the views of the editorial committee or of the Kadimah organisation.

something shared, both vertically through and horizontally across time. It is the cement that binds the Yemenite to the Australian Jew, the Italian to the English Jew, however different and mutually exotic everything else — their customs, dress, behaviour, world outlook, folklore and even synagogue ceremonies — may be. Accepting oneself as a descendant and carrier of the Jewish people's past — allowing for halachic rulings — is what distinguishes the Jew, more than his language, his physiognomy, his culinary tastes and even more than his belief in God (an atheistic Jew still remains, legally, a Jew). Through knowledge of one's history is one's identity the more likely to be consolidated, and through the consolidation of that identity is his survival as a Jew more readily assured.

The point will not be further elaborated.

What obtains on a large scale, however, holds also on a lesser one. And here we turn to the local Australian scene.

Barring any major international or local upheavals, it is probable that Australian Jewry will both remain relatively static in number (although some would predict a decline) and become more homogeneous. Traces may well remain, in one or two or three generations, of Anglo-Saxon or German or East European origin, but these will inevitably be far less pronounced than at present. The growth and influence of the Jewish day-schools may impede the trend to some extent but it would be against the grain of proven historical experience if the children and grandchildren of many of today's avowed Jews shall not have drifted away from Jewishness by default, outmarriage or conversion. This is in no way to condone such an eventuality but merely to reiterate a sociological fact (thereby affirming that history does have something to teach). There may also be new Jewish immigrants to Australia in the future (the source of which cannot at present be predicted — one is referring here to mass migration rather than small trickles as are now coming from Russia), but in the main, the principles of stasis and evolving homogeneity shall not be much disturbed.

The future task shall be to strengthen the Jewish community — if its survival is to be regarded as a high priority so that "wastage" shall be kept to a minimum. Unable to depend upon the influx of large outside numbers into the community as occurred in the peri and post World War 11 period, two other means, essentially interdependent, shall need to be relied upon — education and the forging of a tangible identity. The reliance on education — Jewish education in depth and in breadth, inclusive of history, religion, literature, language (Hebrew and/or Yiddish), custom, law etc. — is self-evident and shall not be dwelt upon except to add that successful Jewish education shall contribute to one's identity as a Jew. But a human being, as well as belonging to a genus, (in this context, Jew), needs also to belong to a class, that is, to a smaller, more homogeneous, well comprehended community in which he encounters similar images of himself (here, Australian Jew). There are sub-classes, to be sure, for example, Mizrachi Jew, Lubavitch Jew, Liberal Jew, and for many, these sub-classes may suffice in terms of providing a secure unfettered identity. They are, perhaps, the fortunate ones in that they may be spared the heart-searching of less committed Jews. But they do not represent the majority whose identification takes the form of less tangible and organised means. If asked the right question, the latter would certainly regard themselves as Australian Jews (or Jewish Australians — though it is not our intention to avow a Jew first or Australian first); but the next question, a more subtle one, would be whether they were Australian Jews by virtue of their place of domicile alone or of a deeper identification based on an understanding of how they became Australian Jews. No idle question this. For it turns the face once more to the history of one's people, in this instance, of the Jews in Australia.

Much has been written about Jews in Australia. The journals of the Australian Jewish Historical Society, for example, are dedicated to this purpose. Also there exist substantial volumes by, inter alia, the late Rabbi L. M. Goldman and Hirsch Munz, by Rabbi Israel Porush, Rabbi John Levi and Dr. George Bergman on Australian Jewish history dealing with Jewish communities, synagogues and other institutions. A. projected bibliography of Australian Judaica lists over 100 volumes in English written by Australian Jews about different aspects of Australian Jewry, quite apart from many works of fiction and poetry in English and Yiddish and of works about Jewish subjects by non-Jewish writers. Added to this are numerous pamphlets, sermons, reports, minutes and correspondence books of various institutions which provide the raw material for a host of historical studies into the community. Also, a number of projects known to this writer have either been completed or are currently under way, among them an unpublished study of the Kadimah, a preliminary survey of the Yiddish theatre in Melbourne, a venture into the history of Shepparton Jewry and research by a scholar currently visiting Melbourne into the visits of emissaries from Jerusalem to Australia before World War 1, into "Yiddishkeit" in Australia, (by which he means religious Jewishness), and into the history of synagogues in Australia. All of these may seem parochial studies when set against analyses of, say, the emancipation of Jews in eighteenth-century Eastern Europe or the mass migrations of Jews in the early years of this century. Granted; but it is from a mass of such small studies that the requisite information, scholarly assimilated and presented, may be incorporated into a larger more unified whole that may give the reader an insight into the past of the society in which he lives and with which he may come to identify.

But the writing of history is not an activity left to others, to "them", whoever "they" may be. Very few of those who have written on Jewish history in Australia have been trained historians or sociologists. Much of the work has been voluntary, performed by dedicated dilettantes (and no disparagement is intended by the word) who have flipped through page after page of old newspapers, who have rummaged through stacks of synagogue files, who have followed chance leads to make new discoveries, connections, contributions. Until a chief arises to erect the grand edifice — the definitive history of Jews in Australia — a thousand Indians shall have had to lay the foundations. It is a field open to all who have the slightest curiosity into the local past.

So much for the writing of history which depends upon active research, though much more could be said. Also vital is the recording of history by those who have lived (or created) it. That is memoirs. The post-war period has seen a large influx of Jews into Australia and a revivifying of local cultural, communal and religious life. Yet, lamentably, few have seen fit to describe their passage to Australia, the conditions as they found

them, their difficulties, suspicions, conflicts, ambivalences, successes, etc., that they must have known. Each life is a thing unique; each life is a book; and only a stone has no story to tell. Personal recollections, observations and reflections are valuable historical documents which not only instruct later generations in the events and tenor of times past but establish a chain of historical continuity which is what memory as defined above is all about. As in the previous editorial which dealt with the Holocaust and cited Simon Dubnow's plea to record the bestialities of the last war, his words will here be invoked again, albeit in a different (mercifully different) context — "Write it down!"

The study of Australian Jewish history, concurrently with that of Australian history and Jewish history in general, coupled with the creative activity involved and the enhanced self-awareness of Jews as part of a continuum may yet strengthen the self-identification of Jews as Jews and unleash a deeper and broader cultural activity in which, it is hoped — in emulation of the American model — literary creativity may be one of its finest and most consolidating fruits.

Given the success of the enterprise of recording history and thereby storing memory, that second talent, survival, as a community, may the more readily be realised.

MOSLEMS AND JEWS

Rabbi Dr. I. Porush

There are some 600 million Moslems of many races and nations in the world, occupying a vast area of the globe, controlling immeasurable natural wealth, and flourishing, it seems, in a process of expansion and revival, whilst the Jews can muster only 14 million souls, occupying a tiny strip of land and otherwise fragmented and scattered over the four corners of the earth, always in danger, always struggling for survival.

The present relationship between the Jews and the Moslems can only be described as deplorable — a "Milchemet Achim", a conflict between brothers or, more correctly, between cousins. Is it not sad that the recent resurgence in Iran of what looks like an Islamic Regeneration should have generated intensified hatred against Israel?

The story of the genesis of Islam in the 7th century C.E. breathed, at least for a while, a different spirit, and so did many older parts of the Qoran, the Islamic Bible.

Mohammed, the founder of Islam, not only thought highly of the Bible (which he knew only superficially, making many mistakes when quoting therefrom) and its precepts, he also related himself directly to the teachers and the teachings of Judaism and the ancestors of the Jewish people.

He venerated the Patriarchs of Israel, especially Abraham who as the father of Ishmael was the progenitor of the Arabs, and acknowledged the Hebrew prophets and their messages, just as he recognised Jesus as a true prophet. He borrowed many of the doctrines and ethical laws of the Hebrew Bible, and above all the monotheism of Judaism in its pure form. He expressed admiration for the "People of the Book" (meaning the Bible), an expression which has become an epithet of the Jews' love of learning.

Mohammed had hoped that the Jews — their number in the Arabian Peninsula was considerable — would acknowledge his divine mission and joyfully follow his banner. The Jews, however, could never believe that a gentile prophet had been appointed by G-d to supersede Moses and to abrogate the Eternal Torah, and to spread the new revelation throughout the world.

His attitude to the Jews and to their teaching thereupon became hostile. He moved away from Judaism. He replaced the Sabbath with the Friday as the day of rest, and introduced five daily Services instead of the original three. He turned against the Jewish communities in Medina, who failed to welcome him, and all but destroyed the many Jewish settlements on his furious march of conquest. The admirer became an enemy; the teacher was branded as an "infidel".

The word "Islam" which is related to the Hebrew word "Shalem", i.e. complete, denotes "complete submission" to the Will of G-d. The confession of the Moslem is very simple: "There is no G-d but Allah, and Mohammed is the prophet." Of course, the Qoran prescribes also laws and rituals which Moslems must observe, such as the circumcision (Ishmael was circumcised by Abraham at the age of 13), to practise charity and hospitality, to fast during the month of Ramadan, to go on a pilgrimage to the holy city of Mecca, and to pray five times daily with the face turned towards Mecca. In passing: The original order was, as in Jewish custom, to face Jerusalem which was recognised as a holy place since Abraham was commanded to sacrifice there his son Isaac — the Qoran mistakenly speaks of Ishmael instead of Isaac as the sacrifice. The prohibition to eat pork and blood and the practice of a kind of "schechitah" are obviously derived from Jewish observance.

In his book "Kuzari", Judah Halevi describes the voluntary conversion of the King of the Chazars to the "truest religion" Judaism after having heard expositions of the other faiths, Christianity and Islam, and puts into the mouth of the Moslem Scholar the following presentation of the essence of Islam: Unity and Eternity of G-d the Creator of Man, the spirituality of G-d, the acceptance of the Qoran as the Speech of G-d and of Mohammed as the "Seal of the Prophets" who abrogated all previous laws and invited the nations to embrace Islam, and that the pious will be rewarded in Paradise and the disobedient condemned to dire punishment.

Islam, being strictly unitarian — no images are, for

instance, allowed in the Mosque — has not been regarded in Jewish law as idolatrous. Maimonides, who lived among Moslems, goes out of his way to stress that the Moslems believe in One G-d only and, unlike Christianity which accepts the doctrine of the Trinity, is a pure monotheistic religion, a ruling which has consequences in Halacha.

Islam and Judaism have had many fruitful contacts on the long roads of their histories. The fate of the Jews under Islam differed from age to age and from country to country. Generally, however, one can say that there was much less Jewish persecution under Islam than under the Christian Church.

In Spain and in the Orient there were long spells when the two Faiths lived together in fruitful harmony and shared thought and culture, theology and skill. When persecution in Europe was at its worst, Jews could find refuge in Islamic lands amidst conditions which enabled them not only to practise their religion but also to be creative in philosophy, science and politics. It is equally true that in many lands, such as Yemen, the Jews suffered on the other hand severe degradation and restriction for centuries on end.

Islam as a whole did not undergo a "Religious Reform" or a "modernisation" in recent times. Some of the Islamic nations in the Middle East, notably Turkey, have tried to sweep away the ancient landmarks of their tradition: polygamy, the harem, the veiling of women, some of the harsh laws of the Qoran, the prohibition of alcohol and so forth, i.e. to "Europeanise" their societies in law and appearance. But by and large the Western progress has by-passed most of the Moslem peoples. When reforms were introduced forcefully and at high speed by the Shah of Iran, the conservative religious leadership revolted against this "falsification" of Islam and was able to oust the Shah and to stimulate the "Islamic Revolution" in the face of a surprised world. Only time will reveal the significance and the consequences of this revolution for Israel and for the whole world. The fate of Jerusalem, in particular, will thereby be highlighted.

JEWISH ARTISTS OF AUSTRALIA

BERTHA BUXTON

Adela Shaw

BERTHA BUXTON is a petite lady, with a deeply sensitive personality, who has a warm courteous manner and gives the impression of being a good doer in everything she handles and does. This is a true compliment to her abilites as an artist, in which work she likes to communicate with the viewer.

Bertha, who came to Australia from France in 1939, studied art at the National Gallery of Victoria and also with the prominent Master, George Bell. He was the teacher from whom she learnt the importance of drawing in which she distinguished herself.

She has returned to France on a number of occasions, to attend the Academie de la Grande Chaumiere to study under Professor Aujame and the Academie Julian, and to work with Mac Avoy, Pierre Jerome and Claude Schurr. Surrounded by these artists, she is stimulated in her desire to create remarkable works of art and to master the extreme delicacy of touch.

She began to love the modern technique in all media and wished to conquer it entirely. She has done so over the years of creativity using her imaginative and disciplined manner.

In 1969 Bertha had her first one woman exhibition at the Halmaag Galleries, Melbourne. Since then she has devoted her time entirely to her painting and translates the spirit of her own language and her own expression in landscapes.

She has travelled extensively throughout Australia; always sensitive to nature, she has fallen in love with the Australian landscape in its endless variety. She is equally at home in oils, pastels, gouache and acrylic, but prefers a the medium of oil in which she achieves a wonderful transposition of her experiences to canvas, always imbued with her inborn sense of colour. Her landscapes are currently exhibited in a number of important galleries.

Bertha has made a masterly progress by devoting all her energy and power to her art and looks only at the beautiful side of life through the splendour of her brush.

Her work is very much appreciated and is represented in a number of private collections in Australia as well as being recognised and acquired by overseas collectors in New York, Western U.S.A., Tokyo, Nagoya, Canada, Italy, Norway, the Philippines, New Zealand and in her native France, in Paris and in the Chateau de Fourolles. She is also included in the Lansdown Edition of "Artists and Galleries of Australia and New Zealand" edited by Max Germaine.

POLITICAL PRISONER 115029 (Part 2)

Arthur Matzner

Next morning at five o'clock I set off again; this time with the miller who put the horses to a cart in order to accompany me. In biting frost we travelled towards Spisska Nova Ves. The journey took five hours. Stiff with cold we finally arrived at a small inn. Carefully I enquired about the safest and shortest route to Kezmarok, where I was supposed to meet my parents. Together with my faithful companion, the miller, (who insisted to come with me as my guardian angel) I took a bus and proceeded in my journey. Night was falling when we alighted from the bus. I took leave from my kind companion and eventually found the place where I met my parents. They too had crossed illegally the border between Yablunkov and Cadca.

A week later, two of my brothers also crossed the Polish-Slovakian border. Thus all of us were happily reunited; my parents, four brothers and my sister with her husband; my eldest brother was in Prague at that time. At the same time my fiancee too managed to cross illegally the border between Tesin and Frydek. She left for Kromeriz where after many, many months she was united with her parents.

Life in Kezmarok was more or less quiet. It is true that here too various restrictions were enforced, but in comparison with occupied Poland life in Slovakia seemed to me like heaven. Letters from my fiancee came regularly. In 1940, in early February, she asked me in a letter to come and visit her in Kromeriz. I accepted the invitation. On the 14th of February I crossed the border of Slovakia and the Protectorate between Cadca and Stare Hamry, from where I travelled to Kromeriz. It was a joyful reunion.

My visit was supposed to last one week; fate, however, had different things in store for us. My fiancee and her parents persuaded me to stay in Kromeriz for good. Days and weeks passed and I was still without work. My occupation consisted in keeping my fiancee company. Among other things we went shopping together. On one of those outings I met the owner of a large store, where they sold groceries and building materials. Adjoining a large storeroom there was a factory for the production of concrete pipes. This is where I started in May 1940 as an administrative clerk. It was just a part-time job; I worked only in the afternoon. In the mornings I was walking around the storerooms, watching attentively the work of experienced master-workers. A few days later I tried my luck as a cement worker. I produced a cement pipe and lo and behold, it did not fall to pieces. This successful experiment encouraged me to further action.

From this day on I worked as a cement worker in the morning and as a clerk in the afternoon. Thus I made more money. I was happy in my work and it seemed that my boss also was satisfied with me, because at every fortnightly pay-day my salary increased. And so week after week passed in a monotonous way. I only knew the way from home to work and back again. In the evening, my fiancee and I used to take short walks in order to be back in time, because Jews were not allowed to be in the street after 8 p.m. It was necessary to adhere to all restrictions, as even the slightest violation of the existing ones meant the concentration camp and my turn for that would come soon enough. Nevertheless, early in July I committed a "terrible crime". It was on a hot Sunday afternoon when my fiance and I went for a walk. In the nearest cake-shop my fiancee bought two cones of ice-cream. I ate it and only a few minutes later I felt faint. Therefore we returned home immediately; the nearer we came to home the fainter I grew. In this condition I failed to notice that we had crossed a small public park in front of the Komensky school in order to take a shortcut home. That was a "terrible crime" as Jews were not allowed to enter any public place with "greenery". The next day I was denounced to the local Jewish administration. My case had a very lucky ending as the punishment was mild. A severe reprimand by the chairman of the Jewish administration.

I am a doctor of law and I had the opportunity to see and hear lawyers of repute at the Faculty of Law at the Masaryk University of Brno. But I never knew that walking through a small public park could constitute the factual essence of a criminal act, but **only** if the person concerned belonged to a certain race. Those were the "civil rights" of a citizen of the great German "Kulturvolk", who wanted to spread this ruinous culture all over the world.

Early in July my fiancee left for Prague. Her girlfriend found her a good job in a shoe-shop. From this moment on my lifestyle became even more monotonous and sad. Here I have to describe a small "disaster" I met with. However, future events proved that this so-called "disaster" was really a blessing in disguise and probably saved my life.

The High Holidays were approaching which that year fell on the third and fourth of October 1940 (Monday and Tuesday).

I had an agreement with the manager of the storeroom to leave on Friday the 30th September, 1940 for Prague to visit my fiancee. My boss did not know about it. (Our storeroom with building materials was about 500 metres away from the main shop and the boss visited us only rarely).

The reunion with my fiancee in Prague after four months and with my brother after two years was a very happy one. Monday the third of October, I registered with the Police Department in the Jindrich St., as was every citizen's duty.

Here I met with a frightening surprise. I was taken to a different office, where two police-officers, seated behind desks, welcomed me with a downpour of insults. I was informed by those two kind gentlemen that the offence I had committed was to have left my permanent place of residence (Kromeriz), which, from the 1st of October was prohibited for Jews by one of those perverse new laws. The police officer in charge immediately passed the sentence: a fine of 2,000 krowns or a fortnight in prison. In vain did I try to explain

---

Part I of this article was published in the preceding issue of the Melbourne Chronicle No.2 (22) (April-May 1980)

These memoirs were written in 1945 while the author Ju Dr. Arthur Matzner was convalescing at the hospital at St. Ottilien following liberation.

logically that I was innocent. I presented my return ticket from which it was evident that I had left Kromeriz on September 30th, that is to say on a date when this prohibition was not yet in force. The commissioner's answer was simple: "One word more and out you go".

I was treated like a common criminal. I must add that the fine of 2,000 krowns was — according to the Public Proclamation — the highest admissable penalty. I am under the impression that the Police station in Jindrich St., at the time, was administered by an "elite" of Czech Nazis and Fascists. I borrowed the 2,000 krowns from my fiancee's employer and paid the allotted fine.

Now comes the heart of the matter: Since, dated from the 1st of October 1940, Jews were not allowed to leave their domicile, I was unable to return to Kromeriz. This was a most awkward situation, because I really felt deeply grateful to my employer in Kromeriz, who had given me a job at a time when it was impossible for me to find work.

There was nothing I could do than to apologize to him in writing for having to terminate my employment in this unexpected way. (Subsequently I was told that only a few weeks later my employer in Kromeriz had been arrested by the Gestapo, taken to a concentration camp, where he died.)

Had I stayed in Kromeriz, I would have been evacuated already in June 1942 to Theresienstadt (Terezin) and from there most probably to the East. Today I know that this would almost certainly have meant death. In Prague, however, I managed to stay much longer.

I moved in with my brother, who, after his escape from Hlucinsko, hit upon the idea to return to a craft he had learnt in his youth: producing the uppers for shoes. He bought a cutting-machine and soon had so much work that he could not fulfil his orders in time. At once and with gusto I set to work as apprentice to this trade. After six weeks I was able to produce my masterpiece — a pair of uppers — completely by myself.

Winter was approaching and knee-high ladies' boots came into fashion. We were kept so busy that we worked day and night. My brother was pleased with my work and I myself was satisfied to have learned again another trade.

After seven years of courting I got married on the 9th of March 1941.

I did not stay long with the shoe-trade; thanks to a chance-meeting I changed my trade again and became a clerical worker. It was early in March 1940. I had been invited for dinner to my wife's employer. Walking along, deep in thoughts, I bumped into a pedestrian. While we both expressed our apologies I recognized in him the eldest brother of the three "Chudy", who — as refugees — had passed through our house. We both were happy to meet again after two years. During our conversation I learned that Mr. Chudy worked in the office of the Jewish Religious Community. He advised me to put in an application for a job with the J.R.C. and he promised to do his best to have my application favourably received. In this way he wanted to show his appreciation for the hospitality and kindness that he had enjoyed in our house near the border. I hesitated, not knowing how to decide. I knew that my brother would not welcome my decision to leave his workshop. On the other hand a job with the Jewish Religious Community would have certain advantages for me.

After some consideration I decided for the job in the J.R.C. I applied for it and started work on the 6th of April 1941. I worked as an administrative clerk in the Central registry office. As it turned out later my choice proved to be the right one. I was happy in my work. It was just the period of time when one anti-Jewish law followed the other. The official Jewish newspaper of the Jewish Religious Community was nothing else than a collection of prohibitions. The decree that Jews must only live in certain districts of Prague, like for instance Prague IV, later also II and XII, had practical consequences for me.

I moved into Klimentska St., Prague II. Soon afterwards we met a family living in the same house. I mention this circumstance because that lady (and her daughter) showed us so much kindness that we are forever in her debt. She cared for us as if we were her own children. She didn't forget us even when we already lived in the ghetto. Since she was an Aryan, she was not allowed to send us parcels to the ghetto, thus exposing herself to great personal danger. She wrote me a letter even to the concentration camp and sent a few parcels; unfortunately, I never received them, because a certain member (of the organisation Todt), to whose address the parcels were directed had been transferred at this time, so he couldn't deliver them to me. At this moment as I am writing these lines I know nothing positive about the fate of this lady, of our "mamina" as we called her. I only know that she was arrested by the Gestapo but released after three weeks. I hope I'll soon see her again to be able to reciprocate her kindness.

In September, the memorable decree of the external labelling of Jews was issued; we were obliged to wear the yellow star of David with the inscription "Jude" on the left side of our outer garment. So we were back in the Middle Ages. I remember exactly the day when for the first time I stepped out into the street of Prague wearing this label. I was not ashamed of the yellow star and I did not feel humiliated. Those who invented this labelling should have been ashamed for they changed the 20th century back into the Middle Ages. The majority of the Czech population behaved extremely correctly. It was not the person wearing the label who was considered an inferior creature. And today I can make the statement that my label served several times to my advantage.

One month later, in October 1941, the liquidation of Jews in the Protectorate started. The so-called "transports" began. That is to say, the enforced evacuations of Jews from Prague and later from the entire Protectorate. This is how it was done: each time one thousand Jews were issued with the "invitation" to appear with luggage no more than 50kg in the old Exhibition building in Prague VII. The personnel department of the Jewish Administration had enrolled me — against my wishes — with 25 other clerical workers into the group which was responsible for the smooth expedition of these forced evacuations from the Exhibition building.

It was terrible to look at these wretched people together with the remainder of their possessions: old people, the sick, the young and children were lying on the dirty floor surrounded by their meagre possessions. One thousand people went towards an uncertain fate. It took three days to expedite them. On the fourth day at dawn the loading into the railway carriages on the Bubenec railway station began. It was heartrending to

watch this slowly moving crowd leaving the Exhibition building, walking towards the railway station — escorted by ragamuffins and police. It looked very much like the beggars march from "the Beggars Opera".

Every evacuee had to hand over at the Exhibition building the keys of his house or flat, food ration coupons, all personnel documents, war medals, insurance policies, documents of bank deposits, gold, silver, money and watches. We (the personnel officers of the Jewish Administration) worked under the permanent supervision of the SS, who gave vent to their sadistic impulses on the suffering participants of these transportations.

The most dreaded of them were "Hauptscharfuhrer Fidler" and "Scharfuhrer Heindl". I saw Fidler tread on the feet of a two year old child to make the mother confess whether she had money hidden in her luggage. I can't describe all the frenzies of these sadistic men. The first five "transports" went to Lodge; a few people were spared the miseries of this journey into the unknown, — they died already at the Exhibition building.

On the first of December 1941, one thousand young men were called up; they were the first transport to Theresienstadt. These were the pioneers of our modern ghetto. My eldest brother was one of the young men. A fortnight later it was my sister-in-law's turn. The conditions in Terezin were unknown to us. It was strictly prohibited to have any contact with this town. In spite of this early in 1942 the news trickled through to Prague that 16 young men were publicly executed in Terezin. The "crime committed" was identical in all cases: contact with Prague by writing letters.

In February 1942 the first transports from outside Prague began. The first went from Plzen. In icy-cold weather the Jews from the entire district of Plzen started their journey into the ghetto. Several of the participants died in the assembly hall, others died on the train.

Transports went from Prague, then Kladno, then Prague again, then Ceske Budejovice, etc. In this manner I came to know all the so-called regional cities in the Protectorate, because I had to assist everywhere with the expedition of these transports. In the course of these sad expeditions I learned to know Plzen, Kladno, Hradec Kralove, Tabor, Mlada Boleslav, Brno, Olomouc, Moravska Ostrava and Uhersky Brod.

The year 1942 brought us sad news. In March my wife's only brother was arrested in Zlin and taken to Auschwitz (Osvecin). Three weeks later the news of his death reached us. At the same time my parents in Slovakia informed me that my brother and brother-in-law were taken to Poland. In May of the same year we experienced the aftermath of Heydrich's assassination. At night the SS played havoc in the Jewish habitations. K. H. Frank (the Protector) issued an order to annihilate the Czech intellectuals. This was the time when Lidice was razed to the ground. The lamentations of its women and children, the innocently spilled blood of its men clings to the hands of every Nazi. Lidice will forever give evidence of Nazi bestiality and sadism.

In June the transports from Olomouc started. In the first of the four transports from Olomouc the parents of my wife were included. In order to ease those fateful moments I did my best to help them wherever I could and as much as my limited means allowed. With tears in my eyes I bade them farewell at the railway station. That was the last I saw of them. From Terezin they went eastwards, where they too became victims of the Nazi holocaust.

Weeks and months passed by. Transports were leaving continuously, prohibitions and restrictions of food rationing were increasing. A good night's sleep was an unknown luxury since no-one knew when his turn came. No-one knew when he will have to leave his home and set out with his 50kg of "possessions" on the journey to Terezin. Many a Jew chose voluntary death in preference to the ghetto.

Towards the end of February 1943 the last "country" transports are being expedited from Uhersky Brod and thus all country districts of the Protectorate are "cleansed". Those who remain are either the so called Aryan half-casts (children from mixed marriages) or mixed marriages. There are fewer and fewer "stars of David" in Prague and by the end of 1943 out of 45,000 Jews only a few thousand are left.

The year 1944 started with sad news. From Poland came a letter from one of my cousins in which she informed me that two of my uncles (my father's brothers) with their wives and children had been killed in a small village near Krakow. They had become victims of Nazi atrocities. At the same time I heard that transports of Jews from Slovakia were now in full swing. Therefore I advised them to hide in a small mountain-village. Even at this moment I do not know, whether they took my advice. It is at present my most anxious worry to find my parents, my brothers and sister and my wife.

In May 1944, only about three thousand "reinrassige" (the pure race) Jews were left in Prague. By the end of this month news came from our Jewish Administration, that these remaining people would soon start on their journey to Terezin. And indeed, early in June, the last three large transports left Prague for Terezin. I was included in the third one. On the 10th of June 1944 I made my appearance with my wife in the Exhibition building. The moment had come when I had to "expedite" myself. In the early hours of the 13th of June we boarded the train and silently said farewell to the "hundred spires" of Prague. We all had but one thought on our mind: Will we be allowed to return to our beloved "mother Prague". The new statistics will give a frightful answer to this question.

By midday of June 13th we arrived in Terezin, where — after two and a half years — I met again with my brother. The first sight of this newfangled ghetto was terrible. The inevitable initiation of every newcomer was the "accommodation" in the dirty attics of the huge (former military) barracks. I thought that all the fleas and bed-bugs of the entire world had assembled in Terezin.

I find it impossible to describe here in detail life and conditions in Terezin. It would be a topic too complicated to write about. It was a town of the sharpest contrasts. The town of "straight-lined streets and crooked ways". On one side a coffee-lounge with music, theatres with prominent artists, concerts by well known musicians and singers, lectures given by medical and legal men of authority, promenade concerts, and on the other side thousands of people starving to death. The SS liked to make films in Terezin, but only of what they found suitable for their purpose. Hosts of old people would crowd at the refuse tips to find some potato-peelings; such things, however, were never filmed. Such sights did not suit their criminal propaganda.

On the 3rd day after my arrival, I was lined up for work. Every morning at 5 a.m., accompanied by a Czech gendarme we would be marched out to the workplace about 2km away from the main gate. There we worked with spade and shovel. After years of continuous fear, uncertainty and nervous stress, this physical work in the fresh air was a real holiday for me. I stayed in this working unit about six weeks. In August I became a member of the police force in the economy division of the Jewish self-government. The activity of this police force consisted in the permanent checking of the economical departments of the ghetto, in particular the distribution of food, checking of kitchens, bakers, butchers, grocery-stores, storage of bread, stores, hospitals, etc. The range of activity was indeed a wide one. My strict and honest checking brought me also success and at the same time pleasure from hard work.

Soon I was known as a straightforward, uncompromising and unapproachable controller. As time went by I ''earned'' for myself a lot of enemies in the ranks of cooks, bakers and butchers. But I never gave up my principles that the work of the economical police could only then be useful for the community if carried out honestly. I lived with my wife very modestly and it happened more than once that we did not satisfy our hunger. Cooks, bakers and butchers all offered me different food-products; but all these temptations were useless. I left Terezin for a concentration camp with a clean conscience; I never accepted any bribes from anybody.

Like everybody else my wife lived in different barracks in a cold attic right through the winter. In the ghetto of Terezin men and women were separated. Only the big wigs or those who enjoyed some favouritism with the notables were living together. During all the time we spent in Terezin my wife was engaged in physical work (in the wood-depot, joinery, cleaning of old people's homes, hospitals, etc.).

In September 1943 I experienced the most upsetting days in Terezin. From the commandatur came the order to send a transport of 5,000 people from Terezin to Birkenau; at that time I didn't know yet that Birkenau was in fact a part of the notorious concentration camp of Osvecin (Auschwitz). I was not included in this transport. After this transport had left, life again took its ordinary course. In May 1944 a new upsetting event befell us. The ''Commandatura'' again ordered three more transports with two and a half thousand people each to leave Terezin. My brother and his wife left Terezin for Birkenau in this transport. Unfortunately I don't know anything about his fate.

(To be continued)

Seventy Years of Yiddish Theatre in Melbourne (1909-1979) – Part I

Serge Liberman

In 1892, there arrived in Sydney a very young man, a worker from Warsaw, named Chaim Reinholz. Having a fine voice and being familiar with the stage, he succeeded in becoming involved with the English-speaking theatre. He toured about the cities with a number of theatrical troupes, on one occasion, while in Hobart, vanishing from the troupe and surfacing at the Hobart Synagogue on Rosh Hashanah and Yom Kippur to conduct the prayers when the congregation had no-one to lead them. In 1905, Reinholz received Abraham Goldfaden's ''Shulamis'' which he had earlier not known. It excited him considerably and he decided to have it performed. Together with two ladies who knew a little Yiddish, he established a choir of thirty people, all of them non-Jews and rehearsed the piece with them. His own role he sang in Yiddish, as did, in parts, his two companions. Everyone else sang the text in English, the text having been specially translated for them. Reinholz, to his credit, did try to teach his non-Jewish singers the Yiddish text, but without success, for at the performance, they either forgot the Yiddish or so badly mutilated it that no-one in the audience knew what language they were using.

Thus, in 1905, in Sydney, was conducted the first Yiddish performance in Australia.

For Reinholz himself, it was the first and last attempt at staging Yiddish theatre, although he did give recitals of Yiddish songs for the benefit of Jewish communal institutions. He wrote songs of his own as well, mostly dealing with Jewish life in Australia, but in later years these ceased to be sung, disappearing finally into oblivion.

On Monday 2nd November 1908, there arrived in Melbourne the actor Samuel Weisberg who came with the intention of founding a permanent Yiddish theatre in Australia. He had been born 46 years before on the 1st of May 1862 in Pyotrkov in Poland and by the time he arrived in Australia he had wandered throughout half the world with Yiddish theatre troupes. It had been on a friend's recommendation that he came to Australia to test his luck in creating a local Yiddish theatre. That may have been his ultimate dream but he soon came face to face with reality.

In an autobiographical sketch,[1] he writes as follows:

> I arrived in Melbourne in November 1908 on the ''Vulcania''. As I disembarked, I was approached by a distinguished-looking Jew with a fine patriarchal beard, and he asked me, ''Are you Mr. Weisberg?''
>
> ''Yes,'' I replied.
>
> ''My name is Malinski. I received a letter from London informing me of your arrival and requesting that I should meet you.''
>
> I was pleased indeed by his cordial greeting and by his warm welcome to the new land. I thanked him sincerely and Mr. Malinski took me home with him and introduced me to his wife and six lovely daughters. The table was prepared for dinner and the atmosphere was a festive one, as though they were awaiting some important guest . . .
>
> Mr. Malinski was an intelligent, easy-going, peaceful man. He was of the kind that one can only respect. Sitting at the table, we chatted naturally about different things. When we had finished, we went into his garden which was blooming with flowers to catch a breath of fresh air.

It was a very hot day. As we sat on the garden bench, Mr. Malinski said to me: "Mr. Weisberg, according to the letter which I received about you from my brother, I know precisely why you came to Australia. I honestly regret to tell you that you have made a big mistake."

"You believe then, Mr. Malinski, that I shall not be able to organise a Yiddish theatre here?"

"Yes."

"Are there no Jews here?"

"There are, there are. But very few. In all of Melbourne there are only some 200 families. Most of these are English Jews or Jews who have been here more than fifty years and who do not understand — or do not wish to understand — Yiddish. Besides that, they are dispersed in all corners of the city. And where do they come together? In the synagogue; and that only twice a year, on Rosh Hashanah and Yom Kippur."

"Do you have no club? No cultural institution?"

"Regrettably, no."

"Is there no working-class here? I mean, Jewish craftsmen?"

"There are some, but very few."

"And where do they meet?"

"There are two Jewish hotels — or, as we call them, boarding-houses — and there they come to eat or to play cards . . . and to bet on the races."

"As I see it then, Mr. Malinski, I have been mis led, fooled. I met an Australian Jew in London who told me that there are more than 10,000 Jewish families here and more than 8,000 Jewish families in Sydney, and that should I perform in Yiddish theatre in Australia I would make a fortune in a very short time. And as I have always been a pioneer throughout the world to open a way for Yiddish theatre, I did as he suggested. And now I seem to have fallen in quite badly. I have travelled 12,000 miles, lost so much money, so much time, left a wife at home. Think of my disgrace in the theatre world; I'll be the laughing-stock of them all that I should have made so bad a mistake."

I sat for a few minutes in bewilderment and said nothing.

"I am sorry, Mr. Weisberg, that I have caused you so much distress," said Mr. Malinski. "You asked me, and I had to tell you the truth."

"Oh, no Mr. Malinski. You have caused me no distress. I am a different sort of man than you think. I shall see for myself what I must do; I shall yet make Jews out of gentiles. I shall yet stage Yiddish theatre for them. And now, Mr. Malinski, you told me that there are two boarding-houses where young men, workmen, come together. Could you please show me where they are? I wish to visit them."

Following the directions of Mr. Malinski, who himself declined to accompany Weisberg because of the "bad repute" attached to the boarding-houses, Weisberg walked along Cardigan Street in Carlton where he met a man whom he "recognised immediately to be a child of Israel."

This fellow-Jew took him to the boarding-house where Weisberg introduced himself as a tobacconist from London. But the ploy failed. As he writes further:

In the dining-room stood a long table surrounded with chairs. At about six o'clock came the diners, all young men with different occupations — tailors, shoe-makers, carpenters, tobacconists. As the guest, I was placed at the head of the table. The landlord, Abraham Berman, introduced me to the others and told them I was a tobacconist. At the table, the men spoke with enthusiasm mainly about the races, for the following day was to be the "hag ha'susim", the Melbourne Cup. The young man who sat on my right also came from London. His name was Reinholz . . .

As we spoke, several other Jews approached to play cards. One Jew entered whom I immediately recognised as Mr. Lubransky. I pretended not to notice him, but he asked, "And who is this young man?"

"A tobacconist from London," the others answered.

He moved nearer the table and studied me closely.

"No," he said finally. "This is no tobacconist. And I know I'M not mistaken. Hyman!", he then shouted into the adjoining room. "Hyman, come here! Look at him closely. Don't you recognise this bird?"

"On my life," cried Hyman, "it's Mr. Weisberg! Children, this is a Yiddish actor. I know him from the Princess Street Theatre, from Adler's Company."

The words "Yiddish actor" enthralled everyone. They all stood up and surrounded me and plied me with a hundred questions and the word spread like wildfire throughout Carlton, the Jewish area, that a Yiddish theatre **troupe** had come to Australia. In the next half-hour, the room became crowded with Jewish men and women trying to catch a glimpse of me . . . There also came people who knew me well. Foremost among them was Abraham Stone who had been my prompter in Capetown, and also a certain Tshan from the "Amateurs' Club" in Johannesburg.

It suddenly became lively in the town. That same evening, a provisional committee was founded. We immediately sat down to important work and, as the next day, Tuesday the 3rd of November, was the sacred holiday "hag ha'susim", everyone had time to work out a plan. We sat together until two a.m.

The following day, the provisional committee called a meeting of respected citizens. At that meeting, Weisberg proposed that, as he neither had a troupe with him nor was he familiar with the local Jewish public, a public reading should be arranged for the following Sunday evening and that news of this should be circulated among the Jews of Melbourne.

This was duly done. To his surprise, the hall was packed. He was received, as he writes, "with a hearty welcome and stormy applause."

I took my place upon the stage — he writes — and carefully studied the faces so that I should have an idea what to read to them — a melodrama or a scene from life. I spoke to them briefly and decided upon "Gabriel" (better known as "Hinke-Pinke"). I tried my best not merely to read, but I performed the first act with all its

different characters and sang the songs myself because I wanted to take the public by storm and win their support. After the first act, their enthusiasm was overwhelming.

Weisberg had intended to read two pieces but the chairman of the committee stopped him as he wanted to get down to more serious matters. That same evening, a club — the Lyric Club — was founded which enrolled several hundred members, and 50 pounds was collected on the spot. To Weisberg's appeal that suitable ladies and gentlemen of talent present themselves before him for a future production of the complete play "Gabriel", there immediately registered many young men and women.

> Within a few days — Weisberg continues — I succeeded in assembling the necessary ensemble which prepared itself for the play "Gabriel". Also a large choir of ten ladies and ten gentlemen did I gather together, all of them with fine voices and some musical ability. The trouble was that none of the ladies knew a single word of Yiddish, neither to speak, to read or to write. They had to write out their parts with English letters. I was more fortunate with the men. Nearly all of them could read and write Yiddish. However, I could not find a single primadonna in Melbourne and one had to be imported from Sydney, a certain Miss Dina Opitz. In the meantime, I organised a choir of 20 Jewish schoolgirls and taught them choruses from Goldfaden's "Shulamis" and from "Bar Kochba" as well as solo roles and Yiddish recitations. The opening night attracted an enormous crowd. Fathers, mothers were delighted to see their children singing Yiddish songs or reciting in Yiddish. The atmosphere was most homely and truly Jewish.

After several weeks of effort, Weisberg announced that on the 11th of January 1909, there would be staged in the Temperance Hall, the first historical Yiddish performance of the operetta "Gabriel" by Joseph Lateiner.

> The operetta "Gabriel" — Weisberg writes — was performed with radiance and splendour. The event was highly successful and even today people are still talking about that first performance. After the first act, the public pleaded that the play be staged again, and, indeed, four days later, this was done with even greater success, both moral and financial.

The "Jewish Herald" of January 22nd 1909 wrote of the performance as follows:

> ("Gabriel") is described as an operetta but is in reality of an unclassifiable nondescript character, partaking of tragedy, comedy, farce, vaudeville, and a number of other things too numerous to mention . . . Mr. Weisberg showed himself to be a comedian of no mean accomplishments and his sallies were greeted with roars of laughter and volleys of applause . . . Considering that Mr. Weisberg had only about six weeks in which to train his company, none of whom, with the exception of Miss Dina Opitz and Mr. Hyman Reynolds (?Chaim Reinholz anglicized — S.L.), had had any previous experience of the stage — many of them knowing little or no Yiddish — it speaks volumes for his industry and ability that he succeeded in giving what was on the whole a really interesting and entertaining performance.

What was not known to the audience or to the critic of the "Jewish Herald" was the little drama that, despite the success of the programme, was being played out behind the scenes.

> As Weisberg writes in the climactic finale of his memoir: The actors called a strike. They refused to go on stage until they were paid. The leader of the strike was Hyman Reynolds who played the lead role and demanded five pounds. He was paid the money before the performance. The others were finally placated with the promise by the committee that they would be paid at the Club on the following evening. This weighed heavily on my heart. I couldn't bear it. I instructed the committee to divide the earnings amongst all the amateurs and refused to take a single penny of that money for myself. I went home, packed my things and prepared myself for my journey back to England. I had had enough. Finished.

> Thus — he concludes — ended the first attempt at Yiddish theatre in Australia.

In actual fact, Samuel Weisberg was incorrect on two counts. First, as already seen, his was not the first attempt at Yiddish theatre in Australia. Chaim Reinholz had preceded him by four years. More important still, however, was the fact that Weisberg remained in Melbourne and indeed took part both in the staging of several more plays and in bringing out other members of his family who were professional artists.

The success of this first Yiddish production in Melbourne made possible the creation of an amateur group under Weisberg's guidance. Not only that. It is worth noting that the first Yiddish cultural institution in Australia, the "Kadimah", was founded in 1911 and one may well suggest that the Yiddish theatre may have stimulated Yiddish cultural activity in Melbourne and possibly in all Australia. (Also worth noting is the total opposition of the local rabbis who issued a call — an unheeded call — for a boycott of the Yiddish theatre. If one may draw parallels with the American experience of the late 1890's, it would appear that their opposition stemmed from their attitude to theatre as a shameful trifling and also, being at that time of a more Anglicised nature, they may well have felt embarrassed before their gentile neighbours by the overt display of an essentially alien culture.)

The work around Yiddish theatre assumed concrete forms. The second production which Weisberg staged was Jacques Halevy's grand opera "La Juive" ("The Jewess") also in 1909, which was performed three times. Considering the small Jewish population of Melbourne at that time, this was no mean achievement. Critical reviews of this production in the Australian press were warm. Even "Truth" newspaper, a widely-circulated paper which was a mixture of cheap sensationalism, bawdy stories and anti-Semitism, praised the production, but did add the rider that the piece was performed in a "bastard" language. When Weisberg complained to the editor over this insult to Yiddish, the editor, far from retracting, replied that, to his way of thinking, English, too, was, no less than Yiddish, a bastard language.

(To be concluded in the next issue of the "Melbourne Chronicle").

1. Samuel Weisberg: Reminiscences of Early Yiddish Theatrical Performances in Yiddish in Australia (Published in the original Yiddish in the First Australian-Jewish Almanac — Melbourne 1937).

BOOK REVIEW

COME SPRING by Maria Lewitt (Scribe 1980)*

Serge Liberman

War naturally brings out the basest that is in human beings. Not only among the conquering assailants — in them, a reality beyond dispute — but also among the victims. Hunger, deprivation, separation, fear and the impulse to survive another day, and then yet another, breed treachery, greed and brutality in which the value of a human life falls beneath that of a handful of paper notes, a loaf of bread, a kilogram of sugar, a bottle of vodka. To those who have endured wartime conditions and have survived, this is scarcely a revelation. Nor are those sparks of human decency that bring at least a little light to the more encompassing bleakness imposed by war. Here, fellow-feeling, mutual support and the readiness to take personal risks for another redeem the worth of a life to square up, however imperfectly, the balance sheet between infernal evil and saintly good.

It is understandably easy for one who has lost so much of family, of friends, and of youth to the war to be cynical and to minimalise the goodness of men in times of extremity. But the truth is that many Jews do owe their lives to just such goodness, decency and concern displayed towards them, both by fellow-Jews and by gentiles, the latter, through their deeds, earning for themselves the honoured title of "righteous among the nations".

These reflections, scarcely new but nonetheless worth reviewing, are evoked by a reading of Maria Lewitt's (forthcoming) autobiographical novel "Come Spring".

The book tells of a Jewish family surviving on the very outskirts of Warsaw during the war years when the ghetto within the city itself was becoming progressively rendered "Judenrein" through almost daily executions and deportations. What saved the family from a similar fate was a combination of good fortune, courage and enterprise and the existence around it of a number of righteous gentiles. The good fortune consisted in the physical appearance of the authoress (at the outset a girl of fifteen) and her mother, the latter a Russian woman converted to Judaism upon marriage to her Jewish husband. This enabled mother and daughter and the mother's gentile sister to move freely, though however warily, among the civilian population, they while hiding and providing for the conspicuously Jewish members of the family on the father's side. (The authoress' father had been murdered in the very early stages of the war). Courage — or was it sheer quick-thinking audacity? — particularly on her mother's part came into play on repeated occasions when the family was threatened with exposure, while enterprise reflected itself in the many day-by-day improvisations made to conceal from local Poles, underground fighters and German soldiers the signs of the existence of two families living in one house — among them three males — when all outward appearance conveyed the presence of four females only (the authoress' sister being the fourth). And lastly, there were those already mentioned who from whatever motivation — love of God or love of man — followed the dictates of conscience and chose the far more difficult and dangerous path of secrecy and integrity to the simpler immediately-rewarded one of betrayal.

Maria Lewitt's story is well-told. At all times lucid and fluent, the language is precise, crisp and often poetic without being forced. The characters emerge clearly and remain consistent to their nature. Person, incident, surroundings and thoughts blend harmoniously. To the writer's credit, there is also no appeal to maudlin pity or to cheap recrimination, no effusive excesses of emotion nor any hyperbole of description to distort the admirable balance she has achieved in her account. In an almost understated way, she has managed to create tension and has let incident tell of the courage, fear, resilience, suicidal despair, treachery, meanness and compassion that existed around her. The reader is repeatedly reminded of the deportations, the killings and the concentration camps. The wider magnitude of the suffering caused by the war is ever alluded to, but it is not a book of horror and agony. And perhaps this is just as well, if not inevitable. Horror and agony are best handled by those who had, as it were, "been in Treblinka", that is, by those who have survived the camps where horror and agony were most sharply honed. To one, a teenager at the time, in virtual hiding, relying for information largely on newscasts, underground publications and the reports of witnesses, the wholesale enormity of what was taking place could scarcely be fully known or believed or comprehended. By adhering to that which was immediate and close at hand unembellished by the later acquisition of fuller and more grotesque knowledge, Maria Lewitt is throughout her work scrupulously honest.

A lucid portrayal of life — and survival — on the "Aryan side", the book is a worthy addition to its genre.

*Under the title "Years Without Spring", this book received the 1978 Alan Marshall Award.

The "Melbourne Chronicle" —
Subscription Form

Name ....

Address ....

.... Postcode ....

SUBSCRIPTION RATES: $6 for 1 year (6 issues)

Please send remittance to:
"Kadimah", 7 Selwyn St., Victoria, 3185

THE REUNION

a story

Ilana Nayman

"Taxi!" The old man scuttled animatedly up to the circling taxi from the shadows of the dingy little three-star hotel off the main square of Jerusalem, waving furiously. "I'm here, can't you see?" His hat slid across his forehead due to his frenzied gestures, and the white wind-breaker, neatly folded over his left arm, slithered to the ground.

"Oy, it will get dirt on it," he muttered, bending to retrieve it. At the same time his hat hiked down his forehead, obliterating his face momentarily. Fumbling with the hat, he jerked into an upright position and gazed in the direction of the still circling taxi.

The old man stood in front of the hotel, a pile of crumpled jacket and hat at his feet, an expression of complete bewilderment on his face. From the jacket to the hat to the taxi his gaze shifted, and he seemed at a loss as to what to do first. With a flurry of movement, he began waving wildly at the cab whilst bending to gather his paraphernalia.

The cabbie caught sight of the moving shadows and pulled up at the curb just as the old man had reorganised himself, and was dabbing his face with a crumpled handkerchief, heaving a little from the exertion. His pill bottles rattled in his travel bag.

With as little exertion as possible, the old man directed his baggage into the taxi with the cabbie's compliance.

Leaving the smelly little hotel behind, the passenger reclined gratefully in his seat, then responded to the cabbie's quizzical look with: "Givah Tsorfatit."

Smiling, the cabbie headed in the appropriate direction saying "Be seder, Adoni."

The old man smiled: "beseder". He liked that Hebrew word: everything's in order; no worries; it's all being attended to. The mere sound of the word generated a relaxed feeling. He could sit back, the cabbie could do the worrying for a while.

"Hakol beseder, huh?" The old man patted the cabbie's arm absent-mindedly, continuing to mutter, "ze tov, atah tov, huh?"

This just about exhausted his Hebrew vocabulary, but nonetheless he was very pleased to flaunt his knowledge. He was a tourist in Israel, and no "greener" at that: his meagre crop of Hebrew words gave him a sense of fitting into the atmosphere easily, nobody would think he was a tourist.

"But you can tell those Americans," he thought to himself.

"Oy, Gott, those terrible checker patterns they wear for trousers!" In **his** business he had never ever bought such screaming materials. Thinking of his business which he had built up in South Africa on his arrival from Russia, so many years ago he shook his head at the memory of the greenhorn he was.

"**Then** I was a greener." But not for long. After picking apart countless discarded and worn out trousers, he had determinedly set out to make his very own first pattern, and pair of trousers. That is how he had built up his know-how. His business flourished. He fingered the trousers he was wearing, fine material, fine workmanship.

He had been head of a big business. He'd learned the Bantu tongue of his employees and had learned to banter with them in Bantu, and make them his friends as well as productive workers.

But he was nothing now, certainly not the boss he had once been. After his wife, Era died, in a fit of depression he had sold everything: the business, the house in which all the children and grandchildren used to gather, his piano. He had no identity, no home, and little money.

His eyes regained focus on his surroundings just as the last view of the hotel was disappearing.

What a lousy hotel it had been! In South Africa a three-star hotel is something! This one wouldn't even rate with a one-star there! The beds are too terrible, and that sour smell that haunts you wherever you go. And the patrons! He blew out his cheeks on recalling the Mr. Heifenbaum who had accosted him at every meal, and insisted on recounting his life story — not once, but many times.

What he and his granddaughter were subjected to: "Mr. Borochowitz, have you ever been to America? Have you been to America? You haven't been to America? It's vonderful.

"My son lives there. He's a doctor. He specialised in London.

"Have you ever been to London? You haven't been to London?

"Ach, it's not so vonderful anyway. My son, the doctor, specialised there.

"He learned about how to do anaesthetics for long operations.

"Have you ever had a long operation?

"Whew! I have, let me tell you my life story . . ." And on and on he talked. Naturally he had a daughhter, too — who was married to a dentist. Wouldn't you know, a dentist!

The old man began chuckling as he recalled how his patient listening paid dividends. When finally asked what his son did, Mr. Heifenbaum looked quite crestfallen at the response.

"Have you ever been to Australia **Mister** Heifenbaum? No, if you had have you would know of my famous son, a professor of surgery there."

You could have knocked him over with a feather! The old man laughed: **he** hasn't got a-son-the-professor. It's like inflation: it's professors that are worth something today, not doctors.

"How glad I am that I'm not taking Jackie to that terrible hotel," he thought, returning to the unpleasant memory of it. At first he had booked in his son Jackie and Jackie's wife there, to save a little money, but had rightly rethought the situation after being driven out of it by the smell.

Jackie and Dina were coming to visit their daughter who was living in Israel. His visit to Israel had been doctored to coincide with theirs, and so the five of

them would have a little reunion.

He was on his way to pick up his granddaughter, Ziva, who was living in the student dormitories on Givah Tsorfatit. It was approaching 3.30 a.m. which still gave them ample time to make it from Jerusalem to Ben Gurion airport to meet the aeroplane.

"Nu, Jackie needs to save money? He can stay at the Hilton after all." The old man had thought it might be nice for them to stay in a three-star hotel and not waste money on five-star schmaltz, but he was the one short of money, not Jackie.

He'd never had to count his pennies before. When Jackie was a little boy, **after** the hard times, of course, nothing was ever too much money: Jewish welfare, JNF, schools for the children, books, clothes . . . but now he was an old man without a business. But a booking at the Hilton was a much better idea. He grinned at the cabbie, "Hakol beseder, huh?"

The cabbie replied with a good-natured grunt. He had very Israeli features: an olive skin, a head of dark, curly sabra-dich hair, a good-natured grin and a sixth finger attached to his right hand, he smoked incessantly.

"All these young Israelis smoke too much," thought the old man. "I wish I could tell him in his own language."

Givah Tsorfatit came into view. It was built in the new part of Jerusalem, adjacent to the Mount Scopus University campus. The apartment blocks were clean and new looking, not like the blocks standing on the border between the new and old areas of Jerusalem. These old apartment blocks still bore the wounds of the 1967 fighting. Gun shots had scalloped out bits of cement and stone and could still be seen, in areas like Shmuel Ha'nari.

Coming to a standstill in the taxi the cabbie tried to comprehend the explanation the old man was giving. He understood the English word "granddaughter", but not much else. He was moved by the old man's extraordinary effort to communicate intelligibly with him. He used not only his voice, but his arms and eyes and his whole personality for communicating.

"I go, you wait, beseder?"

With that, the old man climbed out of the taxi, and peered up at the ninth floor.

"Oy, Gott, if that lift is still broken like the last time, I'd better take a vitamin pill." In the darkness he had trouble seeing his way and tried to improve his vision by squinting. At the same moment he tripped over a step he had not seen, and completely lost his balance. He saw instantly he was going to fall, but before he had time to worry about protecting his face, he automatically raised his left arm, on which he had so neatly folded his white wind-cheater for the duration of the journey. Fearful of getting his wind-cheater dirty, his left arm abandoned him to fall flat on his face.

For a moment he lay still. He felt the warm sensation of blood, and an overwhelming flood of helplessness began drowning him. Why didn't the cabbie come out to help? A tear mixed with the warmness of blood, and the desire to sob was checked. With a tremendous heave, he managed to climb out of his prostrate position. Feeling unsteady on his feet, he turned a full circle before gaining his bearings. Uncertainly he moved in the direction of the taxi, foregoing the effort of negotiating nine flights of stairs in the darkness. Fiddling ineffectively with the cab door, he was unable to open it.

The cabbie couldn't understand why the old man was trying to get in on the driver's side. He wound down the window and spoke in Hebrew. The old man wrinkled his brow at the sound of the foreign language, then finally appraised the situation. In his confused state he had momentarily forgotten that Israelis drive on the passenger side; he was trying to get into the car from the South African side.

By this time the cabbie was peering in consternation at the blood. He rushed to open the door and reach for a weapon, as he feared the old man had been attacked. From the old man's explanation, he understood that he had only taken a fall.

With great compassion he led the woebegone man to the other side of the car, speaking all the time in Hebrew, asking how he felt.

The old man understood nothing, only that his face was sore, and that he was helpless and humiliated and lonely. He felt so lonely. If only Era had been there, she would be patting his hand and lamenting in Yiddish, and he wouldn't be feeling so forsaken. But her death had left him at the mercy of the strangeness and cavernousness of the rest of the world.

In the meantime his granddaughter had heard the taxi pull up, and after waiting for the lift that never came, braved the stairs. She was quite excited to be going out to meet her parents after all the time that had lapsed since she had last seen them.

It had never been difficult adjusting; student life was so easy and friendly and exciting. New students came every year from South America, England, France, Scotland, Ireland, Germany, Holland, South Africa and even Japan. Nearly every student had a different translation of the Bible in their Jewish History class, and they nearly all picked up bits of each other's language.

She herself lived in a flat with another Australian girl, a Canadian girl, three South American girls and a French girl. At first it had been impossible to follow the housework roster put up by the Spanish speaking girls, but as her Hebrew improved, so she could ask them what it all meant, picking up snippets of Spanish in the meantime. But there was the Spanish spoken by the Argentinians and the Spanish spoken by the Peruvians and different sounds again came from the Chileans.

It was with a start that she saw her grandfather wiping blood from his face in the taxi.

"Zeida! What's happened?" He only mumbled something about his hat. She looked to the cabbie for elucidation.

"He fell," he explained in Hebrew. "Are you the one he came to collect?" he continued. She nodded, patting her Zeida's arm and biting her lip: she had no band-aids or any disinfectant in the flat.

The cabbie had been rummaging around in the boot, and came up to Ziva and her grandfather bearing a first-aid kit. Relieved, Ziva told her grandfather he'd be fixed up. He insisted on muttering about his hat, and Ziva went out into the darkness, and found it lying on the ground, the white jacket beneath it.

Returning them to her Zeida, she noted the tenderness with which the cabbie was touching a cotton wad to his nose and chin.

"To save my jacket, which falls on the ground

anyway, my face is a mess,'' he moaned to Ziva, as he smoothed the creases from the white cloth.

He winced as the cabbie finished the dressing, placing two band-aids on his nose and two on his chin.

''Ziva, Ziva,'' her Zeida said urgently as he remembered something.

''I won't stop bleeding because one of the pills I have to take is an anti-coagulent, oy, the blood . . . maybe the driver has a coagulent tablet, ask him, ask him.'' The driver hadn't, which was fortunate, as random pill-popping didn't strike Ziva as being clever.

Light began thinning the darkness, and with a jolt, Zeida looked at his watch and pushed the cabbie away.

''We must go, we'll miss the 'plane.''

Ziva sighed unhappily and climbed into the back seat. Gratefully she thanked the driver for his care who replied reassuringly that her Zeida would be fine, and not to worry.

All in their places, they set off, slowly. Ziva sat in the back, but leant forward, holding onto Zeida's arm. He continued patting his nose and chin, with a much bloodied handkerchief, fearful that he was going to lose all his blood. He began a very detailed description to Ziva about his fall, then fell silent.

The old man began crying silently again, leaning forward in a hunched shape, dabbing at his eyes. The driver looked at him with concern then asked Ziva if he was in pain. Ziva translated the question to her Zeida, who shook his head. It wasn't pain causing the tears to flow, but an overwhelming feeling of sorrow.

''Who really gives a damn for this old man?'' he kept thinking. ''I feel so lonely that I must suffer even these little episodes by myself. An old man with an old wife is still a person. But an old man with only memories of a dead wife is a lonely animal, crying out for his memories of past warmth and companionship.''

His tears came a little faster. The cabbie shook his head and sighed, saying to Ziva: ''I'm so sorry. It's such a shame. He was so full of eagerness before, so excited and bubbling, so nice.'' After a while he added: ''Ani boche she ze lo kara li bimkomo.''

The literal translation of the Hebrew moved Ziva. It wasn't just: ''I regret that it didn't happen to me instead of him'', but it meant something more compassionate and human: ''I weep that it happend to him and not to me instead.''

She told this to her grandfather who smiled at the cabbie through his receding tears and gripped him firmly on the hand, one human touch to another.

''You're a good boy: Atah tov me'od.''

Their journey continued, the city of Jerusalem falling away, giving rise to desert on the right. The highway wound through the hills, looking so soft and still and quiet in the half-light of falling day. The old man's sadness seemed to escape into the Judean Hills, and his mood lifted.

He reiterated the story of his fall a second time to his granddaughter, this time embellishing it with dramatic details. His sense of humor returned and he began prodding the cabbie for details of the land they were passing through.

Along the way, the driver pointed to the Monastery of silence standing as still and as steadfast as the hills, part of them.

''There you cannot speak,'' he told Ziva.

''A visitor must not utter a word,'' Zeida replied with a twinkle back in his eye.

''Certainly no place to put a Jew.''

Their conversation seemed to flow easily, although Ziva needed to translate most of it for her Zeida.

At the airport, the old man insisted the driver join them for coffee.

''A doctor like you needs energy for his next patients.''

This acted as a reminder to the driver to redress the old man's wounds. The bleeding had stopped, but the band-aids were sodden. Those the cabbie removed, fell onto the ground in an unsightly mess, alongsided with the wrappers of the fresh ones, and the little bottles of ointment.

''An onlooker might think someone got killed here,'' he remarked good-humoredly to Ziva.

In the waiting lounge, the three of them sipped coffee. After unloading their bags, the old man had put his arm around the cabbie's shoulders and suggested, with Ziva's translation, that he wait with them, then take the whole family back to Jerusalem. So, back in went the bags, and the three of them traipsed into the lounge, the cabbie temporarily becoming part of the ''mishpawcheh''. Together they sat.

''You smoke too much,'' Zeida said to the cabbie.

''Ze lo tov.''

''I smoked for forty years, lo tov!'' he shook his head, patting his chest.

''Ziva, how you say 'cigarettes' in Hebrew?

And how you say, 'too much'?''

With the eagerness of a child, the old man turned to the cabbie, fired with new means of communication. He liked the boy, and appreciated his compassion very much. He wasn't very talkative, but he exuded such human feeling.

''Cigariyoth,'' said the old man.

''The Israelis: Yoter midai. Too much.''

The cabbie only shrugged with a smile.

''In my work it's impossible not to smoke. Long hours, boredom. They keep you awake, pass the time. You have to do that in the army a lot, too. You learn that you have to smoke.'' Looking at his watch, he continued: ''I began work yesterday at 3.00 p.m. and have worked non-stop until now.'' The time was approaching 5.00 a.m.

''What's your name?'' the cabbie asked Ziva, withdrawing another cigarette. ''And yours?'' he asked the old man, after repeating Ziva's name.

''Shlomo,'' he replied, giving his Hebrew name. Era used to call him Solly.

''I'm Doodoo.''

They all nodded at each other happily.

''My name,'' said the old man ''is from King Shlomo: Solomon the King. It's good that an old man has a king's name.''

''Me too!'' grinned Doodoo.

''Doodoo, from David: King David.''

''And David doctored Solomon!'' pronounced the old man triumphantly.

''No Zeida!'' giggled Ziva.

''That was Saul. King David played the harp for

Saul. Solomon came later.'' They all shared in the mirth, the old man pleased that he had caused the humor. Once in the limelight, he always sparkled. He became gregarious and charming. His smile lit up his face, giving him the appearance of being happy and relaxed. He told a Yiddish joke he remembered, which neither Doodoo or Ziva understood very well, neither having much Yiddish. Zeida was disgusted with their ignorance of Yiddish and made a painstaking effort to explain anything. Whether the joke was funny or not, Ziva and Doodoo couldn't help laughing at the old man's expressions and gestures.

Ziva went to check the flight details. On her way back she felt disappointed to learn that the flight was to be delayed two hours. But as she watched Zeida's pale complexion, thinned hair, short stature (although his hat always added a few indignant inches), trying everything to communicate with Doodoo: a tall, dark Israeli, no common language between them, she felt that the three of them could spend a very happy two hours together.

Doodoo immediately suggested he take them out to breakfast.

''I know this place in Tel Aviv where they serve Borkess: Achi tovim b'aretz — the best cheese buns in the country!'' He whipped them into the cab (metre turned off) explaining that this place was open all night, and all the cabbies went. Only the cabbies were privileged to know about it.

It was a tiny little bakery. Doodoo walked in, calling out for the owner.

''Itshick! Bo hena.'' A voice hailed from the back.

''Go away Doodoo, I'm cooking,'' Ziva translated for her grandfather.

Doodoo went round the back, shaking his fist. The two of them appeared, Doodoo, his arm around Itshick, the fat little cook and proprietor.

The borkess were hot and the smell filling the little place was as satisfying as the taste.

On leaving, Ziva was amazed to hear Zeida exchange a few words in Portuguese with Itshick.

''How do you know Portuguese, Zeida?'' she asked in amazement.

''Ach, you pick some up here and there.''

Doodoo was also impressed.

''I didn't know Itshick was from Brazil,'' he remarked to Ilana.

''He's been here thirty-five years, no wonder you can't tell,'' the old man said playfully to Doodoo.

''Years you know him. Me, I speak with him five minutes, and know more about his life.''

On the way back to the airport, Doodoo told Ziva what a tremendous character her grandfather was.

''You're lucky to have him,'' he said.

Ziva thought about all those years she hadn't ever really known him, having grown up in a country so far away from South Africa. But his visit to Israel had given her time to get to know him a little. She was moved by his sadness at the recent loss of her granny, and recurrent depression, but during the times he brightened up, one was amazed at his talent for languages and for communicating with strangers, his sense of humor and his appreciation of small things.

''Those toilets are fantastic!'' Zeida had said, back at the airport. ''For a little country like this, to have such good toilets! In South Africa, the airport is so big. They don't attend to the toilets. But here, there's a little shelf for your bag, and a hook to hang your coat and hat, and there's real soap there, not that stuff you have to squirt. And there are clean tiles everywhere . . .''

It was also with tremendous surprise she discovered a number of his personality idiosyncrasies were hers. It gave her a strong feeling of her **origin** to find that her personality resembled that of her grandfather's, her grandfather having been an unknown entity to her for so long.

★ ★ ★

The 'plane landed, the reunion was happy. Doodoo offered to take them all sight-seeing around Jerusalem anytime at all. He didn't charge for the trip home.

Ziva's grandfather died a year later, but only after having rediscovered some happiness for himself beforehand. He remarried, a woman who had been widowed fifteen years before, and spent the last nine months of his life with a companionship that chased of his depression, and caused him to blossom. He had been a 76 year old man in bloom.

He travelled with his new wife, visiting Ziva's family in Australia, travelling to Israel a last time. But he just wound down and down until he died in his sleep by surprise one night.

The biggest tragedy that struck Ziva on hearing about his death, was that he had taken to his grave without imparting to anyone and especially not to her his vast knowledge of languages accumulated through a lifetime. Born in Russia, Russian was a language he had spoken fluently, up to the day he died, never losing the fluency although he had left Russia as a very young man.

Zeida had also picked up a number of native dialects in South Africa, not to mention his English and of course Yiddish which he spoke to his wife all of their married life. Where he had picked up Portuguese Ziva didn't know, and she was sure that there had been more, so much more . . .

A note of interest to readers

If you have written and published in English, you may fall within the limited categories of the bibliography **Ethnic Writings in English in Australia**, published by the **Adelaide A.L.S. Working Papers, Australian Literary Studies, English Department, University of Adelaide**, of which a 3rd edition is now in preparation.

This bibliography lists writers who are of non-Anglo backgrounds and write English as a second language in Australia. Translated work can only be listed if it was translated by the author or largely so.

Published writings listed are autobiography, drama, novel, short story and collected poetry. Performance is regarded as publication in the case of drama.

Publication details required are as follows: title, publisher or journal (with volume and number), place of publication, date of publication.

Biographical details are also listed with full name, country and date of birth, date of arrival in Australia, education and career. Also sought is information on other literary activities and of awards.

The bibliography reaches major libraries, Australian Literature courses in universities and schools, educational planning institutions and interested individuals.

If your work falls within the categories listed above, send the requested information to the English Department, University of Adelaide, South Australia.

LETTER TO THE EDITOR

Dear Sir,

My attention has been drawn to your esteemed journal published by the Kadimah in Melbourne and lately to some book reviews. Among them is the one of Benzion Patkin's "The Dunera Refugees". (Melbourne Chronicle No.9 (20) December 1979).

This is the second book by Mr. Patkin following the previous one in which he apparently succeeded in "putting over" Australian Jews that he had been the founder of the Jewish Day School in Melbourne. Apparently, he has had no competitor in collecting and writing the actual reports and historical facts. Uncriticised, he dared, in his "Heritage and Tradition", to write, despite Mr. Oderberg's acknowledgement of my pioneering work in establishing the first modern Jewish Day School in Sydney (the North Bondi Jewish Day School), that "a sub-primary and primary school for many years, (it) later closed down". This slyly infused footnote is a typical figment of Mr. Patkin's mind, as everyone interested in the facts knows that my school developed continually and is today known as "Meriah College" in Sydney.

However, my purpose in this brief note is to shatter the impression in his second publication that he was, as it were, "the champion of the refugees". This is an absolute fraud and falsification of historical facts aimed at taking credit for things in which he had no share whatever. Mr. Warren Usden in the "Jerusalem Past" of December 21st, 1979, has written a devastating review of the book, pointing to the contradiction and depicting it as an altogether disappointing "chronicle". In this connection, I published in the "Jerusalem Post" the following: I was the first professing Jew to be released "on parole" to take up a position at the Central Synagogue in Sydney. The day after my release, I made it my most urgent business to solicit the aid of the various Jewish authorities and, above all, the help of Bishop Pilcher of Sydney, who had expressed a profound desire to solve our problems. As a result of those efforts and my subsequent visit to my fellow internees in Tatura, they were classified, at my suggestion, into four categories, a listing of which we forwarded to the Australian Government. The lists included those desirous of returning to the United Kingdom, those desirous of helping the Australian war effort (later called 'Labour Corps'), and those desirous of migrating to Palestine or to North America. Although I was personally in possession of a non-quota certificate for Eretz Israel, the authorities did allow me to leave Australia. This prompted me, after having secured promises for the first three groups, to press the Zionist Federation to help obtain certificates for the remaining group, albeit a smaller fraction of less than 100. It was at this much later stage that Mr. Patkin, as an official of the Zionist office, made his efforts. Needless to add, Mr. Patkin's attempts to slander me by asserting that "Rabbi Blumenthal misled the Jewish community and the internees by stating that no help would be forthcoming", is belied by all facts.

Only people not conversant with the facts will buy Mr. Patkin's attempted self-glorification about his true share at the end, whilst he had done nothing whatever regarding the release and fate of the great majority of the former Dunera internees.

Yours sincerely,
Rabbi Dr. H. E. Blumenthal
Jerusalem

"A Snake came to my water-trough"

(D. H. Lawrence)

Anne Parratt

Long damp grass observes the subtle timber
  lengthened strips of shadow
    entangled bars of light
      we are the zebra at the waterhole
      our coats are striped.

Unpacked dead not yet firewood
  and locked gate forever closed
    all good to be behind
      or else to be hyenas snuffling
      at the base of the rondaval.

Soft shapeless night
screening
  the tawny surfaces
      Cain is prowling in the jungle
      to feed upon his neighbour's wife.

In communication
the smell of blood from the fresh kill
is the signal
each predator not brave enough
to do the deed himself
plunders another shadow
while nipping the heel of hell.

Altitude

Anne Parratt

In the plumes of the pampas grass
roots are invisible
and the waste
  which nurtured her unseen,
  unseeing save through
  her elevated eyes

but I
headless on the low ground
coiling comfortably
shifting stomach sunken into
the prickles and slow-breathing
  watch
  the moving of the mulch heap
  feathering the sky.

דער דערציִאונגס־קריזיס און טראַדיציע

(סוף פון זייט 7)

מען פון די קינדער האָבן אויפגעהערט צו זיין משפחה־היימען וואָס זאָלן זאָרגן פאַר זייער קינדס גייסטיקער און מאָראַלישער אַנטוויקלונג; זיי ווילן נישט קאָאָפּערירן מיט דער שול און זיי קומען זעלטן ווען די שול פאַרבעט זיי, כדי צו באַראָטן זיך וועגן זייער קינד און זיינע פּראָבלעמען.

ווי ביי יעדן קריזיס אין געזעלשאַפטלעכן לעבן, אַזוי אויך ביי דעם דערציִאונגס־קריזיס האָט זיך אָנגעהויבן אַן עפנטלעכע דעבאַטע מיט קאָנפערענצן, סימפּאָזיומס און דיאַלאָגן. און עס קומען מענטשן, עקספּערטן און אַזוי זיך מענטשן מיט זייערע עצות און סגולות. און מערקווירדיק; פון צווישן די אַלע סגולות ווערט אויפן אויבן־אָן אַרויס־גערוקט די אַלט באַקאַנטע סגולה — „צוריק אין שול אַריין, נאָר די אַלטע טראַדיציע קען ראַטעווען דאָס יידישע קינד, די יידישע דערציִאונג און יידישקייט בכלל".

דער הויפּט־דערציִאונגס־ציל דאַרף זיין די תורה און די דערציִאונגס־מיטלען — די רעליגיעזע טראַדיציעס — אַזוי האַלטן די בעלי־טראַדיציע, פאַררופנדיק זיך דערביי אויפן יידישן עבר, ווען אַזאַ מין צוגאַנג און קאָנצעפּציע וועגן יידישער דערציִאונג איז געווען אָנגענומען און ווירקעוודיק.

ווילט זיך פרעגן אָט די אַלע בעלי־טראַדיציע: צי איז דאָס מעגלעך ביי די היינטיקע באַדינגונגען פון יידישן לעבן, ווען יידן, מער פון אַנדערע פעלקער, דערווייטערן זיך פון רעליגיעזן לעבן און די שיינע דעקאָראַטיווע טעמפּלען פוסטעווען; ווען פון אַלע טראַדיציעס איז מען געבליבן בלויז ביי־איינער — ביים פּראַווען בר־מצווה, וואָס מען האָט אויך פאַרוואַנדלט (אין אַמעריקע) אין אַ ספּעקטאַקל — צי איז טאַקע מעגלעך ביי די דאָזיקע באַדינגונגען אומצוקערן זיך צו דער אַלטער יידישקייט? אומקערן זיך צו יידישקייט מיט אַלע אירע טראַדיציעס איז דאָך נישט אַזאַ פּשוטע זאַך, ווי איבערציִען זיך אין אַ צווייטער דירה, עס מוז דאָך זיין פאַרבונדן מיט אַ רע־ליגיעזן ווידערגעבורט, מיט אַן אינערלעך־רעליגיעזן דראַנג און בענקשאַפט. איז אונדזער היינטיקע „גאָטלאָזע" צייט צוגעפּאַסט און גרייט פאַר אַזאַ רעליגיעזן רענעסאַנס, בפרט נאָך אומצוקערן זיך צו דער אַלטער יידישקייט?

און נאָך עפּעס: איז טאַקע אַלץ פון דער אַלטער יידישקייט גוט? צי קען טאַקע די אַלטע יידישקייט — אַזוי ווי זי איז, זיין היינט דער יסוד פון אונדזער דערציִאונגס־אידייע, דער נאָרמאַטיוו פאַר אונדזער אינדיווידועלן און געזעלשאַפטלעכן לעבן.

וואָס איז געווען דער יסוד פון דער אַלטער יידישקייט? זי האָט טיף געגלויבט, אַז דאָס יידישע פאָלק איז אַן אויס־דערווילט פאָלק, וואָס דאַרף פאַרשפּרייטן דעם אמת און גאָטס וואָרט אין דער וועלט צווישן פעלקער; אַז דער ייד דאַרף שטיל און רואיק איבערטראָגן זיינע ליידן, ווייל זיי זענען דער וועג וואָס פירט צו דער גאולה און אַז די יידישע דערלייזונג וועט קומען דורך משיחן; אַז די וועלט איז נישט מער ווי אַ פּרוזדור, אַ פאָדערהויז לטרקלין, צו יענער וועלט וואָס איז דער פּאַלאַץ. לויט דער דאָזיקער אידעאָלאָגיע האָט זיך פאָרמירט און געשטאַלטעט דאָס יידישע לעבן, דער גאַנצער לעבנס־שטייגער, די וואָכן־טעג און די יום־טובים; די דאָזיקע אידעאָלאָגיע איז אויך געווען דער יסוד פון דער טראַדיציאָנעלער דערציִאונגס־אידייע.

קענען אָדער מעגן לערער וואָס זענען אַליין נישט רעליגיעזע דערציִען קינדער פון עלטערן וואָס זענען אויך נישט רעליגיעזע מיט אַזאַ אידעאָלאָגיע? וואָלט דאָס נישט געווען די גרעסטע פאַרשוועכונג פון דער אידייע גופא? וואָלט דאָס נישט געווען אין דער שאַרפסטער סתירה מיטן פונדאַמענטאַלן דערציִאונגס־פּרינציפּ, וואָס פּאָסטולירט אויפריכטיקייט און ערלעכקייט אין די באַציִונגען צווישן לערער און קינד?

ווי אַזוי זעט אויס די דערציִאונג אין אונדזערע וועלט־לעכע שולן, וואָס זענען אירע דערציִאונגס־צילן? די דערציִאונג אין אונדזערע שולן איז אַ נאַציאָנאַלע און הומאַניש־עטישע. ביידע מאָמענטן זענען ענג פאַרבונדן צווישן זיך, די עטישע דערציִאונג וואַקסט אין א גרויסער מאָס אַרויס פון דער נאַציאָנאַלער ליטעראַטור, פון דער יידישער געשיכטע און סאָציאָלאָגיע. נאַציאָנאַלע ליטע־ראַטור און געשיכטע איז נישט נאָר אַ געביט פון פאָלקס־וויסן און יידן־דערקענטעניש, נאָר אויך פון מענטש־דער־קענטענישן און וויסן.

גרענעצן די הילף בעיקר צו די עמיגראַנטן, וועלכע האָבן נאָענטע קרובים אין די פאַראייניקטע שטאַטן.

„מיר סימפּאַטיזירן מיט דער שטרעבונג פון ישראל צו פאַרגרעסערן איר באַפעלקערונג און צו געבן אַ היים פאַר די סאָוויעטישע יידן", האָט די נאַציאָנאַלע עקזע־קוטיווע דערקלערט.

די נאַציאָנאַלע עקזעקוטיווע פון אַרבעטער־רינג האָט פעסטגעשטעלט, אַז „די נייע פאָרשלאַגן וועלן דעמאָראַ־ליזירן די יעניקע צווישן די סאָוויעטישע יידן, וואָס וואַרטן צו באַקומען ארויספאָר־וויזעס; די פאָרשלאַגן וועלן פאַר־שטאַרקן די לאַגע פון די סאָוויעטישע אונטערדריקערס, וועלכע טרעטן ארויס מיט דער טעזע, אַז די סאָוויעטישע יידן זענען אַ שפּילצייג אין די הענט פון ישראל און פון אויסלענדישע יידישע געמיינדעס".

„דאָס אָפּוואַרפן די נייע פאָרשלאַגן דורך דער גענע־ראַל־פאַרזאַמלונג און דורך דעם ראַט פון יידישע פעדע־ראַציעס, וואָלט געוואָרן אויפגענומען דורך די סאָוויעטישע יידן ווי אַ דערמוטיקונג פון יידן אין דער פרייער וועלט — אַז זיי וועלן ווערן אויפגענומען מיט אָפענע אָרעמס אין די פאַראייניקטע שטאַטן, אין ישראל און אין אַנדערע לענדער, וווהין זיי ווילן פאָרן".

אַ בריוו אין רעדאַקציע

חשובער רעדאַקטאָר,

כ'וועל זייער דאַנקבאַר זיין דעם חשובן שרייבער י. אָרבאַך, דעם מחבר פון אַרטיקל „איך האָב נישט גע־וואָלט איינגעמען...", (געדרוקט אין אַפּריל־מאַי נומער פון אייער זשורנאַל) אויב ער וועט זיך נעמען די מי און אויפקלערן אייערע לייענער (און מיר בתוכם) די היס־טאָרישע מקורות, אויף וועלכע ער שטיצט זיך, ווען ער שרייבט צו קאַראַימישע אָפּשטאַמונג פאַר די 2 גרויסע פוילישע פּערזענלעכקייטן: דעם גרויסן דיכטער אַדאַם מיצקעוויטש און פּאָליטישן פירער יוזעף פּילסודסקי.

ס'איז מיר באַקאַנט, אַז געוויסע היסטאָריקער (דוב־נאָוו) ווי אויך „די ענציקלאָפּעדיע יודאַיקאַ" באַמערקן, אַז פון מוטערס צד, זאָל מיצקעוויטש אָפּשטאַמען פון דער משומדים סעקטע — באַוווּסט אַלס פראַנקיסטן (לויטן נאָמען פון זייער פאַרטעטערישן פירער יעקב פראַנק).

אַז פּילסודסקי זאָל אָבער האָבן עפּעס א שייכות מיט קאַראַימער — האָב איך ביז איצט אין ערגעץ נישט געזען.

דרך אגב וויל איך דאָ באַמערקן, אַז גאַנץ אָפט באַציִען זיך אונדזערע זשורנאַליסטן און „קאָלום" שריי־בערס מיט גרויס גלייכגילטיקייט צו היסטאָרישע פאַקטן — אַ פּועל יוצא פון נישט גענוג קאָנטראָלירן זייער מאַטעריאַל און דאָס איז זייער שעדלעך און פאַרפירעריש.

מיט אַכטונג

ה. סגל

אויפקלערונג פון רעדאַקציע

ליבער פריינד סעגאַל!

מיר דאַנקען אייך פאַר אייער צוגעשיקטן בריוו. דאָס גיט אונדז די מעגלעכקייט אויפצוקלערן אונדזערע לייענער, אייער ריכטיקע פראַגע, וועלכע קאָן אויך באַ־טראַכט ווערן פון אַן אַנדער פּערספּעקטיוו.

פר' אָרבאַכס אַרטיקל איז נישט קיין וויסנשאַפטלעכע אָפּהאַנדלונג וועגן קאַראַימער און וועגן די פּערזענלעכ־קייטן — ליטעראַרישע אָדער פּאָליטישע — וועלכע שטאַמען פון דער דאָזיקער סעקטע.

פר' אָרבאַכס אַרבעט, דאָס זענען זכרונות פון יענע טראַגישע יאָרן, ווען יידן האָבן געזוכט אַלע מיטלען אָפּצונאַרן דעם דייטש — כדי צו בלייבן לעבן. ספּעציעל אין ווייסרוסלאַנד (און פר' אָרבאַך איז אַרויס פון גראָד־נער געטאָ) האָבן געוווינט אַ גרעסערע צאָל קאַראַימער, וועלכע די נאַציס האָבן קוואַליפיצירט ווי לעגיטימע ביר־גער. אַדאַנק די פאַלשע קאַראַימער פּאַפּירן, איז א צאָל יידן זיך געלונגען צו ראַטעווען.

אָבער נישט נאָר די נאַציס האָבן געזוכט אומצוברענ־גען יידן. אויך די פוילישע נאַציאָנאַליסטן און זייערע מיליטערישע קאַמפּס־אָרגאַניזאַציע — די אַ. קאַ. האָט אומברחמנותדיק געמאָרדעט יידן.

אויב פר' אָרבאַך האָט זיך דורכגעשמוגלט ביי די דייטשן, האָט אָבער דער פוילישער דאָקטאָר, טאַקע אַליין אַ קאַצעטלער אָבער דאָך א יידן־פיינט, געקאָנט לייכט דערקענען דעם ייד אין פאַרשטעלטן קאַראַימער, און אַרויסגעבן אים צו די דייטשן. מען דאַרף זיך דעריבער נישט וווּנדערן, וואָס פר' אָרבאַך האָט זיך באַנוצט מיט נישט געשטויגענע, נישט געפלויגענע אויסטראַכטונגען וועגן מיצקעוויטשעס און פּילסודסקיס אָפּשטאַמונג, כדי צו מאַכן אַן איינדרוק אויפן פוילישן דאָקטאָר און אַרויס־רופן ביי אים א ביסל רעספּעקט פאַר דער קאַראַימער סעקטע.

מיר נעמען אָן אַז פר' סעגאַל און אויך די אַנדערע לייענער אונדזערע וועלן עס פאַרשטיין אין דעם זין, ווי מיר האָבן עס פאַרשטאַנען, און די דאָזיקע שורות געלאָזט דרוקן.

אויב א קליינע גוזמא האָט געקאָנט ראַטעווען דאָס לעבן פון אַ יידן, וועט אים געוויס די געשיכטע מוחל זיין...

דערקלערונג פון אַרבעטער־רינג וועגן באַגרענעצן די רעכט פון די סאָוויעטיש־יידישע עמיגראַנטן

דער אַרבעטער־רינג האָט זיך געווענדט צו דער פירערשאַפט פון דער יידישער געמיינדע אין אמעריקע מיט אַ רוף, אַז זי זאָל אָפּוואַרפן דעם פאָרשלאַג צו באַגרענעצן די רעכט פון די סאָוויעטישע יידן, אויב זיי ווילן אויס די פאַראייניקטע שטאַטן ווי דאָס לאַנד פון זייער עמיגראַציע.

אַזאַ פאָרשלאַג, וועגן וועלכן דער ישראל־פּרעמיער, מנחם בעגין, האָט געפירט אונטערהאַנדלונגען מיט די פי־רערס פון אַ צאָל אַמעריקאַנער־יידישע אָרגאַניזאַציעס, האָט פאַר אַ ציל צו שטערן די עמיגראַציע פון יידן פון סאָ־וויטן־פאַרבאַנד מיט ארויספאָר־וויזעס קיין ישראל, אויב זיי ווילן זיך באַזעצן אין אַן אַנדער לאַנד.

אין דער דערקלערונג ווערט געזאָגט: „די סאָוויעטישע יידן דאַרפן האָבן די פרייהייט אויסצוקלויבן דאָס אָרט, ווו זיי ווילן זיך באַזעצן. אַן אַרויספאָר־וויזע פון רוסלאַנד דאַרף נישט זיין אָפּהענגיק פון אַ פאַרזיכערונג, אַז ישראל וועט זיין דאָס אָרט פון באַזעצן זיך; די סאָוויעטישע יידן, וואָס זענען געפאַנגענע פון סאָוויעטישן רעזשים, דאַרפן זיך ניט געפינען אין אַ נייער געפאַנגענשאַפט, וואָס וואָלט גע־ווען פאַרבונדן מיט אַזאַ צוזאָג. די עמיגראַנטן באַצאָלן סיי־ווי דער סאָוויעטישער רעגירונג אַ הויכן פּרייז פאַר די ארויספאָר־וויזעס: זיי מוזן אויפגעבן זייער אַרבעט. ווױנונגען, פּענסיעס און אַנדערע זאַכן. די שוועריקייטן, אויף וועלכע ס'טרעפן אָן די עמיגראַנטן, דאַרפן ניט ווערן פאַרפילפאַכט דורך די נייע פאָדערונגען צו די יידישע גע־מיינדעס אין די פאַראייניקטע שטאַטן, אַז זיי זאָלן פאַר־קלענערן די הילף פאַר די סאָוויעטישע עמיגראַנטן און באַ־

די געוויסע סיבה אָדער אויפגאַבע, וועלכע זיין זיין דאַרף דערפילן? באַפרידיקט זיי נישט דאָס זיין גופא — אַן און פאַר זיך?

איז ניט גענוג דעם פּאָעט צו באַזינגען די שיינקייט פון דער וועלט? איר טרויער און איר בענקשאַפט?

וואָלט אים לייכטער געווען דאָס אַוועקגיין — ווען עמעצער וואָלט אים פון פריערויס פאַרטרויט דעם: צוליב וואָס — ער איז געקומען?

דער באַוווּסטזיין פון דעם צוליב וואָס וואָלט אָרעמער געמאַכט די מענטשלעכע פאַנטאַזיע. עס וואָלט דערמאָרדעט דעם טרוים, די האָפענונג: דאָס ווילן אַנטפּלעקן אומבאַקאַנטע אויסמעסטונגען, דערגרייכן נייע, גייסטיקע הויכן...

אין זיינע געדאַנקען האָט דער פיזישער פּראָצעס פון פאַרגיין, נישט ארויסגערופן קיין רעאַקציע. פאַרגיין. אים האָט באַפרידיקט דער ענטפער, וואָס ער האָט אַנומלט גע־הערט פון אַ דאָקטאָר, אויף אַ פראַגע פון אַן אַלטער פרוי:

— האָסטו עפּעס געשפּירט, ווען דו ביסט געבוירן געוואָרן? דאָס אייגענע וועסטו פילן, ווען דו וועסט פאַר־לאָזן די וועלט...

ביי זיך האָט ער פונדעסטוועגן אָפּגעמאַכט: צוליב אײן לויטערער, פּאָעטישער שורה, וואָס זאָלן זיין דורכויס קונסט און וועט בלייבן אייביק — האָט געלוינט צו זיין אויף דער וועלט. אויך דאָס שנייעלע האָט זיך באַגייסטערט מיט דער שיינקייט פון באַשאַף — אפילו אין דער קורצער רגע פון צעגיין...

להיפוך צו אַנדערע שרייבער, איז ווינאַווס שטייגער געווען צו לייענען אויך אַנדערע דיכטער. אָ, נישט די פאַרצייטיקע, נאָר דווקא די, וואָס פּרובירן אין דעם אומרו פון דער וועלט ארייַנפּאַסן אַ ליד. און געשען איז, אַז דאָס אויג האָט זיך פאַרהאַלטן אויף אַ שורה פון אַ ליד:

„די וועלט האָט זיך באַנייט ווי אַנגעטאָן
אין אַ חופּה־קלייד״.

נו — אַליין ברודערקע האָסטו מיטן חופּה־קלייד ניט מצליח געווען (צו די אַלע זאַכן האָט סימטשיק אַרויסגע־וויזן אינטערעס און געוואַרט, ווינאַוו זאָל זיך אַראָפּרעדן פון האַרצן) — וועגן דעם האָט ער מיט זיך קיין וויכוח נישט געפירט. נישט איז נישט. מסתמא זיך נישט אַריינגע־פּאַסט אין דער ראַם... אָבער יענער פּאָעט איז דאָס נישט אויסן.

וואָס טליעט אין דער נשמה פון יענעם פּאָעט? עפּעס מוז דאָך ערגעץ ווו זיין אין זיין אונטערבאַוווּסטזיין וואָס האָט אַ שטויס געטאָן די מחשבה, די פעדער — געלאָזן אין גאַנג דעם מעכאַניזם וואָס שאַפט דעם סימבאָל. אין דער רגע האָט ער באַנומען, אַז אייגנטלעך וואָלט ער דאָס געקאָנט ענטפערן דעם רעפּאָרטער סימטשיק:

דער זין פון זיין איז נישט אין שטעלן פראַגן. דער סאַמע קלוגסטער אופן פון פרעגן, ווי קינסטלעריש און האַרמאָניש דאָס צונויפשטעל פון דער פראַגע — וועט סיי ווי נישט ברענגען דעם באַפרידיקנדיקן ענטפער. מען דאַרף וואַרשיינלעך זוכן דעם ענטפער אין זיך — און נישט אין דרויסן.

און דעם פּאָעט ווינאַוו האָט זיך געדוכט, אַז ווען ער וואָלט געקאָנט אַנטאַפּן דעם פונק, וואָס האָט ארויסגערופן צום לעבן די שורה מיטן דיכטערישן חופּה־קלייד, וואָלט ער אפשר געפונען אַ שליסל.

✡

און די פראַגע בלייבט הענגען אין דער לופטן — ווי אַ וואָלקן: מען זעט אים, מען שפּירט זיין אַנוועזנהייט — אָבער אָנטאַפּן קאָן מען אים נישט.

ווינאַוו האָט אין געדאַנק אַ שפּאַן געטאָן צוריק — דורך דורות — דורך קולטורן; ער האָט געזען די פאַר־שריבענע בלעטער, אויף וועלכע דער מענטשלעכער גע־דאַנק ראַנגלט זיך מיט זיין באַשאַפער, און וויל פון אים אַרויסקריגן אַ צייכן, אַן אָנדייט... ס'איז אים אויסגעקומען, אַז ער קוקט אויף אַ הויכן לייטער, אויף וועלכן ס'פאַרמעסט זיך דער מענטשלעכער געדאַנק. ער וויל זיך אַרויפדראַפּען, מאַכט אָנשטרענגונגען; עס דוכט זיך: אָט איז עס אים געלונגען — נאָר אין לעצטן סך־הכל שטייט ער נאָך אַלץ פון אונטן, מיט די פיס אויף דער ערד.

ניט וויסנדיק ווי אַזוי, האָט ער זיך ווידער צוריק־געקערט צו דעם חופּה־קלייד, צום סוד, וועלכן יעדער מענטש ווערט נישט מיד צו אַנטפּלעקן אויף ס'ניי; דעם פּאָעט, וואָס פאַרבינדט עפּעס מיטן חופּה־קלייד און ס'בלייבט פאַרט ניט דערזאָגט — מחמת ער איז ווי ווינאַוו אַליין: אַן אַ באַשייד צו דעם, וואָס פערמענטירט אין אים, אומבאַוווּסטזיניק.

דאָס — וואָס סימטשיק איז מער נישט געזעסן קעגנ־איבער אים, האָט ווינאַוו באַדויערט, דווקא איצט האָט ער אים געוואָלט אַ פרעג טאָן:

— אָט האָט ער דעם שליסל צו דער פראַגע. וואָס וואָלט ער דערמיט געטאָן?

עס איז כדי צו לאָזן פאַלן אַ וואָרט וועגן ווינאַווס אופן פון טראַכטן: אים איז אויסגעקומען, אַז דאָס פרעגן איז בלויז אַ חנדל; אַז דער מענטש וויל גאָרניט וויסן דעם ענטפער. מעגלעך.

אויף געוויס קאָנען מיר דאָס ניט קאַווירן...

משנה שם...

די פריילאַנד־ליגע פאַר יידישער טעריטאָריאַליסטישער קאָלאָניזאַציע איז אויפגעקומען אין יאָר 1935.

אין נאָמען פון דער ליגע איז דר. שטיינבערג געקומען קיין אויסטראַליע (ערב דער צווייטער וועלט־מלחמה) מיטן פּראָיעקט צו קאָלאָניזירן יידן אין קימבערליי.

אַצינד ווערן מיר געוווּיר, אַז די פריילאַנד־ליגע האָט געענדערט איר נאָמען אויף יידיש־ליגע.

דער אָרגאַן פון דער ליגע וועט ווייטער זיין „אויפן שוועל״.

מיר לייקענען — סימטשיק האָט זיך געשניטן אויף אַ סך זאַכן. מיטאַמאָל האָט זיך אים געדוכט — אַז אַ פּאָעטי־שער פייער האָט זיך אין אים צעפלאַקערט, ווי אַ שייטער. נאָר דער רעדאַקטאָר האָט אים אָפּגעגאָסן מיט אַ קאַלטן עמער וואַסער. ווידער האָט ער געמיינט — אַז אָט—ער האָט דערפונדן אַ נייעם יידישן וואָרט (עס איז געווען דער יאָר־צענדליק פון די ווערטער דערפינדונגען...) און מיט דעם אָ־וואָרט, וועט ער אריינשפּאַנען אין דער אייביקייט. פאַרפליגלט — ווער האָט שוין פאַר אים באַנוצט דאָס וואָרט? קיינער. איז אָט — ער האָט דאָס וואָרט. נאַטיר־לעך — ער האָט נישט געקאָנט, ווי אַרכימעדעס ארויס־לויפן אַ נאַקעטער אין דרויסן און שרייען: עורעקאַ! איך האָב געפונען! פשוט דערפאַר, ווייל ער האָט די דערפינ־דונג נישט געמאַכט אין דער וואַנע...

דער קאַלטער גזלן, דער ראַדאַקטאָר האָט אים אַ פרעג געטאָן, זייטיק אַזוי ווו ער איז געווען ערב יום כיפּור, אָט יענעם ערב יום כיפּור, ווען יידן שלאָגן כפּרות, און דע־מאָלט טאַקע נויטיקן זיי זיך אין עפּעס, וואָס איז פאַר־פליגלט...

סימטשיק האָט זיך געכאַפּט, אַז ער האָט איבערגעשאַצט זיינע כוחות. נאָך דעם אַלעם — בלייבט אַ רעטעניש: פאַר־וואָס האָט סימטשיק דווקא געקלעפּט צום „פּראָמעטעאוס”? דאָס נעמען מיר זיך נישט אונטער צו פאַרענטפערן, ווייל אפילו סימטשיק אליין האָט נישט געוווּסט די סיבה דערפון.

ווינאָוו האָט ניט געהערט צו די גרויסהאַלטער, וועלכער וועט מיט אַ סנאָבישער פאַרריסנקייט זאָגן, אַז די וואָך איז ער שוין פאַרנומען; אַז אין דער צווייטער וואָך האָט ער בלויז איין שעה פריי, און ער מוז די שעה ערשט אויסגע־פינען פון זיין סעקרעטאַרין. ניין. — ווינאָוו האָט נישט געהערט צו די לייט. אַ מענטש קלינגט אָן, וויל כאַפּן אַ שמועס — וואַליי גוטער ברודער.

און אָט איז סימטשיק געזעסן קעגנאיבער דעם פּאָעט ווינאָוו, מיט דעם פאַרשניצטן בלייפעדער; ווינאָוו מיט זיין געטראַנק פאַר וועלכן סימטשיק האָט אַגב באַקומען אַ לויב, צוליב זיין קענטעניש און גוטן געשמאַק.

דערווייל האָט סימטשיק געשפּונען זייער קאָמפּלי־צירטע פּלענער, ווי אַזוי — איינמאָל פאַר אַלעמאָל — צו איבערראַשן זיין רעדאַקטאָר.

פון וואָס האָט דעמאָלט געטראַכט ווינאָוו?

ווינאָוו האָט געטראַכט, אַז די פראַנצויזן זענען געניטע ממזרים און פּראָדוצירן אַ ביז גאָר פיינעם קאָניאַק, און אַז דער רעפּאָרטער סימטשיק איז נאָך אַלעמען — גאָר ניט אַזאַ ליטעראַרישער שלימזל — ווי לייט דערציילן וועגן אים.

פאַרצויגן האָט זיך דער געשפּרעך וועגן ליטעראַטור און וועגן לעבן און וועגן נאָך עפּעס. דאָס זענען געווען די פּינטעלעך, וועלכע סימטשיק האָט געוואָלט, אַז דער פּאָעט אליין זאָל וועגן זיי דערציילן. ווינאָוו ווידער האָט געהאַלטן, אַז פאַרשווייגן איז געזונטער, ווי זיך צו פאַררעדן, איבער־הויפּט, ווען ער האָט ניט קיין געהויבענע מיינונג וועגן די, וואָס פירן דאָ דאָס ליטעראַרישע רעדל.

סימטשיק האָט סוף־כל־סוף פּאָרט געוואָלט אריין אין דער ליטעראַטור מיט אַ שטורעם, מיט דונערן און בליצן — דורך פאַרענטפערן כאָטש איינע פון די ניט־פאַר־ענטפערטע פראַגעס. צוערשט האָט ער געוואָלט פרעגן ווי־נאָוון וועגן דעם, ווער ס'איז געווען פריער — די הון צי דאָס איי? נאָר אפילו סימטשיק האָט פאַרשטאַנען, אַז אַזאַ פראַגע קאָן מען דעם פּאָעט ווינאָוו נישט פרעגן. סוף־כל־סוף איז ווינאָוו אַ פּאָעט און ניט קיין פאַרמער...

נו — וואָס־זשע האָט ער אים פּאָרט געפרעגט?

און ער באַשרייבט אַזוי דעם אינטערוויו:

„ווען איך האָב דעם דיכטער ווינאָוו געטאָן אַ פרעג: — וואָס איז אייגנטלעך דער זין פון זיין; דער זין פון מענטשלעכן לעבן? פון דער מינוט ווען ער ווערט געבוירן, איז ער דאָך שוין לכתחילה אַ פאַרמשפּטער.

איז וואָס־זשע: האָט דער מענטש עפּעס אַ שליחות צו דערפילן — פון פונקט אַ ביזן פונקט — ב? נו — לאָמיר זאָגן: די בין האָט אַ שליחות — צו מאַכן האָניק; די קו פּראָדוצירט מילך — אַ באַשטימטע, באַגרענעצטע — דער־פאַר אָבער — אַ קאָנקרעטע אויפגאַבע. אָבער דער מענטש? ווי אַזוי פאַרשטייט למשל ווינאָוו — זיין זין פון לעבן?

„דער פּאָעט ווינאָוו — שרייבט ווייטער סימטשיק — האָט געטאָן אַ קוק אויף מיר מיט מילדע אויגן — א קוק אין זיין גלאָז — ווי ער וואָלט זיך געישובט: איבערלאָזן — אָדער אויסטרינקען? ער האָט אָוועקגעשטעלט דאָס גלאָז אויפן ראַנד פון פאָטעל מיט דער זיכערקייט — אַז ס'וועט נישט פאַרלוירן גיין; איז צוגעגאַנגען צום שרייבטיש, גענומען אין האַנט אַ בוך, אַ מיש געטאָן די זייטן אַהין און צוריק, האָט ער גענומען פאַרלייענען:

„דאָס שנייעלע”

„אין די דאָזיקע לעצטע מינוטן, האָבן זיך אירע גע־דאַנקען אומגעקערט צו די טעג, ווען זי איז געווען יונג, און צו דער פראַגע, וואָס איז קיינמאָל ניט פאַרענטפערט געוואָרן: פאַרוואָס? וואָס איז געווען דער זין פון דעם אַלעם? און דאָס וויכטיקסטע: ווער? פאַר וועלכן צוועק איז זי געבוירן, און אַראָפּגעשיקט געוואָרן אויף דער ערד — צו זיין לוסטיק און אומעטיק; צו האָבן מאָמענטן פון גליק און מאָמענטן פון אומעט. צו פאַרגיין איז גאָרנישט. צו־געצויגן ווערן צו דעם בוזעם פון דער זון, און פאַלן צו דער אויבערפלאַך פון ענדלאָזן אָקעאַן.

אויף אַן אמת. דאָס מיסטעריעזע דערפון זעט אויס גרעסער, ווי ווען ניט איז — און זינלאָז, ווו איז די לאָגיק? די נאַטירלעכע שיינקייט אין געבוירן צו ווערן און דאָך שטאַרבן, צו לעבן און צום סוף גיין לאיבוד?”

נאָכער האָט ער אַ ווײַלע געשוויגן, זיך פאַרטראַכט און אַ פרעג געטאָן: ווייסט איר ווער ס'האָט עס געשריבן? — אַן ענגלישער שרייבער מיטן נאָמען גאַליקאָ...

★

ווען ווינאָוו איז סוף־כל־סוף געבליבן מיט זיך אליין, האָט ער אַ טראַכט געטאָן: צו וואָס קאָן נוצן דעם מענטשן

ניט זיין טאַרבע, נאָר איין זאַך איז געווען, וואָס עס האָט דערפרייט אונדזערע הערצער. זיינע אויגן, ס'האָט פון זיי אַרויסגעקוקט אַ טרויער, ניט סתם פון עפּעס אַן אומגליק, נאָר אַ ייִדישער טרויער.. קינדער, ער איז אַ ייִד! האָב איך אַ געשריי געטאָן. קומט קינדער — לאָמיר צו גיין צו אים!

מיר האָבן זיך אַלע אַ ריס געטאָן פון אָרט, איך בין צו נאָענט צו אים און אים אַריינגעקוקט אין די אויגן, אַזוי, אַז טרערן האָבן ביי מיר אַרויסגעשפּאַרט. ער האָט געגעבן אַ שמייכל און געזאָגט: עמך? יע! האָבן מיר אַלע פינף אויסגעשריען אין כאָר. ער האָט זיך אָנגעשפּאַרט אָן זיין קולע, אַרונטערגענומען די טאָרבע פון זיין זיין פּלייצע און אַ ראָזקייט האָט זיך באַוויזן אויף זיין פּנים. ווי א מלאך פון הימל האָט ער אויסגעזען אין אונדזערע אויגן. מיר האָבן זיך אַלע באַזעצט אין אַ ווינקל פון וואָקזאַל און מיר האָבן אויסגעגאָסן פאַר אים אונדזערע הערצער. מיר האָבן גערעדט ייִדיש, און ער האָט גערעדט ייִדיש, געמישט מיט רוסיש, ער האָט אונדז געטרייסט, געקוקט אויף אונדז ווי אויף צוריק געפונענע שוועסטער, זיינע רייד האָבן אונדז געגלעט און געהיילט ווי גוטער באַלזאַם אויף אָפענע ווונדן...

דער זין — פון זיין...

מ. אייזענבוד

דערציילונג

דער פּאָעט ווינאָוו — אַזוי האָט דער רעפּאָרטער אָנגעהויבן די באַשרייבונג פון זייער באַגעגעניש — דער פּאָעט ווינאָוו איז געזעסן קעגן איבער מיר. ער האָט געהאַלטן אַ גלאָז אין האַנט. איך — אַ בלייפעדער. ער האָט געטרונקען קאָניאַק. איך? — איך האָב געטרונקען דעם אַראָמאַט פון זיינע רייד.

ווער זשע איז ווינאָוו? דער רעפּאָרטער האָט דווקא געהאַט אַ באַדערפעניש צו לאָזן וויסן דער וועלט אַלץ — וואָס ער ווייס וועגן פּאָעט. נאָר עפּעס אין אים האָט זיך קעגנגעשטעלט, ווייל דאָס וועט זיין אַ גרינגשעצונג פון דער אינטעליגענץ פון לייענער.

דער רעפּאָרטער פון ליטעראַרישן זשורנאַל „פּראָמעטעאוס" האָט באַקומען אַ ווונק, נישט מער ווי אַ ווונק פון זיין רעדאַקטאָר, ער זאָל זיך אַראָפּכאַפּן, ניין — אַרונטערכאַפּן — ניין אפילו נישט דאָס אויך. ער זאָל מיט די שטיוול אַריינקריכן אין ווינאָווס נשמה און אַרויסקומען מיט עפּעס, וואָס זאָל די ליטעראַרישע פיינשמעקער, די דילעטאַנטן איבערראַשן.

דער רעפּאָרטער האָט אַ קוק געטאָן אונטערן טיש. ער האָט געטראָגן ווייכע, געמזענע לאַטשן.

ווינאָוו האָט פון דעם אַלעם נישט געוווסט. ער איז אָנגעקומען אין דער מעטראָפּאָליע אויף די פליגלען פון זיין טרוים. די וועלט־שטאָט. ער האָט שוין פון לאַנג געוווסט, אַז אין דער מעטראָפּאָליע זענען דאָ כוחות, אויסער די איינגעשפּאַרטע עמיגראַציע באַאַמטע, וועלכע פאַרלאַנגען אַ מעטריקע, (וועלכע ער האָט נישט) אַ געזונטהייטס־באַשטעטיקונג; אַ דורכלויכטונג פון די לונגען — כוחות וואָס וועלן זיך פאַרלייגן אים, ווינאָוון איינשפּאַנען אין עפּעס אַ ליטעראַרישן וואָגן: אָנטאָן אַ ליטעראַרישן כאָמוט — ווייל ווי קאָן מען איינשפּאַנען אַ פערד אין אַ וואָגן אָן אַ כאָמוט?

אין ווינאָווס הימאָרט האָט אַ יעדער פויער פאַרשטאַנען די חכמה פון איינשפּאַנען אַ פערד אין אַ וואָגן. אויך אין דער מעטראָפּאָליע האָבן זיי געוווסט, וואָס זיי ווילן, נאָר מאַכן עס — האָבן זיי נישט געקאָנט — אַלנפאַלס — נישט מיט ווינאָוון. דער דאָזיקער פרייער גייסט האָט זיך נישט געלאָזן צוימען.

דאָס אַלץ האָט שוין דער רעפּאָרטער געוווסט, ווייל ווינאָוו איז נישט געווען קיין מענטש פון סודות, און זיך נישט געמאַכט קיין סוד פון די, אָדער פון דעם — וואָס איז אים נישט צום האַרצן.

דער רעפּאָרטער האָט מיטגענומען אַ פלעשל קאָניאַק. אויף יעדנפאַלס. עס האָט זיך געלייגט אויפן שכל, אַז ווינאָוו — ווי עס פּאַסט פאַר אַ רוסישן מענטשן — האַלט אין פאַרטרינקען דעם וואָרעם וואָס נאָגט אים, ווינאָוו האָט עס נישט אָפּגעלייקנט. מאָדנע מענטשן — האָט ער געטראַכט — צו וואָס דאַרפן זיי אַ מאָראַלישע פאַרענטפערונג צו טאָן עפּעס, פון וואָס אַ מענטש האָט פאַרגעניגן?

אַ גלעזל קאָניאַק, אָדער וויסקי, אָדער: כ'ווייס וואָס פאַראַ געטראַנק וואָס טוט אַ ברי אינעווייניק, טוט אַ רודער מיט די געהירן — טאָ צו וואָס איז נאָך נויטיק די פאַרענטפערונג וועגן וואָרעם? סיידן מענטשן זוכן אַרויסצורופן מיטלייד, רחמנות...

מען דאַרף פאַרשטיין, אַז דאָס וואָס ווינאָוו טראַכט, האָט דער רעפּאָרטער נישט געוווסט. אַניט — צו וואָס איז ער געגאַנגען נאָך אַן אינטערוויו, און זיך באַוואָפנט מיט אַ פלעשל קאָניאַק דערצו. מען קאָן נישט פאַרבייגיין אַזאַ ענין, און נישט פאַרצייכענען וואָס אַ שטייגער דער רעפּאָרטער האָט געטראַכט. און געטראַכט האָט ער, אַז ער וואָלט מוחל געווען דעם אינטערוויו, דאָס פאַרבינדן זיין נאָמען מיט נאָמען פון אַ כמעט באַרימטן פּאָעט — ווען ער אליין וואָלט געקאָנט הנאה האָבן פון דעם קאָניאַק...

ניט געקוקט אויף די אַלע קלעצער, וואָס מ'האָט געלייגט אין וועג — איז דער פּאָעט ווינאָוו פאָרט אָנגעקומען אין דער מעטראָפּאָליע, און דער „פּראָמעטעאוס" האָט געהאַלטן, אַז ס'איז פאַרן ווויל פון דער ליטעראַרישער משפּחה, צו האָבן אַ שמועס מיטן פּאָעט. דער רעדאַקטאָר האָט געהאַט זיין חשבון. דער רעפּאָרטער — וואָס אַן אמת — האָט געהאַט אויך זיין חשבון. ניט מער — ווען מען וואָלט די חשבונות פאַרגלאָכן — וואָלט זיי נישט געשטימט.

עס וועט דאָך ניט שאַדן צו וואַרפן אַ שטיקל שיין אויפן כאַראַקטער — אויב נישט פון פּאָעט ווינאָוו — איז לכל־הפּחות אויפן כאַראַקטער פון רעפּאָרטער סימטשיק. געשיטן האָט זיך סימטשיק אויף אַ פּאָעט. הלמאי זאָלן

אויף די פּלייצעס; די ווייבער פאַרוויקלט מיט פאַטשיילקעס; מיט שטריק אַרום די לענדן, שוין באַצייטנס פאַרברענטע פון זון און פאַרפינצטערט. זייערע אויגן האָבן גיריק געקוקט, עפּעס האָבן זיי דאָ געזוכט אין דעם ווייטן און פרעמדן לאַנד. געשטופּט איינע די אַנדערע. גערעדט גראָבע און האַמעטנע רייד. דאָס וואָרט „כלעב" (ברויט) האָבן זיי נישט אַרויסגעלאָזט פון מויל. קינדער פון ווייטע רו־סישע געגנטן, מיט ערנסטע פּנימלעך, פאַרזאָרגטע ניט אויפן קינדערישן שטייגער, מיט רייד וועלכע האָבן ניט אַריינגעפּאַסט אין זייערע קינדערשע מיילער. „פאַמאַטע־ריס" האָבן זיך געשאָטן ווי אַרבעס פון אַ זאַק. אַנדערע זענען געזעסן אין מיטן וואָקזאַל אויף דער ערד מיט צע־לייגטע שמאַטקעלעך אויף די קני און זייער באַזאַכט, מיט מאָדנער רואיקייט געגעסן דאָס גראָבע שוואַרצע ברויט מיט פּיצעלעך חזיר־פעטס; געקייט געשמאַק מיט געזונטע ציינער; זיך דורכגעוואָרפן מיט רייד, דערציילט זיך גרוי־ליקע מעשיות ווי מען דערציילט אַ וויץ ביי אַ געמיטלעכן טיש... פּוילישע אָפיצערן מיט געפּוצטע שטיוול, מיט היט־לען מיט שפּיצן האָבן מאָדנע און קאָמיש געגלאַנצט מיט אַ ניט דאַאיקער זויבערקייט. עפּעס האָבן זיי זיך דאָ ניט אַריינגעפּאַסט אין דעם וואָקזאַלנעם עפּוש. צווישן דעם המון פון שלעפער, הונגעריקע און אָפּגעריסענע קינדער.

זיי האָבן געשפּרייזט, די אויסגעפּוצטע פּוילישע אָפי־צערן, איבערן גאַנצן המון, ווי איבער אַ בלאָטע, און גע־קוקט מיט איבל און עקל אויף די אַרומיקע. און די רו־סישע סאָלדאַטן מיטן רוסישן ציווילן עולם האָבן זיי באַ־טראַכט מיט וווּנדער. זיך פונאַנדערגערוקט, געמאַכט פאַר זיי ווי מען זאָגט — אַ וואָרע, און גוטמוטיק געשפּאַסט פון זיי, ווי פון קינדער וועלכע מאַכן זיך נאַריש...

די לופט איז געווען געדיכט מיטן רויך פון מאַכאָרקע, אַז ס'האָט געריסן און געקרעלט אין האַלדז. און מיר, די טעכטער פון דאָס אויסדערוויילטע פאָלק, פרעמדע און אויסגעריסענע פון יעדן ווינקל פון דער ערד, פאַריתומטע און עלנטע האָבן זיך צוגעזעצט אין אַ ווינקעלע הונגע־ריקע, פאַרשמאַכטע, צעשראָקענע, און באַטראַכט די גויאי־שע וועלט מיט פינצטערער מורא... דער הונגער האָט אונדז געפּלאָגט און מיר האָבן ניט געוווּסט וואָס צו טאָן, ניט געוווּסט וווּ צו גיין. מיר האָבן אונדזער יידישקייט ניט קענט באַהאַלטן. אונדזערע האָר זענען געווען ניט געוויינ־לעך קורץ און אונדזערע פּנימער האָבן אויסגעזאָגט דעם גאַנצן סוד פאַר יעדן פאַרבייגייער, אַז מיר זענען יידן.

ס'איז אמת, היטלער ימח שמו וזכרו האָט געקראָגן אַ וויסטע מפּלה. דייטשלאַנד איז שוין געלעגן צעטראָטן און באַשפּיגן מיט בלוט; צעטראָטן איז איר ערד פון פרעמדע פיס; צו שאַנד און צו שפּאָט פאַר דער גאַנצער וועלט. אירע טעכטער — פאַרגוואַלטיקט, אירע זין — צעשאָסן; איר האָב און גוטס — סיי אייגענע, סיי אָנגערויבטע פון דער גאַנצער וועלט — וואַלגערט זיך איבער וועגן און שטעגן.

אין ווייטע לענדער איבער ימים, פרייט מען זיך מיט איר מפּלה, און ס'זעט אויס, אַז די וועלט גייט בייטן איר פּנים: ברידערלעכקייט און חברישקייט גייט הערשן אויף דער וועלט. ס'זעט אויס, ווי די וועלט איז שוין מיד געוואָרן פון מלחמות; און ס'איז דאָך טאַקע אמת אויך — זי האָט אויסגעזען די וועלט, און דער גאַנצער באַשאַף מיט איר — מיד, זייער מיד...

זי האָט זיך געוואָלט אויסספּוצן און אויסוואַשן פון האַס, ווייל זי האָט געזען צו וואָס האַס האָט דערפירט.

אָבער מיר, מיר יידן זענען אויסער יעדן חשבון. ווו מ'האָט אונדז דערזען, איז דער דינער שלייער פון פריינד־שאַפט גלייך אַרונטערגעפאַלן. דאָס פייערל פון האַס האָט געפינקלט אין יעדנס אויגן... מיר זענען געבליבן אין דער וועלט עלנט און פרעמד, ווי מיר וואָלטן אָקאָרשט אַרונ־טער פון אַ ווייטן שטערן. מיר האָבן זיך באַפרייט פון אַ שוידערלעכן קאָשמאַר און געבליבן מיט די אַלטע חש־בונות וועלכע די וועלט האָט געהאַט, האָט, און וועט מיט אונדז האָבן אייביק.

יעדער גוי האָט זיך געוווּנדערט ווי אַזוי זענען מיר געבליבן לעבן; עפּעס איז יעדער גוי געווען זיכער, אַז ער איז פּטור געוואָרן פון דעם יידן אויף אַלע מאָל, איז אין האַרצן דאַנקבאַר געווען היטלערן י"ש פאַר זיין גע־ראָטענער אַרבעט. אַ מאָדנע אַנטוישונג האָט מען גע־קענט מערקן אין זייערע אויגן, ווען זיי האָבן אונדז דער־זען אַרומדרייענדיק זיך איבער די חרובע שטעט, וואָק־זאַלן און הויפן בעטלענדיק עסן, אָדער זוכנדיק אַ וועג ווי אַזוי צו פאָרן ווייטער. מ'האָט אונדז געיאָגט, געטריבן, געזידלט און מיר זענען געלאָפן, זיך געשלעפּט פון איין אָרט צום צווייטן און ניט געוווּסט וואָס דער מאָרגן וועט אונדז ברענגען. אָרים און אומגליקלעך פאָלק מיינס, מיט וואָס האָסטו זיך אַזוי ביטער פאַרזינדיקט אויף דער וועלט?!... וואָס טראַכסטו, גרויסער גאָט, איז נאָך לאַנג דער וועג פון פּיין? און וואָס דערוואַרט אונדז אין דער צוקונפט? איז טאַקע עפּעס ניט געוויינלעכעס אָנגעגרייט פאַר אונדז? ווי לאַנג וועלן זיך ציען די חבלי לידה, און נאָך אַלע יסורים, וואָס וועט געבוירן ווערן? מיר האָבן דעם עונש מיט דער פולער מאָס, ווו איז אונדזער שכר?...

כ'האָב אַ סך געטראַכט. זיך געוואָלט טיילן מיט די מיידלעך, אָבער זיי האָבן געלאַכט פון מיר. זיי האָבן פאַר־לוירן דעם גלויבן, אָבער איך האָב געזען גאָט אפילו אין אונדזערע יסורים.

ביז וואַנען וועלן מיר זיך אַזוי אַרומשלעפּן? וווּאַהין וועלן מיר אָנקומען? פון וואָס וועלן מיר לעבן? וואָס וועלן מיר טאָן? ווי אַזוי וועלן מיר אָנהויבן פון דאָס ניי? פראַ־געס, פראַגעס, אָן אַ סוף אָן אַ ברעג. מיר זענען נאָך אַלץ ווי די שעפעלעך צווישן וועלף, וועלכע לויערן אויף אונדז.

איינמאָל, ווען מיר זענען אַלע צוזאַמען געזעסן אויפן וואָקזאַל פון אַ שטאָט — וואָס איך געדענקט ניט איר נאָמען, פאַרצווייפלטע און פאַרלוירענע, געקוקט מיט יאושדיקע אויגן אויף יעדן אריינקומענדיקן מענטשן, האָבן מיר מיטאַמאָל דערזען אַ סאָלדאַט אויף איין פוס און די צווייטע אויף אַ קולע. אַ קליינער, אַ דאַרער שוין ניט גאָר קיין יונגער, מיט אַ טאָרבע אויף די פּלייצעס.

גאָרניט איז געווען אויסערגעוויינלעך. ניט זיין קולע,

אויף זיין פנים סיי אַז ער האָט חרטה וואָס ער האָט זי דאָס געפרעגט, סיי אַז ער איז נייגעריק אויף איר ענטפער. ער האָט אויסגעמיטן חנהס אויגן.

„דאָ קען איך אייך נישט העלפן", איז געקומען חנהס שטילער ענטפער.

וואָס זאָל זי אים זאָגן? אַז זיין פאַרליבט הייסט נישט פאַרגלייכן יענעם מאַן מיט מייקלען, יענעמס אויגן מיט מייקלס, ווי זי פאַרגלייכט יעדן מאַנסביל מיט אים, און יעדן מאַנסביל פעלט אויס... און וואָס איז זי מחויב צו דערקלערן?

„אָט דאָ איז מיין באַן. זייט געזונט!"

„כ'האָב נאָר געמיינט — איר זאָלט... מילא".

חנה איז גלייך פאַרשוונדן אין דעם אַריינגאַנג צו דער באַן־סטאַנציע.

„בלייבט געזונט".

יחיאל־מיכאל האָט זיך לאַנג אַרומגעדרייט איבער די ניו־יאָרקער גאַסן אָן תכלית און האָט כמעט פאַרשפּעטיקט דעם אויטאָבוס. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט אויף אַ ליידיק אָרט און האָט גענומען לייענען א ספר מיט אַזאַ כוונה אַז קיינער האָט זיך נישט געטשעפּעט צו אים, אים קיין וואָרט נישט געזאָגט, און ער האָט קיינעם נישט געדאַרפט קוקן גלייך אין פּנים אַריין מיט זיינע אומגליקלעכע, הירשענע אויגן.

ביידע האָבן אויסגעמיטן די ביבליאָטעק אין משך פון די קומענדיקע וואָכן. ווען זיי האָבן זיך סוף־כל־סוף געזען האָבן חנה און יחיאל־מיכאל זיך איגנאָרירט. חנה איז נאָך אַלעמען איינע פון „יענע" מיידלעך, און יחיאל־מיכאל איז נאָך אַלעמען אַ חסיד.

אויפן וועג „אהיים"

לאה זילבער

(דערמאָנונג)

ס'איז געווען שטיל. דאָס שטעטל ערגיץ אין פּאָמע־ראַניע איז נאָך געשלאָפן, דער פרימאָרגן האָט צוגעזאָגט אַ וואַרעמען און שיינעם טאָג. אָבער די ניט פאַרזייטע און צעטראָטענע פעלדער; די פאַרברענטע בוימער; די פּוסט־קייט אַרום האָט אומעטיק געמאַכט דאָס האַרץ. עס איז געווען פרילינג 1945, נאָך דער באַפרייאונג. עפּעס האָט געדריקט עלנט און פאַרלאָרנקייט. דאָס ניט וויסן וואָס די קומענדיקע מינוט קען מיט זיך ברענגען — האָט שווער געמאַכט דאָס געמיט. ס'איז געווען אַ גליק, וואָס די ברעט־לעך מיט די נעמען פון די וועגן זענען צוריק אויפגע־שטעלט געוואָרן, האָבן מיר כאָטש געוווסט וווּאַהין מיר גייען.

דאָס לאַנד איז אונדז געווען פרעמד.. די וועגן אומבאַ־קאַנט. אָבער מיר האָבן געמוזט גיין. קיין אַנדער ברירה איז ניט געווען. מיר האָבן זיך קונציק אויסגעהיט פון די קליינע אָפּטיילונגען פון מיליטער, וועלכע האָבן פון צייט צו צייט פאַרביימאַרשירט. אין די נעכט האָבן מיר זיך אָפּגערוט אין שטאַלן און שייערן; אין חורבות; און מיטן באַגינען ווידער געגאַנגען אָן אַן אַדערס און אָן אַ ציל, נאָר אין מיין האַרצן האָט שטענדיק געפּרעפּלט אַ תפילה צו גאָט, ער זאָל אונדז פאַרהיטן פון אַלדאָס בייז. איך גלויב באמונה שלימה, אַז די תפילות האָבן אונדז געהאָלפן, ווייל זיי זענען געקומען פון אַ ציטערדיק האַרץ. נאָך עטלעכע טעג מאַרשירן, ווען אונדזער שפּייז האָט זיך אויסגעלאָזט, זענען מיר אָנגעקומען אין אַ שטאָט. מיר זענען אַוועק אויפן וואָקזאַל. קיין סך מענטשן זענען דאָרטן נישט געווען. מיר האָבן זיך געוואַשן אונטער דער „וואָדאָקאָטשקע". אויף די ליניעס האָט זיך דערווייל אָנגערוקט אַ לאָקאָמאָ־טיוו, צו אים האָט מען צוגעטשעפּעט וואַגאָנעס פאַר בהמות און חזירים, מיר האָבן געפרעגט: ווּ וועט די באַן גיין און ווען וועט זי גיין? אָבער מיר האָבן ניט געקענט ביי קיינעם דערגיין קיין טאָלק... ווען דער גאַנצער עשאַלאָן האָט זיך אויסגעשטעלט, האָבן מיר ניט פרעגנדיק ביי קיינעם זיך ארויפגעכאַפּט אויפן לאָקאָמאָטיוו און אַלע פינף זיך אויסגעזעצט אין אַ ווינקעלע, אויף דער פּאָדלאָגע און געוואַרט ביז די באַן וועט זיך רירן... מיר האָבן אפילו ניט געוווּסט וווּאַהין די באַן קען אונדז פאַרפירן... נאָכן אָפּ־זיצן אַ שיינע פּאָר שעה, האָבן מיר מיטאַמאָל דערהערט קולות פון רוסן, זיי זענען געקראָכן אין די וואַגאָנעס, גע־רעדט הויך. זיך געקריגט און זיך געזידלט. מיר האָבן איינגעהאַלטן דעם אָטעם פון שרעק. מיר זענען געווען זייער אומרואיק, מיטאַמאָל האָבן מיר דערהערט ווי עמעצער איז ארויף אויפן לאָקאָמאָטיוו, מיר האָבן זיך פאַרטייעט, אָבער ס'האָט ניט געדויערט קיין מינוט, ווי ס'האָט זיך פאַר אונדז באַוויזן אַ רוסישער מיליטערמאַן, מיט אַ פּנים פון אַ גזלן, מיר האָבן אים שטום אָנגעקוקט. ער, האָט אונדז באַשאָנקען מיט אַ קוק, וועלכער האָט קיין גוטס ניט אָנגעזאָגט. זיין בליק איז געווען פול מיט רשעות און חשד. ער האָט געגעבן אַ דונער ווי פון אַ טרובע! „זשידאָוויאַ" — מיט אַזאַ קול, אז מיר זענען געבליבן זיצן פאַרגליווערטע פון שרעק... נאָכן „זשידאָוויאַ" האָט זיך אַ שאָט געגעבן פון זיין מויל אַ לשון, אַז אַפילו קיין פּאַ־פּיר קען דאָס נישט פאַרטראָגן... ס'איז אונדז פינצטער גע־וואָרן פאַר די אויגן, ער האָט געזעצט מיט די גרעבסטע ווערטער פון זיין כאַמסקן מויל: „פּאַרשיוואַיאַ זשידאָוו־סקאַיאַ באַנדאַ"! האָט ער געדונערט איבער אונדזערע קעפּ. שוין זאָלט איר ארונטער פון דאַנען. אויב ניט וועל איך אייך באַלד אזוי צורעכט מאַכן, אַז איר וועט ניט קענען שטיין אויף אייערע פיס. ער האָט דערביי געכאַפּט אַ לאַנג שטיק אייזן, און דאָס געגעבן אַ הויב אין דער לופטן... מיר האָבן זיך אַ ריס געטאָן פון אונדזער פאַרגליווערטקייט און אָנגעהויבן צו לויפן און שפּרינגען פון הויכן לאָקאָמאָ־טיוו. מיר האָבן שיער ניט געבראָכן האַלדז און נאַקן, און געלאָפן צוריק צום וואָקזאַל.

דער וואָקזאַל איז שוין געווען פול מיט מיליטער. מיט רוסישע ציווילע באַפעלקערונג, אָפּגעריסענע, מיט טאָרבעס

אויפגעהויבן די אויגן און האָט געזוכט דאָס מיידל, איז זי שוין נישט געווען.

אין אַ וואָך אַרום איז דער יונגער חסיד ווידער געקומען אין ביבליאָטעק, און האָט ווידער געזוכט דאָס מיידל. דאָס מאָל איז זי געזעסן מיט אַ קליין ביכל וואָס האָט דווקא יאָ אויסגעזען ענלעך אויף אַ טייטש־חומש. אויף איר פּנים האָט געפעלט דער האַלב־פאַרחלומטער שמייכל וואָס פריער. די קנייטשן אַרום די אויגן האָבן אונטערגעשטראָכן איר אַנגעשטרענגטקייט. ער האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי איר טיש, און וואַרטנדיק אויף די ספרים וואָס ער האָט באַשטעלט ביים ביבליאָטעקאַר, האָט ער אַרויסגעקוקט אויפן מיידל פון אונטער די וויעס. זי איז ווידער געווען אָנגעטאָן אין אַ בלוזע, דאָס מאָל אַ רויטע, די אַרבל פאַרקאַטשעט, די בלוזע פּאַסט זיך צו אירע שוואַרצע האָר, האָט ער געטראַכט. אַ פּאָר הערעלעך זענען איר געפאַלן איבער די אויגן, און אויף איר פּנים האָט געפעלט די ליבע און באַוווּנדערונג צו וועלכע ער האָט זיך שוין צוגעוווינט. אַ פאַריאָגטקייט האָט פאַרנומען זייער אָרט. ווי אַ ייִדענע אין אַ ווינטערדיקן ערב־שבת, האָט ער געטראַכט, ווען דער טאָג איז פּשוט צו קורץ.

אַ בחור אָנגעטאָן אין דאָנגעריס און אַ פלאַנעלן העמד האָט אים דערלאַנגט די ספרים. ער האָט זיך אַריינגעוואָרפן אין זיי מיט גרויס כוונה. זאָל זי חלילה נישט מיינען אַז ער איז געקומען צוליב איר.

חנה האָט אַוועקגעשטופּט די הערעלעך וואָס זענען איר כסדר געפאַלן פאַר די אויגן, און האָט געלייענט ווייטער מיט כוונה. וואָס גיכער זי וועט פאַרטיק ווערן מיט דעם נודעם אַרטיקל, אַלץ גיכער וועט זי זיך קענען נעמען צו די אַלטע זשורנאַלן. אויס געוווינהייט האָט זי געוואָרפן אַ בליק איבערן לייענזאַל און האָט באַמערקט דעם יונגן חסיד. זי האָט באַשלאָסן אַז לוי־יצחק האָט געמוזט אויסזען פּונקט אַזוי, געמוזט האָבן אַזאַ סענסיטיוו פּנים מיט אַ גריכישער נאָז אַזאַ. מן־הסתם האָט אויך ער זיך געשאָקלט אַזוי חנעוודיק ביים לייענען. און די אויגן — דאָס זענען מייקלס אויגן. ניין — מייקלס אויגן זענען אין גאַנצן ברוין, און די־אָ זענען גרין־ברוין, נאָר ביידע דערמאָנען אַין אַ הירש... מסתמא האָט לוי־יצחק אויך געהאַט אַזעלכע הירשענע אויגן.

דער חסיד האָט אויפגעהויבן די אויגן.

„שלום־עליכם. וואָס לייענט איר היינט?״

„העלאָ! כ׳האָב מורא, אַז גאָרנישט אינטערעסאַנט״.

„אָ, אַ שאָד״. זיינע אויגן זענען געווען פול מיט מיטלייד.

„וואָס לייענט איר?״

„אַ ספר״.

חנה האָט געוואַרט ער זאָל איר דערקלערן וואָס פאַר אַ ספר און האָט זיך באַלד געכאַפּט אַז ער וועט איר נישט זאָגן.

„איר ווייסט, איך ווייס נישט ווי איר הייסט״.

„כ׳הייס יחיאל־מיכאל״.

„און איך הייס חנה״.

„זייער איינגענעם״.

„טאַקע. מיר אויך״.

ביידע האָבן געשוויגן.

„נו״, האָט חנה געלאַכט אומבאַקוועם, „צוריק צו דער אַרבעט!״

„יאָ״.

*

יעדעס מאָל וואָס חנה און יחיאל־מיכאל האָבן זיך געטראָפן האָבן זיי אויסגעטוישט אַ פּאָר ווערטער; אָדער האָט ער זי געפרעגט וועגן אַן אַרטיקל וואָס ער האָט געלייענט אין דער וועלטלעכער פּרעסע, אָדער האָט זי געבעטן ביי אים הילף מיט אַ טראַדיציאָנעלן ענין. און בשעתן רעדן האָבן ביידע זיך געפילט זייער אומזיכער — און האָבן נישט געוווּסט פאַר וואָס.

איין מאָל האָבן זיי זיך ביידע געגרייט צו פאַרלאָזן דעם זאַל פּונקט אין דער זעלבער צייט. אַרויסגייענדיק האָט יחיאל־מיכאל געהאַלטן פאַר איר די טיר.

„אַ שיינעם דאַנק״.

„נישטאָ פאַר וואָס״.

„וווּהין פאָר איר? קיין ברוקלין?״

„יאָ. 5 אַ זייגער פאָרט אָפּ אַ באַס פון דער 26סטער גאַס״.

„אָ״.

„און איר?״

„כ׳פאָר נישט קיין ברוקלין״.

ביידע האָבן נישט געוווּסט וואָס צו זאָגן, און זענען געגאַנגען פּאַמעלעכערהייט, יעדער אַריינגעטאָן אין די אייגענע מחשבות. נישט קוקנדיק האָט חנה באַמערקט ווי מענטשן קוקן אויף זיי, גלאָצן אויס אַ פּאָר אויגן. דאָס פּאָרל האָט זיך פאַרנומען דווקא אין דער פאַרקערטער ריכטונג פון דער 26סטער גאַס.

״דו — איר האָט דאָך מסתמא אַ בחור?״

„יאָ און ניין״.

דער חסיד האָט געשוויגן. ס׳איז אים קענטיק געווען שווער צו פרעגן.

„דאָס הייסט יאָ, נאָר — ״

„מיר דאַרפסטו עס נישט דערקלערן״.

יחיאל־מיכאלס אויגן האָבן נישט געקוקט רעכטס אָדער לינקס, נאָר גלייך פאָרויס, ווי אַ פערד מיט אַ כאָמעט, ער האָט גערעדט פּאַמעלעך, עקזאַקט.

„מיינע עלטערן רעדן מיר אַ שידוך. זי איז זייער אַ וואַזשנע מיידל, פון אַ באַלעבאַטישער משפחה. כ׳האָב נאָר געוואָלט וויסן — ״ און דאָ האָט ער זיך מיט אַן אמת אָנגעשטרענגט נישט צו קוקן חנהן אין פּנים אַריין — „כ׳וויל וויסן — ווי מע פילט זיך — וואָס פאַר אַ געפיל — וואָס הייסט זיין פאַרליבט?״

ביי די ווערטער איז דער יונגער חסיד געוואָרן רויט ווי אַ שעמעוודיק מיידל, און מ׳האָט געקענט דערקענען

פאַפּירן און ביכער אָן אַ סוף — אַלטע און נייע — אַ ייִדישער גן־עדן.

אין דעם יודאַיסטישן צימער אויפן ערשטן גאָרן לייענט איינער דובנאָוו, אַ צווייטער ווייצמאַנען — און אַ דריטער דעם רמב״ם. 5.000 יאָר ייִדיש לעבן פּאַסן זיך אַריין אין איין קאַרטאָטעק, ס׳אַ ביבליאָטעק — מען דאַרף לייענען, זיך לערנען, אַנטוויקלען דעם מוח. מען דאַרף באַקומען וויסן. אַ קליין קאַרטל אין קאַרטאָטעק ווערט פאַרוואַנדלט אין אַ בוך, און אַ בוך ווערט פאַרוואַנדלט אין וויסן.

דער לייענזאַל, ווי געווײנטלעך, איז געווען פול מיט ייִדן — מיט היט און אָן היט, פרומע און פרייע. אַ יונגער חסיד פירט אַ שמועס מיט אַ מאַן וואָס זיצט ביי איינעם פון די הילצערנע טישן און שרייבט אָן אַן אַרטיקל. חנה, אַ סטודענטקע וואָס איז געזעסן ביי אַ שכנישן טיש, האָט זיך געחידושט וואָס דער חסיד פרעגט אים צו ער שרייבט אָן דעם אַרטיקל פאַר דער צוקונפט.

— שטעל זיך פאָר אַז אַ חסיד ווייסט אַז ס׳עקסיסטירט אַ צוקונפט! זי האָט אַ שמייכל געטאָן און האָט ווידער אַריינגעשטעקט די קליינע נאָז אירע אין דעם געבונדענעם יאָרגאַנג פון אַ וואַרשעווער זשורנאַל וואָס זי האָט געהאַלטן אין מיטן לייענען.

חנה פרעסער איז געקומען אַרבעטן אין ביבליאָטעק צוויי, דריי מאָל אַ וואָך. זי האָט בעסער ליב געהאַט צו אַרבעטן דאָרט ווי אין אוניווערסיטעט, ווייל דאָ זעט מען מער מענטשן פון אַ ברייטערן אויסקלייב.

זי האָט זיך רעגלמעסיק פאַרטיפט אין אַ בוך אָדער אין אַ זשורנאַל און איז גלייך אַוועקגעפלויגן אינעם עולם־הדמיון. די זשורנאַלן זענען איר געווען ווי אַ ציענדיקער ראָמאַן, און די מחברים פערסאָנאַזשן מיט וועמען זי איז שוין גוט באַקאַנט — כעמט ווי העלדן אין אַ סאָופּ־אָפּעראַ. אַז איינער פון זיי האָט זיך אויפגעפירט בונטאַריש אין אַן אַרטיקל צי אַ בריוו אין דער רעדאַקציע, האָט זי געטאָן אַ שמייכל — ווי אַ מאַמע שמייכלט אויף אַ שטיפעריש קינד אָדער אַ ווייב ווען איר מאַן פירט זיך אויף ווי אַ קליין ייִנגעלע. איר פנים האָט זיך געביטן ביים לייענען, איז געוואָרן ווייכער, אָפענער. אָט שמועסט מען זיך דורך מיט אַלטע חברים — דאַרף מען זיך נישט זאָרגן וועגן דער גאַנצער וועלט! דאָ האָט זי זיך געפילט זיכער. דאָ, פאַרברענגענדיק מיט אַ וועלט וואָס איז שוין 40 יאָר פאַרביי, האָט זי באַהערשט די אייגענע וועלט.

דער יונגער חסיד האָט געקוקט אויף דעם דאָזיקן מיידל, און ס׳איז אים געווען טשיקאַווע צו וויסן וואָס זי לייענט. סטייטש! זי לעבט זיך אַזוי אַריין אין דעם! אַפילו די אויגן אירע ווערן גרעסער.

ער האָט געקוקט אויף איר. געקוקט ווי זי קומט יעדעס מאָל אַריין אין זאַל. ער האָט זי געזען — אַ שטילע, אַ נערוועזע. זי וואַרפט אַ גיכן בליק איבערן זאַל, טאָמער זעט זי אַ באַקאַנטן. זי ציטערט מען זאָל איר זאָגן אַ בייז וואָרט. יאָ, אַן אייגענע.

ער האָט באַמערקט אַז זי טראָגט אַלע מאָל אַ בלוזע — קיין מאָל ניט קיין סוועטער ווי די מאָדערנע מיידלעך. די פריזור פונקט אַזוי זיך — זי מוז זיין אַן אייגן מיידל.

נאָר ער האָט זי נישט דערקענט. חוץ דעם — וואָס טוט אַן אייגענע דאָ אין ביבליאָטעק, ביי די גויים? און וואָס לייענט זי? ער האָט געזען אום שבת ווי די ווייבער זיצן איבער דעם טייטש־חומש מיט פונקט אַזאַ מינע ווי אירע. נאָר אויף צו לייענען די צאינה־וראינה קומט מען נישט אין ביבליאָטעק. און דערצו איז דאָס בוך צו גרויס צו זיין אַ טייטש־חומש. ס׳זעט גיכער אויס ווי אַ תלמוד. אָבער קיין תלמוד לייענט מען נישט מיט אַזאַ מינע, און אַ מיידל דערצו.

וואָכן לאַנג האָט ער זיך געמאַטערט איבער דעם: וואָס לייענט זי? ביז ער האָט באַשלאָסן זי אַ פרעג צו טאָן:

„אַנטשולדיקט, נאָר וואָס לייענט איר?״

חנה האָט אויפגעהויבן די אויגן און האָט געזען פאַר זיך אַ יונגן חסיד מיט אַ שוואַרצער קאַפּאָטע, אַ שטריימל, פּאות מיט ווונדערלעך מילדע גרין־ברוינע אויגן און אַ נערוועזן שמייכל...

„די ליטעראַרישע בלעטער. ס׳אַ זשורנאַל וואָס איז אַרויס אין וואַרשע פאַר דער מלחמה. אַלע וויכטיקע ייִדישע שרייבערס זענען דאָ פאַרטראָטן״.

„עקסיוז מי״, האָט דער יונגער חסיד שעמעוודיק פאַרגעזעצט אויף ענגליש. „כ׳האָב געמיינט אַז איר זענט איינע פון אונדזערע מיידלעך. כ׳האָב נישט געמיינט...״ ער איז געבליבן שטעקן אין מיטן זאַץ.

חנה איז געבליבן שטיין אַ מינוט אָן לשון, האָט אים געקוקט גלייך אין פנים אַריין מיט אַ פאָר פאַרזאָרגטע, נייגעריקע אויגן, און האָט אים סוף־כל־סוף געפרעגט: „פון וואַנעט ווייסט איר וועגן דער צוקונפט? איר לייענט זי אַוודאי נישט״.

„מיין טאַטע האָט אַ דרוקעריי. און איך לייען אַפילו דעם פאָרווערטס פון צייט צו צייט״.

דאָס האָט ער שוין געזאָגט מיט אַ האַלב־אַפּאָלאָגעטישן שמייכל.

„מיר איז אינטערעסאַנט צו וויסן וואָס טוט זיך ביי די פרייע. זיי זענען דאָך אויך אַ טייל פון כלל־ישראל״.

דאָ האָט ער זיך פאַרריייטלט ביז אונטערן שטריימל, און איז ווידער אַריבער אויף ייִדיש.

„אַנטשולדיקט. איך האָב נישט געמיינט אייך צו באַליידיקן״.

חנה האָט אים געענטפערט מיט זייער אַן ערנסטער מינע. די אויגן אירע זענען געוואָרן נאָך גרעסער, אַזוי ווי ער האָט זיי געזען בשעת זי האָט געלייענט, און אים האָט זיך געדאַכט אַז זי זעט אויס ווי אַ ייִדענע וואָס איז געקומען צום רבין פרעגן א שאלה אויף אַ הון.

„ס׳איז נישט קיין באַליידיקונג. טייל ייִדן זענען פרומע און טייל זענען פרייע. אַזוי איז עס. כ׳בין נאָר צופרידן וואָס איר רעכנט אונדז צו צום כלל־ישראל״.

„הם... אפשר —.״

און ער איז צוריק צו זיין טיש און צו זיינע ספרים. ער האָט געלייענט מיט גרויס כוונה, און ביז ער האָט

אָריגינעלסטע און קרעפּטיקסטע העברעאישע שרייבער, וועלכע שאַפֿן אַלץ וועגן עבר און דעם לעבן פֿון מזרח־אייראָפּעאישן יידנטום. אַרויסהויבנדיק עגנונען, ווייזט ער אָן, אַז זיין פֿען־נאָמען איז אַ פּסעוודאָנים און נעמט זיך פֿון פּשוטן העברעאישן וואָרט עגנות, ווייל דער שרייבער לעבט איינזאַם, אַ פֿאַרלאָזן לעבן, פֿאַרטאָן אין זיין שע־פֿערישע אַרבעט. א טאַלאַנט, וואָס פֿאַרקערפּערט מיט זיך אַ גדול בישראל, וואָס דערשיינט נאָר אין עטלעכע דורות.

בשעתו האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אויף עגנונס נייעם סטיל וואָס ער האָט אַריינגעבראַכט אין דער מאָדערנער העברעאישער ליטעראַטור. באַזונדערס האָט דער פּרעלע־גענט גורט זיך אָפּגעשטעלט אין דעמאָלטיקן רעפֿעראַט אויף זיין יידיש שאַפֿן, און אויף דער רייכקייט פֿון יידיש לשון, וואָס ער האָט גענומען פֿון די וואָרצלדיקע זאַפֿטן פֿון טאָגטעגלעכן לעבן און זיך דערהויבן צו דעם גע׳ט־לעכן, ווילקלינגעוודיקן, וואָס האָט געגעבן יעדן שרייבער די מעגלעכקייט אויסצוזינגען זיינע געפֿילן די דורך דורות געלייטערטע זאַפֿטן פֿון פֿאָלק.

אין יאָר 1951 האָט חיים גורט געמאַכט אַ קורצן באַזוך אין ישראל און פֿון דאָרט צוריקגעקומען א באַ־גייסטערטער, האָבנדיק איינגעזאַפּט דעם קלאַנג פֿון לעבעדיקן העברעאישן לשון. אַ צייט שפּעטער האָט ער איבערגעזעצט עגנונס דערציילונג „די כּאַפּערס״, וואָס מיר האָבן דעמאָלט אונטער אונדזער רעדאַקציע אָפּגע־דרוקט אין די „יידישע פּאָסט״, אין נאָוועמבער 1951.

אגב איז די זעלבע איבערזעצונג אַריין אינעם בוך „צווישן אַלט און ניי״. חיים גורט האָט מיר דעמאָלט געזאָגט, אַז ער האָט בדעה שפּעטער איבערצוזעצן אַנדערע פֿון עגנונס דערציילונגען. דאָס האָט ער אָבער גלייך נישט געקאָנט טאָן, צוליב עול פּרנסה אין זיין פּאַק־פּאַפּיר גע־שעפֿט און דאָס אָפּגעלייגט אויף א ביסל שפּעטער.

דאָך האָט ער ערשט רעאַליזירט נאָכדעם, ווען ער האָט זיך סטאַביל באַזעצט אין דער יידישער מדינה. דאָרט איז אים אויך שפּעטער באַשערט געווען זיך צו טרעפֿן אויג אויף אויג מיט זיין באַליבטן שרייבער ש. י. עגנון און שמועסן מיט אים וועגן זיינע שאַפֿונגען און ווי אַזוי מ׳דאַרף אים איבערזעצן.

ווי שוין געזאָגט, איז עגנונס שפּראַך אַ ספּעציפֿישע — אידיאָמאַטיש און תּלמודיש. און דער פֿאַרשטאָרבע־נער חיים גורט איז געווען אַ גרויסער בקי אין די אַלטע ספֿרים, אַ פּקוח, לייגנדיק דעם טראָפּ אויף יעדן אידיאָם און זיך אַריינפֿאַרטיפֿט אין עגנונס שפּרודלדיקע אַרכאַישע אויסדרוקן און זיי אַרויסברענגען אין אַ פֿליסיקן יידיש.

זיין אַריינפֿיר־וואָרט צו „צווישן אַלט און ניי״, פֿאַר־ענדיקט פּראָפֿ. דב סדן מיט פֿאָלגנדיקן פֿילזאָגעוודיקן זאַץ:

„איך האָב אַמאָל עגנונען אַ פֿרעג געטאָן, וועגן די צוויי גרעסערע פּרוון אים צו פֿאַריידישן (געמיינט אליעזר רובינשטיין און חיים גורט — ג. ש.) האָט ער אַ שמייכל געטאָן: ווייזט אויס, אַז להבדיל בין קודש לחול, אין דער ליטעראַטור, גילט איצט אַ פֿאַרקערטע הלכה: אחד מקרא ושניים תרגום, אָבער ווער עס איז דאָ אונקלוס און ווער יוחנן עוזיאל, זאָלט איר, קריטיקער, זיך דאַרן דעם קאָפּ, און אַנטשיידן״.

דאָס בוך „צווישן אַלט און ניי״ איז געדרוקט מיט ליכטיקע אותיות אויף גוט פּאַפּיר און איז אַ ציכטיקע אויסגאַבע פֿאַרן יידיש־לייענער, וואָס וויל זיך באַקענען מיט עגנונס שאַפֿונגען.

מיר דאַרפֿן דערפֿאַר דאַנקבאַר זיין די אלמנה, וואָס האָט זיינע איבערזעצונגען אַריינגעשטעלט צווישן צוויי טאָוולען.

חיים גורט ז״ל איז נפטר געוואָרן אין תל־אביב אין יאָר 1975. זאָלן די דאָזיקע שורות זיין אַ ליכטל צו זיין 5־טע יאָרצייט.

שרהלע זילבערמאַן

געמיינט

צוויי שטיינערנע לייבן שטייען ביים אַריינגאַנג פֿון דער ביבליאָטעק אויף דער 42סטער גאַס — גלויבן און שכל. צוזאַמען שטעלן זיי מיט זיך פֿאָר דאָס וויסן, די צוויי שטיינערנע היטער. זיי ליגן אויף די טרעפּ, איינער צו דרום צו, איינער צו צפֿון צו — אויף אייביק צע־שיידט. ס׳קאָן דאָך אַנדערש נישט זיין. ביי איינעם קען שטיין אַ „פֿושער״, ביים צווייטן — צוויי פֿאַרליבטע. נאָר זיי זענען פֿאָרט אַ פּאָר. זיי באַקוקן אי דעם „פֿו־שער״ אי דאָס יונגע פּאָרפֿאָלק מיט דעם זעלבן שטאָלצן בליק.

יעדע וואָך קומען טויזנטער מענטשן אין דער ביב־ליאָטעק צו לייענען ביכער, צו ווערן קליגער. מען קוקט אָן די מאָהאָגענע ווענט און די מירמעלנע פּאָדלאָגעס. אַ פּאַלאַץ, און אַליין איז מען דער באַווינער, דער קאַ־וואַליר צי די דאַמע. פֿוסטריט הילכן אָפּ ווו נאָר מען גייט, און מע פֿרייט זיך, ווייל ווו דען קען מען האָבן אַזעלכע פֿאַנטאַזיעס אין ניו־יאָרק?

נאָר אַפֿילו דאָ שרייבט מען אויף די ווענט פֿון די וואַשצימערן, כאָטש אָנשטאָט די געוויינטלעכע פּאָרנאָגראַ־פֿיע („...אויב דו ווילסט גוט פֿאַרברענגען, קלינג מיר אָן...״) זענען די ווענט באַפּוצט מיט פּאָליטישע דיסקוסיעס און ליטעראַטור־קריטיק:

— לייענט דיקענז — איר׳ט הנאה האָבן!

— דיקענז שטינקט!

— ווי קענסטו דאָס זאָגן אויף איינעם פֿון די גרעסטע ענגלישע פּראָזאַיקער?

און אַזוי ווייטער.

ווער ווייסט וואָס פֿאַר אַ צוקונפֿטיקע געלערנטע דריקן זיך אויס אויף אַזאַ אופֿן אויף די ווענט?

דאָ שטייט דאָס וואָרט אויבן אָן — אַפֿילו אין וואַשצימער. אַז מע גייט דורך די קאָרידאָרן זעט מען

גדליה שאַק

„צווישן אַלט און ניי"

(וועגן חיים גורט'ס תרגום אויף יידיש
פון ש. י. עגנונס 8 דערציילונגען)

עגנונען איז צוגעטיילט געוואָרן דער נאָבעל־פּריז פון דער שוועדישער מלוכה אַקאַדעמיע אין שטאָקהאָלם אין יאָר 1966 און ער איז נפטר געוואָרן אין עלטער פון 82 יאָר.

קריטיקער זענען מסכים, אַז איבערזעצן דעם לאַורעאַט עגנון אויף יידיש, איז נישט פון די לייכטע זאַכן, בכן זיין ראָל אין דער העברעאישער ליטעראַטור איז אַ ספּעציפישע, ווייל דער העברעאישער קלאַסיקער האָט געפונען שפּראַכלעכע פאָרמען אין עברית, וואָס זענען אמנאָענטסטן געווען זיין אינערלעכע וועלט.

אַ יאָר שפּעטער נאָכן דערהאַלטן דעם נאָבעל־פּריז, איז עגנון איבערגעזעצט געוואָרן אין דעניש, דייטש, פּויליש און ענגליש און שפּעטער אין אַנדערע שפּראַכן. אגב אין דער ענגלישער שפּראַך זענען דערשינען דריי ביכער. דאָס לעצטע אין יאָר 1970, אין פאַרלאַג וויקטאָר גאָלאַנץ א. ק. „21 דערציילונגען". די איבערזעצונגען זענען געמאַכט געוואָרן פון מערערע איבערזעצער. צווו. זיי: י. מ. לאַסק, אייזיק פראַנק, בארנעי רובין, דזשוליוס האַרלעי און אַנדערע.

עגנון איז מייסטערהאַפט איבערגעזעצט געוואָרן אין יידיש לשון דורך אליעזר רובינשטיין. די איבעזעצונג איז דערשינען אין אַ גרויסן באַנד פון 600 זייטן. פאַר וועלכע דער איבערזעצער האָט באַקומען אין יאָר 1976 דעם איציק מאַנגער־פּריז.

חיים גורטס איבערזעצונג איז דערשינען אין פאַרלאַג „ישראל־בוך" אין 1978, לזכרון דעם איבערזעצער, אַדאַנק דער זאָרגפעליקער אָפּהיטונג פון זיין ליטעראַרישן עזבון פון דער אלמנה. דאָס בוך האָט אַן אַריינפיר־וואָרט פון פּראָפעסאָר דב סדן פון דער קאַטעדרע פאַר יידיש אויפן ירושלימער אוניווערסיטעט.

איז ווערט דאָ צו ברענגען אַן אויסצוג פון אַן אינטערוויו מיט דב סדן ווען ער איז אין יאָר 1953 נאָמינירט געוואָרן אויף דעם אַמט. ער האָט בשעתו צוו. אנד. דערקלערט דאָס פאָלגנדיקע וועגן זיין אויפפאַסונג לגבי יידיש:

„כדי צו פאַרפולקאָמען דעם יידישן באַוווסטזיין פון יינגערן דור, איז נישט גענוג צו לערנען בלויז שאַפונגען אין דער העברעאישער שפּראַך. אויך יידיש האָט ריזיקע יצירות, וואָס האָבן מיטגעווירקט אויף דעם געשיכטלעכן נאַציאָנאַלן מהלך פון פאָלק, און דעריבער מוז יעדער תלמיד פון הומאַניסטישע קענטשאַפטן באַקענען די אידייען און פּראָבלעמען, וואָס זענען אָרגאַניש פאַרבונדן מיט דער שפּראַך".

אויף דער פראַגע וועגן זיין באַציאונג צו יידיש, האָט ער געענטפערט, אַז קיין יידישיסט איז ער נישט און איז נישט קיין אָנהענגער פון יידישיזם. ער האַלט אָבער, אַז דער אוניווערסיטעט טאָר נישט דערלויבן קיין שום חלל אין אויסשמידן דאָס יידישע באַוווסטזיין פון סטודענט. און אַן די ידיעות, אָן יידיש בלייבט אַ גרויסער חלל . . .

חיים גורט איז אַראָפּגעקומען קיין מעלבורן אין יאָר 1937. עטלעכע יאָר האָט ער זיך פאַרנומען מיט לערעריי, בעיקר לעקציעס אין יידישער און העברעאישער ליטעראַטור. און שפּעטער געצויגן חיונה אַלס סוחר פון א פּאַק פּאַפּיר געשעפט.

די היגע געזעלשאַפטלעכקייט האָט אַרויסגעקוקט צו דעם מאָדערנעם, עניותדיקן משכיל מיט גרויס רעספּעקט. ער איז באַקאַנט געווען אַלס יודע ספר, תלמיד־חכם און גריבעלער אין אַלטע ספרים.

ער איז אויך אַ געוויסע צייט געווען דער פאַרוואַלטער פון דער י. ל. פּרץ־שול און באַקאַנט געווען אַלס אויסגעצייכנטער לעקטאָר. אַפילו, שפּעטער, נאָך עולה זיין אין יאָר 1958, פלעגט ער פון צייט צו צייט אַראָפּקומען פון ישראל אין פערזענלעכע אָנגעלעגנהייטן און האַלטן לעקציעס פאַר אַן ענגען קרייז צוהערער.

ער איז געווען אַ גרויסער עסטעט און אַ בעל־מנגן, וואָס ער האָט געירשנט פון זיין זיידע, דעם גראָדזשיסקער חסיד, וואָס האָט זיך גערעכנט צווישן די נאָענטע מקורבים פון רבין ר' אלימלך. און זיין פעטער, איז געווען דער באַוווסטער לאָוויטשער חזן און בעל־מגנן, יוסף גורט.

חיים גורט איז געווען אַן אויטאָדידאַקט און פרייער צוהערער אין עטלעכע אינסטיטוטן אין ווילנע צווישןביידע וועלט־מלחמות. דאָס יאָר לעבן אין ווילנע, האָט געהאַט אויף אים א גרויסע השפעה אין זיין ווייטערדיקן לעבנס וועג.

צו דער כאַראַקטעריסטיק פון חיים גורט דאַרף מען צוגעבן עטלעכע כאַראַקטער־שטריכן. ער איז געווען פון נישט הויכן וווּקס, געגאַנגען עטוואָס אָנגעבויגן. דורך די דיקע גלעזער־ברילן פלעגט ער קוקן אויף זיין מיטשמועסער מיט אַ דורכדרינגלעכן בליק ווי וועלנדיק יענעם דורכפּראָזשעקטירן.

ער פלעגט רעדן געלאַסן, דורכגעטראַכט און ליב געהאַט מסביר־צו־זיין אַן אַרויסגעזאָגטע מיינונג אין קלאָרע, פּשוטע ווערטער. זיין גאַנצער הולך און באַנעמונג האָט פערזאָניפיצירט אַ טיפּישן מאָדערנעם משכיל.

דאָס אין מעלבורן האָט ער זיך געחברט מיט דער יידישער שרייבער־משפּחה.

חיים גורט איז געווען פאַרליבט אין עגנונס שאַפונגען און זיך פאַסמאַקעוועט מיט זיין שפּראַך ווי מיט אַ טייערן געטראַנק.

אין אַ רעפעראַט וועגן דער העברעאישער ליטעראַטור און אירע שרייבערס, געהאַלטן אין דער „קדימה" אין יוני 1950, האָט ער נאָך אַ קורצן אַריינפיר־וואָרט איבער דעם אַלגעמיינעם שאַפן אין העברעאיש און א ריי שרייבערס, ציטירנדיק די נביאים און משלים פון תנ"ך, האָט ער גענויער זיך אָפּגעשטעלט אויף איינעם פון די

— ו —

איקאַרוס האָט געגאַרט ווי אַ פויגל קענען פליען,
איך, מאָדערנער פליער, טראָג די קרוין פון אַ קאָסמאָנאַט
ווייס איך נישט, ווי איקאַרוס — איבער וועלכע וועגן ציען
כדי צום סוף פון מיין זיין דערגיין, אָ גאָט!
איך, מאָדערנער אדם, בוי און שאַף אין ראַשיקן געאייל,
אין מיין איך באַקרוינט בין איך מיט געאיידלטע מידות,
נאָר עס דרימלט אין מיר נאָך די ירושה פון דער הייל.
פּרוּוו איך זוכן דעם קערן אמת —
כ׳פּרוּוו די הייל פאַרטרייבן. דערגרייכן כ׳וויל דעם
שלימות טרוים,
שלעפּט זי מיך צוריק און שרייט: — ציניקער! —
מיינסט דאָך נאָר דיין תהום באַצירן — זע, ס׳בלייבט
נאָר שוים.

— ז —

אדם הקדמון

איך טרעט אויף דער ערד און צו זיך זי מיך ציט,
איך זע אירע מאַמע־הענט מיט בענקשאַפט אויסגעשטרעקט;
איך הער זי רופט: — קום, איך בין דיין אמת — ביין
און גליד —
נישט דאָס פאַרגענגלעכע וואָס האָט מיט הויט דיך באַדעקט.
איך וואַנדער אום אין צויבער־גאָרטן מיט וואַקלדיקע
טריט,
די נייקייט חידוש וועקט אין מיין ברייט צעעפנט אויג;
כ׳שפּיר די פרייד פון געבורט אין יונגן צוויט,
דעם טרויער פון פאַרגיין ווען די זון זיך נויגט;
כ׳זע: דאָס לעבן צום טויט זיך איבערגעשטאַלטן
און איך וויל פאַרשטיין דעם זינען, דעם צוועק,
דעם גרויסן סוד אין באַשאַף באַהאַלטן —
און צוליב וואָס האָסטו מיך צום לעבן אויפגעוועקט.

— ח —

ביידע אדמס

מיר זינגען הלל צום באַשאַף, אַ לויב צום לעבן
פאַר דעם וואָס מיר זענען, שטויבעלעך מיט האַרץ און מוח,
מיט פאַרלאַנגען און חלומות, וואָס צום סוף פאַרשוועבן —
ווי פון אַ פאַרלאָשן פייער ס׳לעצטע קנייקל רויך.
מיר זענען דער שטאַרקער שפּאַרט מיט רויער גבורה
פאַרלענדט דעם שוואַכן מיט לוסט און מיט גיר,
צי איז פאַרלענד דער עיקר? — ציל העכער פאַר יצירה,
מוז דער באַשאַף זיין מיט בלוט אויסגעשמירט?
איז הבל׳ס צאַרטקייט כדי לייכטער פאַלן צו קינס רויב?
פאַרוואָס זאָל נאַכט דעם שקיעה־צויבער אַזוי גיך פאַרוועבן,
צוליב וואָס האָסטו אונדז באַשאַפן, כדי ווידער ווערן שטויב,
טאָ פאַרוואָס האָסטו אונדז פון שטויב אויפגעוועקט
צום לעבן?

מאיר זייבל

אַן אַלטער בוך מיט לידער

ניט פאַרוועלקטע בוימער־בלעטער
זענען די פאַרגעלטע בלעטער —
אין דעם בוך מיט אַלטע טאָוולען
צווישן אַלע מיינע נייע ביכער
אויף גלאַנציקן פּאַפּיר.

נישט טויט זענען די אָדערן, —
די ווערטער־קייטעלעך,
די פערזן־שורהלעך —
די שוואַרצע פּינטעלעך...
— זיי עפענען צו מיר די אייגעלעך...
ווען כ׳קוק אין זיי זיך טיף אַריין...
אין דעם בוך מיט אַלטע טאָוולען
לעבן, צאַפּלען זיי — די לידער, —
קרעפטיקע און אייביקע,
אפילו, —
ווען דאָס האַרץ דאָס איינציקע —
די ערדישע
פון מיין באַליבסטן דיכטער
ס׳האָבן יאָרן — פאַרוואַנדלט עס אין שטויב...
איך האָב דאָס בוך נאָך אָפּגעהיט
אין מיין געבוירן לאַנד.
געפירט אים איבער ימים,
און לאַנג גענוצט אים דאָ; —
און געווען איז עס שטענדיק גוט צו מיר
אין יעדער פייערלעכער שעה.
און געעלטערט זיך צוזאַמען —
ווי אַ צווילינג פון איין מאַמען.

★

ניט פאַרוועלקטע בלעטער, ניין,
זענען זיי — די געלע בלעטער, ניין,
אין דעם בוך פון אַ נישט־גלאַנציקן פּאַפּיר, —
ווי לאַנג איך לעב נאָך
וועט ער שטענדיק ליגן, אויבן אָן, —
אויף דער ביכער־פּאָליצע, ביי מיר.

י. מ. לעווין

אדם טענהט זיך אויס מיטן רבונו של עולם

(פּאָעמע)

— א —

אדם הקדמון

פאַרוואָס האָסטו מיך פון שלאָף געוועקט?
מיר איז גוט געווען אין מיין רוי־ערדישן דרימל,
אָן עליות, אָן ירידות, אומבאַפלעקט
מיט דער גריקייט פונעם המונישן געווימל.
גוט איז מיר געווען צו שפירן, אַז איך אָנגעהער
דער וועלט דער גאַנצער, פון שטויבעלעך אויפגעטורעמט,
אַז מיט דער קללה פון טראַכטן בין איך נישט באַשווערט,
אַז איך בין אַ שטויבעלע אַ פריי׳ס, אין פורעמס נישט
געפורעמט;
גוט געווען צו שפירן: כ׳בין ממשותדיקע ערד, נישט
ווייטער הימל
מיט זיינע רמזימדיקע סודות ביז איצט נישט אַנטפלעקט.
פאַרוואָס האָסטו מיך ארויסגעריסן פון רוי־ערדישן דרימל,
נאָכוואָס האָסטו מיך פון שלאָף אויפגעוועקט?

— ב —

חוהן האָסטו מיר געגעבן, פאַר אַ שטער צי פאַר אַן אָנשפּאַר?
חוה איז דאָך אַ טייל פון מיר און ווי איך אויף שאָטן־ליכט
געשפּאָלטן;
זינט באַשאַף זי איז אין צאַנק פון גידול־בנים צער
און די שלאַנג, איר טונקעלער באַגלייטער איז פאַרשאָלטן
צוליב מיין דאָרשט צו פאַרשטייך און וועלן וויסן
זינט כ׳האָב דעם סוד צעשטערט פון חכמהדיקן עץ הדעת.
כ׳הער דו לאַכסט: שוטה! — חוה האָט טאַקע דעם עפּל
אָפּגעריסן,
אָבער אויך דו ביסט א שותף צו איר משוגעת!
לאַך זשע העכער! — דער דריטער אין דער שפּיל איז דיין
שלאַנג,
וואָס חוהס אויער גלעט מיט ליגנס אין טויזנט רייצן
אָנגעקליידט;
עס ציט איר צו געוואַגטער שפּיל, צום סוף טוט עס איר
באַנג —
דערנאָך איז זי פאַר חניפה־רייד ווידער גרייט.

— ג —

צוליב וואָס האָסטו מיך מיט אַ מוח באַשאָנקען?
בעסער וואָלט איך געבליבן אויף דער מדרגה
פון אַ בעל־חי, וואָס פרעמד איז אים ס׳טראַכטן און
געדענקען,
און נישט האָבן פון גוטס און שלעכטס די השגה.
אין מיר זענען פאַרוואָרצלט ליכט און שאָטן און כ׳ווייטיק
זייער קאַמף
ווי איך וואָלט זיין נישט איך,
נאָר איינער מן הצד, וועלכער שפּירט דעם קראַמף
פון פיין פאַר דריי.
פאַרוואָס איז דיין גרויס געשאַנק באַגרענעצט? פאַרוואָס
מוז איך טראַכטן און צו גאָרנישט זיך דערטראַכטן?!
איך בין פול מיט פחדים איבער מענטשנס מאָס,
איך לויף פון זיי — און נייע פחדים שטאָליק מיך
פאַרפלעכטן.

— ד —

מאָדערנער אדם

וויפיל ליכט־יאָר האָבן אָנגעציילט שוין דיינע פאַרשרייבער
אויפן קאַלענדאַר פון דער וועלט, ווו איך לעב?
וויפיל קאַלענדאַרן פוילן שוין אין אַ גניזה־קבר
זינט האָסט אַ שנעל געטאָן די ערד און איר באַפוילן:
שוועב!
האָסט געשאָנקען מיר אַ מוח מיט אַ פאַרנעפּלטן זכרון
געדענק איך נישט מיין פריער, וואָס איז אפשר דער
שפּעטער:
כ׳ווייס נישט צי כ׳האָב געלעבט שוין אַ מיליאָן יאָרן,
צי כ׳וועל נאָך אַ מאָל געבוירן ווערן אַ באַנייטער.
זאָג, נאָך וואָס די שפּיל? סיי ווי בלייב איך דער נאַר —
כ׳האָב קאָמפּיוטערס באַשאַפן — טויטע מאַשינען.
קאָנען מוחות אָן אַ האַרץ שפּירן מענטשלעך צער?
און איך — אויך אַ מאַשין, וואָס מוז שקלאַפיש דינען?

— ה —

כ׳פרעג נישט. כ׳שפּיר. איך מוז העכער און ווייטער
שפּאַנען.
געשטעלט שוין אַ טראָט אויף אַ סודותדיקן שטערן;
איך, אַ שטויבעלע, בין אויף אַ גרויסן הויפן שטויב
געשטאַנען
און אַלץ נאָך ניט באַנומען די סיבה פון מיין זיין און ווערן.
איז דער ווילן צו דערשפּאַנען — דער זינען פון מיין זיין?
אפשר איז דער עצם גאַנג א ברכה. — אַ קללה דאָס
דערגיין איז —
נאָך וואָס דערגיין צו הייכן מיט רום באַקרוינט,
כדי ווידער גיין דורך ווייען צו אַ נייעם בראשית?
כ׳ווייס נישט וויפיל מאָל געלעבט כ׳האָב. געשאַפן און
צעבראָכן.
איז דאָס נאָך אַלץ אדמ׳ס אור־ירושה?
געווען איז אים פאַרבאָטן צו באַטרעטן נייע שליאַכן —
שפּאַן איך אַוועק פון די נעכטנס — צו שליאַכן נייע,
טויאיק פרישע.

צווי מיליאָן פּאָלאַקן — דאָס איז פאַרשוויגן געוואָרן דורך די קעגנער פון פאָלקס־פּוילן.

אין יאָר 1956 איז פאָרגעקומען אין מאָסקווע דער 20־טער צוזאַמענפאָר פון דער באָלשעוויסטישער פּאַרטיי פון רוסלאַנד.

אין ערשטן טאָג פון צוזאַמענפאָר האָט כרושטשאָוו גערעדט וועגן סטאַלינס פאַרברעכנס. ער האָט גערעדט וועגן פאַרניכטן דאָס רוסישע פּויערטום; דאָס פאַרניכטן פון מיליאָנען רוסישע מענטשן, וועגן אויסמאָרדן דורך סטאַלינען די בעסטע זין און טעכטער און די איבערגעגעבנסטע קאָמוניסטן. כרושטשאָוו האָט דערמאָנט דאָס אויסמאָרדן גרויסע טיילן פון פאַרשידענע נאַציאָנאַליטעטן — דעם מאָרד פון 44 טויזנט סאָוויעטישע אָפיצירן. די 20 טויזנט פּוילישע — האָט ער נישט דערמאָנט מיט קיין וואָרט.

נאָך די רעוואָלאַציעס פון ערשטן טאָג פון צוזאַמענפאָר, איז באַשלאָסן געוואָרן ארויסצוגעבן אַ בראָשור מיט כרושטשאָווס רעפעראַט, כדי זי זאָל געלייענט ווערן פאַר אַלע מיטגלידער פון די קאָמוניסטישע פּאַרטייען אין דער וועלט. דער צווייטער טאָג פון צוזאַמענפאָר איז געווען אַ געשלאָסענער. אָנטיילגענומען האָבן דעלעגאַציעס פון אַלע קאָמוניסטישע פּאַרטייען אין דער וועלט. די פּוילישע דעלעגאַציע מיט ביערוטן אין שפּיץ, האָט געציילט 5 פּער־זאָן. דער צווייטער טאָג פון צוזאַמענפאָר האָט זיך אָנגע־הויבן מיטן אויסרעכענען סטאַלינס פאַרברעכנס קעגן מיט־גלידער פון פרעזידיום פון קאָמינטערן; דאָס אויסמאָרדן די צענטראַל־קאָמיטעטן פון פאַרשידענע קאָמוניסטישע פּאַרטייען; וועגן פונאַנדערלאָזן קאָמוניסטישע פּאַרטייען. ס'איז באַקאַנט געוואָרן, מיט וואָס פאַראַ מעטאָדן ס'זענען פאַרנאַרט געוואָרן קאָמוניסטישע פירער קיין רוסלאַנד און שפּעטער — דערמאָרדעט.

אין דער דיסקוסיע האָט אָנטיילגענומען דער גענעראַל־סעקרעטאַר פון דער קאָמוניסטישער פּאַרטיי אין דער פעדע־ראַלער רעפּובליק פון דייטשלאַנד. רעימאַן האָט דער־קלערט פאָלגנדעס: דאָס דייטשע פאָלק האָט אַ סך פאַר־ברעכנס אויף איר געוויסן, און מען דאַרף נישט די דייטשן צושרייבן אויך דאָס פאַרברעכן פון קאַטין. קאַטין, האָט רעימאַן דערקלערט איז אַ שאַנדפלעק פאַר די יעניקע, וועלכע האָבן געמאָרדעט געפאַנגענע. נאָך רעימאַנס אַרויס־טריט האָט ביערוט באַקומען דאָס וואָרט. ער האָט דער־קלערט, אַז דעם מאָרד איבער די פּוילישע אָפיצירן האָבן אויסגעפירט די נאַציס און נישט סטאַלינס מענטשן. ביערוט האָט זיך שטאַרק אויפגערעגט און שפּעטער באַקומען אַ האַרץ־אַטאַק. עטלעכע טעג שפּעטער איז ביערוט גע־שטאָרבן אין מאָסקווע. ווען די אַנדערע פּוילישע דעלע־גאַטן זענען צוריקגעקומען פון מאָסקווע, איז ביערוט שוין געווען באַגראָבן אויפן פּאָוואָנזקער צמענטאַזש. איי־נער פון דער פּוילישער דעלעגאַציע, אַ געוועזענער פּע־פּעסאָוויעץ, האָט איבערגעגעבן זיינע פריינד די סיבה פון ביערוטס טויט. אַ צווייטער דעלעגאַט, אַ געוויסער יאַקוב בערמאַן, האָט נאָכן צוריקקומען פון מאָסקווע רע־זיגנירט פון זיינע אַמטן, און איז געוואָרן פאַרשטומט. דער איינציקער מיט וועמען ער האָט נאָך גערעדט איז געווען — באָלעסלאַוו ביערוט. יעדן טאָג האָט מען געטראָפן בערמאַנען ביי ביערוטס קבר. דאָרט האָט ער זיך אויסגעשמועסט.

די פּוילישע רעגירונג רעאַגירט שאַרף קעגן די, וועל־כע רעדן און שרייבן וועגן קאַטין. די פּוילישע רעגירונג טוט אַלץ, אַז דאָס פאַרברעכן פון קאַטין און אַנדערע פאַר־ברעכנס זאָלן ווערן פאַרגעסן.

דער לעצטער אויפרוף פון ק.אָ.ר. וואָרנט דער פּוי־לישער רעגירונג, אַז די רעפּרעסיעס וועלכע זי ווענדט אָן צו די פּוילישע דיסידענטן, וועלן אַרויסרופן שאַרפע קעג־נערשאַפט צו די קנעכט פון מאָסקווע.

חיים מאלטינסקי

אין נתניה׳ער פּאַרק...

אַ יולי־אָוונט. כ׳גיי איבערן פּאַרק
און ווי מיין שטייגער — איינגעמידט זיך שטאַרק
און אויף אַ באַנק איך וויל זיך זעצן. נאָר —
עס קושט זיך, כ׳זע, אויף איר אַ יונגע פּאָר.
בין איך דען ניט געוועזן יונג אַליין? —
און צו אַ צווייטער באַנק איך לאָז מיר גיין,
כ׳מוז אָפּרוען... דערנענטער זיך און — אומדערוואַרט —
אַ מיידל קושט אַ בחור הייס און צאַרט...
„זע לא נרה" — גיב איך אַ שטילן לאַך —
אין פּאַרק נתניה׳ער זענען בענק א סך.
צו, אפשר, זאָל איך קערן זיך צוריק? —
ניין, ניין, פאָרויס! און ווידער כ׳קום צו גליק..
נאָר קוים וואָס כ׳שלעפּ זיך, ס׳ברעכן זיך די קני
און צו דער פערטער באַנק, דער לעצטער באַנק זיך צי...
און ראַפּטאָם כ׳הער; מיך רופט אַ קול:
„קום, אַלטער, זעץ זיך צו, ווער נישט נתפעל,
מיר זעען, ווי דו טופּעסט אַזוי שווער,
קום, קום, מיר וועלן זיך ניט קושן מער..."

✶

אַנטשלאָסן גענומען אין זיינער איר האַנט
און זי פון דער זיסער און נאָגנדער שרעק,
גייט פאַרחלשט אים נאָך אויפן גלוסטיקן וועג,
וואָס איז עובר די בושה פון שאַנד...

דימיר בוקאָווסקי, גענעראל גרעגאָרענקאָ, ליטווינאָוו און אַנדערע.

אין 1939 האָט די פּוילישע אַרמיי זיך געגרייט צו אָר־גאַניזירן אַ פּאַרטיידיקונגס־ליניע אין מזרח פּוילן.

דעם 17טן סעפּטעמבער האָבן די סאָוויעטן אַריינמאַר־שירט קיין פּוילן און גענומען אין געפאַנגענשאַפט איבער הונדערט טויזנט סאָלדאַטן און אָפיצירן. 20 טויזנט אָפי־צירן פון פאַרשידענע ראַנגעס זענען אריינגעוואָרפן געוואָרן אין דריי קאָנצענטראַציע־לאַגערן: קאָזיעלסק; אָסטאַשקאָוו און סטאַראָביעלעסק. די אָפיצירן האָבן געהאַט דאָס רעכט צו שרייבן צו זייערע פאַמיליעס. אין אַפּריל 1940 איז מיט איינמאָל איבערגעריסן געוואָרן די פּאָסט־פאַרבינדונג מיט די אינטערנירטע פּוילישע אָפיצירן. דער אומגעריכטער אָנפאַל פון נאַצי־דייטשלאַנד אין יוני 1941 האָט פולשטענ־דיק דעמאָראַליזירט דעם סאָוויעטישן אונטערדריקונגס־אַפּאַראַט און גאַנצע דיוויזיעס האָבן זיך אונטערגעגעבן אָן איין שאָס צו די דייטשן.

די נאַציס האָבן אין פאַרלויף פון עטלעכע טעג פאַר־נומען ריזיקע שטחים פון מזרח־פּוילן און ווייסרוסלאַנד. פאַר דער באַפעלקערונג, ספּעציעל פאַר דער יידישער, האָט מיטן אַריינמאַרש פון די נאַציס זיך באַלד אָנגעהויבן אַ שרעקלעכער טעראָר. זעלטן ווען ס'איז געלונגען זיך צו ראַטעווען און אַנטלויפן קיין רוסלאַנד. אין יוני 1943 האָבן די נאַציס אין וואַלד פון קאַטין אַנטדעקט מאַסן־קברים פון טויזנטער פּוילישע אָפיצירן. ווי ס'האָט פעסטגעשטעלט אַן אינטערנאַציאָנאַלע קאָמיסיע פון רויטן קרייץ, האָבן די געפונענע אָפיצירן געשטאַמט פון קאָנ־צענטראַציע־לאַגער קאָזיעלסק. קברים פון די אַנדערע אָפיצירן — פון לאַגער אָסטאַשקאָוו און סטאַראָביעלסק זענען קיינמאָל נישט געפונען געוואָרן, און ביזן היינטיקן טאָג ווייסט מען נישט ווען, און ווו זיי זענען אומגעבראַכט געוואָרן.

ווען ס'זענען אָנגעקניפּט געוואָרן באַציאונגען צווישן דער עמיגראַנטישער פּוילישער שיקאָרסקי־רעגירונג און סאָוויעט־רוסלאַנד — האָט זי פאַראָרדנט אַן אַמנעסטיע פאַר אַלע פּוילישע בירגער — אינטערנירטע אין די לאַ־גערן, תפיסות און פאַרשיקונגען. אין 1942 הייבט זיך אָן צו פאָרמירן אַ פּוילישע אַרמיי, אונטער דער אָנפירונג פון גענעראל אַנדערס. צו די מיליטערישע ווערביר־פּונקטן האָבן געשטראָמט צענדליקער טויזנטער פּאָלאַקן, יידן אוק־ראַינער, ווייסרוסן, וועלכע האָבן געהאַט דעם פאַרלאַנג צו פאַרלאָזן די אוממענטשלעכע ערד. די ניי־אַנטשטאַנענע אַנדערס־אַרמיי האָט זיך שטאַרק געניטיקט אין קאַדרען פון אָפיצירן, אָבער די האָבן זיך נישט צוגעשטעלט.

די פּוילישע אַמבאַסאַדע אין מאָסקווע האָט זיך פיל מאָל געוואָנדן צו די סאָוויעטישע מאַכט־אָרגאַנען וועגן באַפרייען די פּוילישע אָפיצירן, וועלכע זענען אינטערנירט געוואָרן אין סעפּטעמבער 1939, ווען די סאָוויעטן האָבן פאַרנומען מזרח־פּוילן. די ווענדונגען זענען דערגאַנגען צו מאָלאָטאָוו און שפּעטער צו סטאַלינען. דער פּוילישער אַמבאַסאַדאָר אין מאָסקווע, פּראָפעסאָר קאָט האָט צוגע־שטעלט סטאַלינען אַ גענויע ליסטע מיט די נעמען פון די 20 טויזנט אָפיצירן אין זייערע ראַנגעס. די פירער פון סאָוויעט־רוסלאַנד האָבן דערקלערט, אַז אַלע פּוילישע ביר־גער זענען געוואָרן אַמנעסטירט און געפינען זיך אויף דער פריי.

ערשט ווען די נאַציס האָבן אַנטדעקט אין קאַטינער וואַלד, אין יוני 1943 די מאַסן גריבער מיט די 8000 פּוי־לישע אָפיצירן, ביי וועלכע ס'זענען געפונען געוואָרן בריוו מיט רוסישע פּאָסט־מאַרקן און שטיקלעך צייטונגס־פּאַפּיר אין רוסיש מיט די דאַטעס פון אפּריל 1940, האָבן די נאַציס באַשולדיקט די סאָוויעטן אין דעם מאָרד. די נאַצי־פּראָ־פּאַגאַנדע האָט באַווירקט דורך אירע נייטראַלע קאָנסולן די פּוילישע עמיגראַציע־רעגירונג, און זי האָט געפאָדערט פון מאָסקווע אַן אויפקלערונג.

אָנשטאָט אַן אויפקלערונג האָבן די סאָוויעטן איבער־געריסן די באַציאונגען מיט דער פּוילישער רעגירונג אין לאָנדאָן.

די אַליאירטע: ענגלאַנד און אמעריקע האָבן אַלץ גע־טאָן, אַז דער ריס צווישן שיקאָרסקין און סטאַלינען זאָל פאַרגלעט ווערן. די פּוילישע עמיגראַציע און די אונטער־ערדישע דעלעגאַטור אין פּוילן האָבן אויפגעהויבן אַ גוואַל־דיקע פּראָפּאַגאַנדע קעגן סאָוויעט־רוסלאַנד; די דאָזיקע פּראָפּאַגאַנדע איז געווען קעגן די אינטערעסן פון אמעריקע און ענגלאַנד.

סוף יאָר 1943, איז אומגעריכט געקומען די עראָפּלאַן־קאַטאַסטראָפע אין דער געגנט פון גיבראַלטאַר אין וועל־כער שיקאָרסקי איז אומגעקומען. ביז היינט איז נישט באַוווּסט: איז די קאַטאַסטראָפע איניציאירט געוואָרן דורך די אַליאירטע, אָדער דורך דעם געהיים־דינסט פון סטאַלינען.

ווען פּוילן איז באַפרייט געוואָרן דורך דער סאָוויעט־טישער אַרמיי, האָט זי גלייכצייטיק געבראַכט מיט זיך אַ פּוילישע רעגירונג — די אַזוי גערופענע לובלינער־רעגירונג מיט ביערוטן אין דער אָנפירערשאַפט. זי איז זייער שלעכט אויפגענומען געוואָרן דורך דעם אונטער־גרונד, און דער פּוילישער באַפעלקערונג. די פּוילישע באַפעלקערונג האָט אין דער ערשטער רייע געפאָדערט אַן אויפקלערונג וועגן די 20 טויזנט פּוילישע אָפיצירן וועלכע זענען דערמאָרדעט געוואָרן דורך די סאָוויעטן. ס'איז אפילו דערמאָנט געוואָרן, אַז צווישן די דערמאָרדעטע אָפיצירן האָבן זיך געפונען 600 יידישע אָפיצירן.

ביערוט, דער דיקטאַטאָר פון דער לובלינער רעגירונג און שפּעטער פון דער ציטווייליקער רעגירונג, האָט דער־קלערט אין זיינע עפנטלעכע ארויסטרעטונגען — אַז די פּוילישע אָפיצירן זענען דערמאָרדעט געוואָרן דורך די נאַציס. אינטערעסאַנט: דער פּוילישער מענטש האָט די טראַגעדיע פון קאַטין קיינמאָל נישט פאַרגעסן. ביי יעדע געלעגנהייט, האָט די אונטערערדישע באַוועגונג און דאָס פּוילישע פאָלק גערעדט און געשריבן וועגן קאַטין, דאָס אומברענגען דורך די נאַציס 3 מיליאָן פּוילישע יידן און

לוציע און זענען שוין געווען אָפּגעריסן פון יידישקייט האָבן פּלוצעם געעפנט די אויגן, זיי האָבן אָנגעהויבן צו ספקן צי הער נצחון איבערן דייטשישן פאַשיזם באַטייט טאַקע באמת פולע זיכערקייט פאַרן יידישן פאָלק, אַפילו אין ראַטנפאַרבאַנד.

אַ סך פון די יידן אין דער רויטער אַרמיי האָבן זיך נישט מער באַנוגנט מיט אָפיציעלע דערקלערונגען און האָבן אָנגעהויבן צו פרעגן פאַרשיידענע שאלות. קודם האָבן זיי דעריבער גערעדט אין פאַרשלאָסענע צימערן, אָבער שפּעטער האָבן זיי אָנגעהויבן צו קומען גרופּעסווייז אין ראָטשילד־שפּיטאָל און פאָדערן מען זאָל זיי איבער־שיקן אין איינעם מיט יידישע פּליטים קיין ארץ ישראל. די זאַך איז געוואָרן ערנסט און דער „מוסד" האָט געדאַרפט געבן אַן ענטפער צי ער איז גרייט צו העלפן יידן אַנטלויפן פון דער רויטער אַרמיי, כדי צו קומען קיין ארץ ישראל. דאָס איז געווען אַ קאָמפּליצירטע פּראָבלעם, אַ זייער דע־ליקאַטע אין פּאָליטישן זינען. די ענגלענדער האָבן נאָכ־שפּיאָנירט אויף יעדן טראָט די אַקטיוויטעט פון „מוסד" און האָבן אַלץ געטאָן כדי צו שטערן די עליה פון יידישע פּליטים. ווען די ענגלענדער זאָלן זיך איצט הערוויסן אַז מיר העלפן דעזערטירן פון דער רויטער אַרמיי, וועלן זיי אויפהעצן קעגן אונדז דעם ראַטנפאַרבאַנד און דאָס וועט שטעלן אין סכנה אונדזער גאַנצע אַרבעט אין די מזרח־אייראָפּעאישע לענדער וואָס געפינען זיך אונטער סאָוויע־טישער השפּעה.

נאָר אַ קליינער טייל פון אונדזערע חברים האָבן גע־ווּסט וועגן דעם דאָזיקן פּראָבלעם. מען האָט באַשלאָסן אַז איינער פון אונדז, פון די ארץ־ישראלדיקע סאָלדאַטן, זאָל פּרוּוון באַקומען אַן אורלויב כדי אויפצוקלערן דעם ענין מיט די ציוניסטישע אינסטיטוציעס אין לאַנד. אַזוי ווי איך האָב שוין מער ווי א יאָר נישט געהאַט קיין אור־לויב, האָט מען באַשלאָסן מיך צושיקן.

ווען איך בין אָנגעקומען אין חיפה, האָב איך זיך תיכף פאַרבונדן מיט דודקע נמרי און ער האָט באַלד איינגעאָרדנט א באַגעגעניש מיט בן־גוריונען. איך האָב אָפּגעגעבן א באַריכט וועגן די יידישע סאָלדאַטן פון דער רויטער אַרמיי וואָס פאָדערן מיר זאָלן זיי העלפן קומען קיין ארץ ישראל. אויף דער שאלה וויפל אַזעלכע סאָלדאַטן עס זענען פאַראַנען האָב איך געענטפערט אַז דאָס הענגט אין גאַנצן אָפּ פון אונדז. אויב מיר וועלן זיי העלפן — קענען זיין אַפילו טויזנטער, אויב נישט — וועלן זיך נאָר איינצלנע דורכרייסן קיין איטאַליע מיט אייגענע כוחות און זיך אָנשליסן אין די פּליטים. איך האָב אויך דערקלערט אַז דאָס זענען מענטשן וואָס האָבן אַ סך יאָרן געדינט אין דער רוסישער אַרמיי, זענען באַהאַוונט אין מיליטערישע ענינים און קענען דעריבער זיין זייער ניצלעך פאַר אונדז.

איך האָב געזען אויפן פּנים פון בן־גוריונען זיין אי־נעווייניקסטן קאַמף. ער האָט אוודאי געוואָלט פונעם גאַנצן האַרצן אַז די דאָזיקע יידן זאָלן זיין ביי אונדז, אָבער ער האָט אויך געזען די סכנות וואָס זענען דערמיט פאַרבונדן. ער האָט דעם ענטפער אָפּגעלייגט אויף מאָרגן און צו מאָרגנס האָט ער געגעבן א נעגאַטיוון ענטפער. ער האָט דאָס דערקלערט מיט די ווייטערדיקע ווערטער: היות די אַליאירטע האָבן באַזיגט דעם פאַשיזם, איז קיין ספק נישט אַז די וועלט שטייט פאַר א שלום־קאָנפערענץ וואָס וועט באַשליסן די נייע גרענעצן פון דער וועלט. עס איז קלאָר אַז מיר וועלן קומען אַהין פאָדערן א יידישע מדינה און דערצו וועלן מיר זיך נייטיקן אין דער הילף פון אַלע אַליאירטע, בתוכם דעם ראַטנפאַרבאַנד. דערפאַר מוזן מיר זיין פאָרזיכטיק און נישט טאָן קיין זאַך וואָס זאָל גורם זיין אַז דער ראַטנפאַרבאַנד, וועלכער וועט האָבן א גרויס וואָרט ביי דער שלום־קאָנפערענץ מחמת זיינע ריזיקע פאַרלוסטן, זאָל זיין קעגן אונדז.

צום סוף האָט בן־גוריון צוגעגעבן: „דאָס הייסט אָבער נישט אַז מיר וועלן נישט העלפן די יידישע סאָלדאַטן פון דער רויטער אַרמיי וואָס וועלן זיך דערשלאָגן קיין איטאַ־ליע מיט אייגענע כוחות צו קומען קיין ארץ ישראל אויף אונדזערע וועגן".

דאָס איז געווען דער פּסק־דין פון בן־גוריונען און אין דעם האָבן מיר זיך געהאַלטן, עס איז געווען שווער צו דערקלערן די יידישע סאָלדאַטן אונדזערע אינעווייניקסטע סיבות, פאַר וואָס מיר קענען זיי נישט העלפן. דערפאַר זענען טאַקע צו אונדז דערגאַנגען דעמאָלט נאָר איינצלנע און נישט טויזנטער, וואָס האָבן געוואַרט אויפן ערשטן שטויס פון אונדזער זייט.

ו. יאַבלאָנסקי

קאַטין

אין דער לעצטער צייט, איז פּוילן פאַרפלייצט מיט פלוג־בלעטער און אומלעגאַלע אויסגאַבן וועגן קאַטין.

גרופּן פון אַרבעטער, סטודענטן, געלערנטע, וועלכע זענען פאַרבונדן מיט דער אומלעגאַלער אָרגאַניזאַציע ק.אָ.ר. (קאָמיטעט צו פאַרטיידיקן אַרבעטער) פאַרלאַנגען אין זייערע אויסגאַבן און ארויסטרעטונגען, אַז די פּוי־לישע רעגירונג זאָל זיך ווענדן צום סאָוויעטן־פאַרבאַנד, וועגן אַדורכפירן אַן אויספאָרשונג און באַשטראָפן די שול־דיקע אין דעם מאָרד פון די 20 טויזנט פּוילישע אָפי־צירן, וועלכן ס'האָט דורכגעפירט די נ.ק.וו.ד. אין אַפּריל 1940.

גלייכצייטיק האָבן דיסידענטן אין סאָוויעט־רוסלאַנד געלאָזט וויסן אין זייערע אומלעגאַלע אויסגאַבן — אַז זיי, די פאַרטיידיקער פון מענטשן־רעכט, האָבן קיינמאָל נישט פאַרגעסן דעם מאָרד אין קאַטין און פאָדערן פון דער סאָוויעטישער מאַכט צו פאַרעפנטלעכן די מאַטעריאַלן און די נעמען פון שולדיקע פון דעם גרויזאַמען מאָרד אי־בער די געפאַנגענע, פון 17טן סעפּטעמבער 1939.

די סאָוויעטישע דיסידענטן, וועלכע געפינען זיך אין אויסלאַנד סאָלידאַריזירן זיך מיט זייערע חברים אין רוסלאַנד. אונטערגעשריבן זענען: אַנדרעי אַמאַלריק, וולאַ־

ציווילן לעבן אַ וואַסער־אינזשיניער. היות איך האָב נישט גוט פאַרשטאַנען רוסיש — צווישן טשעכיש און רוסיש איז אַ גרויסער חילוק — האָט ער צו מיר גערעדט יידיש. אונדזער בשותפותדיקער אינטערעס איז געווען די שינאה קעגן די דייטשן. אַחוץ דעם זענען מיר אויך ביידע געווען נייגעריק און איטלעכער האָט געוואָלט וויסן וואָס דער צווייטער טראַכט. בעיקר זענען מיר געווען פאַראינטערע־סירט צו הערן וועגן ברידער פון וועלכער מיר זענען געווען אָפּגעריסן צענדליקער יאָרן. מיר זענען תיכף גע־וואָרן גוטע פריינד און האָבן באַשלאָסן זיך אָפּטער צו באַגעגענען. מייזליש האָט געוווּסט וואָס צו פרעגן, ער האָט נאָך נישט געהאַט פאַרגעסן אין גאַנצן זיין יידישע דער־ציאונג און אויך נישט דעם רושם פון דער ציוניסטישער באַוועגונג וועגן וועלכער ער האָט געהערט אין די קינדער־יאָרן.

אַ דאַנק דעם פאַלקאָוניק מייזליש האָב איך זיך באַקענט אויך מיט אַנדערע יידישע אָפיצירן פון דער רויטער אַרמיי. אַלע וואָס זענען געווען בערך אין זיין על־טער האָבן אויף מיר געמאַכט דעם זעלבן רושם: אָפּגעריסן פון יידישן פאָלק, אָבער נישט אָפּגעפרעמדט. די אכזריות־דיקע מלחמה אין וועלכער עס זענען חרוב געוואָרן גאַנצע יידישע קהילות, האָט ווידער אין זיי דערוועקט דאָס באַוווּסטזיין פון א בשותפותדיקן גורל. כמעט אַלע האָבן געוואָלט וויסן וואָס עס איז געשען מיט די יידן וואָס זענען אַוועק פון אייראָפּע און האָבן זיך באַזעצט אין ארץ ישראל. זיי האָבן כסדר געפרעגט צי עס וואַקסט אין ארץ ישראל אַ נייער טיפּ ייד, מיט אַ דורכאויס נאַציאָנאַל באַוווּסטזיין.

די אָפטע באַגעגענישן מיט די יידיש־רוסישע אָפי־צירן האָבן אַרויסגערופן ביי מיר אַ געדאַנק צו אָרגאַניזירן אַ טרעפונג צווישן יידישע סאָלדאַטן פון אַלע אַליאירטע אַרמייען און די שארית־הפליטה וואָס געפינט זיך אין ראָטשילד־שפּיטאָל, כדי אויף אַזאַ אופן צו באַווייזן אַז דאָס יידישע פאָלק לעבט. די פראַגע איז נאָר געווען ווי אַזוי דאָס צו טאָן, כדי נישט צו דערוועקן קיין חשד ביי דער רוסישער איבערקאָמאַנדע פון עסטרייך. מייזליש האָט פאָרגעשלאָגן מען זאָל צוגרייטן א פורים־פאַרוויילונג פאַר אַלע יידישע סאָלדאַטן פון די אַליאירטע אַרמייען בשותפות מיט די פליטים פון ראָטשילד־שפּיטאָל. די איניציאַטיוו פאַר אַזאַ מסיבה דאַרף קומען פון דער יידישער קהילה אין ווין. ער איז געווען איבערצייגט אַז נאָר אַזוי וועט מען דערלויבן די יידישע סאָלדאַטן פון דער רוסישער אַרמיי זיך צו באַטייליקן. די יידישע קהילה וועט מען נישט חושד זיין אַז זי מאַכט נאַציאָנאַליסטישע אָדער מערבדיקע פּראָ־פּאַגאַנדע.

מיינע פריינד פון דער ענגלישער און אַמעריקאַנישער אַרמיי, און בעיקר טייכהאָלץ, דער פאַרוואַלטער פון דעם ראָטשילד־שפּיטאָל, זענען גאָר באַגייסטערט געוואָרן פון דעם דאָזיקן פּלאַן. טייכהאָלץ האָט אויף זיך גענומען צו באַקומען פון דזשאָינט די נייטיקע פּראָדוקטן פאַר דער מסיבה און איך האָב זיך געדאַרפט צופרידן מיט דער אָנפירונג פון דער יידישער קהילה. אַלע האָבן געגעבן זייער הסכמה. בעיקר איז די פאַרוואַלטונג פון דזשאָינט געווען צופרידן אַרויסצורייסן די פליטים פון דעם טרויעריקן רוטין זייערן און זיי אַ ביסל דערמוטיקן. פאַר וואָר: ס'איז נישט צו באַשרייבן די באַגייסטערונג פון די פליטים ווען זיי האָבן זיך דערוווּסט פון דעם דאָזיקן פּלאַן. זיי האָבן געפילט דאָס באַדערפעניש א ביסל צו פאַרגעסן אין זייערע צרות. עס האָבן זיך געיאָוועט צווישן זיי קינסט־לערס וואָס זענען גרייט געווען צו העלפן אַז די מסיבה זאָל מצליח זיין. די יידישע קהילה האָט צוגעשטעלט אינסטרומענטן און עס איז אין גיכן געשאַפן געוואָרן אַן אָרקעסטער.

וואָס שייך עסן און טרינקען האָבן מיר זיך בעיקר פאַרלאָזט אויף טייכהאָלצן. ער האָט מאָביליזירט אַלע אָרגאַניזאַציעס אין ווין וואָס האָבן געבראַכט פון כל טוב. פאַרשטייט זיך אַז מיר, די סאָלדאַטן, זענען אויך נישט געשטאַנען מיט פאַרלייגטע הענט. כדאי צו באַטאָנען אַז אַלע קאָמענדאַנטורן זענען געווען ברייטהאַרציק און האָבן געשענקט פאַר דער מסיבה קאָנסערוון, משקה, זיסוואַרג און פּאַפּיראָסן. אַפילו די רוסישע קאָמענדאַטור האָט גע־שיקט וואָדקאַ און קאַוויאַר, כאָטש זיי האָבן אַליין נישט געהאַט קיין סך.

ווער עס האָט נישט געזען די פורים־מסיבה אין ווין, אין 1946, אין ראָטשילד־שפּיטאָל, ווייס נישט וואָס עס באַטייט אמתע פרייד. אַלע צוימען זענען זיך פונאַנדער־געפאַלן און די מענטשן האָבן זיך פאַרוואַנדלט אין איין גרויסער משפחה. אין יענעם אָוונט זענען פאַרשוווּנדן אַלע שפּראַך־אונטערשיידן און אַלע האָבן פלוצעם פאַרשטאַנען יידיש, די שפּראַך וואָס יידן האָבן גערעדט זינט צענדלי־קער דורות. די שימחה האָט געדויערט ביז פאַר טאָג. נאָכן עסן האָט מען געטאַנצט אין אַלע זאַלן פונעם שפּיטאָל. מענטשן האָבן זיך געהאַלטן פעסט ביי די הענט, ווי זיי וואָלטן מורא געהאַט אַז עמעצער זאָל זיי נישט פונאַנדער־טיילן. זיי האָבן געזונגען, אין דער אמתן אַרויסגעשריגן:
„די קייט איז נישט צעריסן געוואָרן, זי ציט זיך ווייטער...”
(„עוד לא נותקה השרשרת...”)

דער הויכפּונקט פון דער שימחה איז געווען די האָראַ. האַנט אין האַנט, אין א רינג, האָבן געטאַנצט די פליטים מיט די יידישע סאָלדאַטן פון אַמעריקע, ענגלאַנד, פראַנק־רייך, רוסלאַנד און ארץ־ישראל בעתן טאַנצן, וואָס האָט געדויערט שעהן־לאַנג, האָט מען געהערט אויסרופן: עם ישראל חי! אייניקע האָבן אַריינגעשריען די שאלה: „ווער זענען מיר”? און אַנדערע האָבן דערויף געענטפערט: „יידן זענען מיר”! ווער עס האָט דאָס געזען קען זיך פאַרשטעלן ווי עס האָט אויסגעזען דער מעמד הר סיני, ווען יידן האָבן אויסגערופן נעשה ונשמע.

די מסיבה האָט געמאַכט א גוואַלדיקן רושם אויף די סאָלדאַטן פון דער רויטער אַרמיי. זיי האָבן דערזען אַ וועלט וועגן וועלכער זיי האָבן שוין כמעט נישט געוווּסט, אַ וועלט פון יידן וואָס זענען נישט גרייט מקריב צו זיין זייער גרויסן עבר אויפן מזבח פון דער וועלט־רעוואָלוציע. יונגע־לייט וואָס זענען געבוירן געוואָרן נאָך דער רעוואָ־

עס איז געשען אַזוינס וואָס מען האָט אַמווייניקסטנס געקענט דערוואַרטן: נישט די שוידערלעכע נאַציאָנאַלע קאַטאַסטראָפע פון מזרח־אייראָפּעאישן יידנטום, נישט דער אויפקום פון מדינת־ישראל האָבן געהאַט א גרויסע ווירקונג אויף די אַנטוויקלונגס־טענדענצן פון יידישן לעבן אין אַמעריקע. דער אַסימילאַציע־פּראָצעס גייט ווייטער אָן אין אַ פּראָגרעסיווער ליניע; דער ווייט־גרעסטער טייל פון דער יידישער יוגנט אין אַמעריקע שטייט פון דער־ווייטנס און איז לחלוטין אָפּגעפרעמדט פון יידישן לעבן און פון זיינע נאַציאָנאַלע פּראָבלעמען און אַקטיוויטעטן.

קען די יידישע דערציאונג אַליין אַרויסהעלפן אין דעם דערמאָנטן נאַציאָנאַלן קריזיס? יאָ, זי וואָלט געקענט אַ סך אויפטאָן, ווען זי וואָלט נישט געווען איזאָלירט אין געזעלשאַפטלעכן לעבן; ווען די יידישע געזעלשאַפטלעכקייט וואָלט געווען באַוווּסטזיניק וועגן דעם קריזיס וואָס זי מאַכט דורך; ווען זי וואָלט געווען אומרואיק און אויפגערודערט צוליב דער געפאַר פאַר יידיש לעבן וואָס רוקט זיך אָן און זי וואָלט גרייט געווען אַריבערצוגיין צו אַקטיווער פאַרטיידיקונג מיט דער הילף פון פאַרשטאַרקטער נאַציאָנאַלער דערציאונג און אַנדערע נאַציאָנאַלע אַקטיוויטעטן.

זייער אָפט הערן זיך טענות, אַז די דערגרייכונגען פון דער יידישער דערציאונג זענען נישט באַפרידיקנדיקע, אוודאי זענען זיי נישט גענוג באַפרידיקנדיקע און ווייט פון דעם אידעאַלן ציל, וואָס מיר האָבן זיך געשטעלט און צו וועלכן מיר שטרעבן. צי האָבן מיר, אָבער, נישט ביי אונדזערע דערמאָנטע געזעלשאַפטלעכע באַדינגונגען אַ היפּש ביסל יאָ דערגרייכט?

די טענות קעגן די ווייניקע דערגרייכונגען פון דער שול זענען, נאַטירלעך, געווענדעט אויך און אפשר דער עיקר, קעגן די יידישע לערער. איז אָט וואָס דער לערער קען ענטפערן אויף די דאָזיקע טענות:

ער פילט זיך איינזאַם און אָפט מאָל אומבאַהאָלפן אין זיין דערציערישער אַרבעט און אָנשטרענגונגען; ער געפינט נישט קיין פאַרשטענדעניש און מיטהילף אין ערגעץ נישט — נישט ביי דער געזעלשאַפט און נישט ביי די דירעקט פאַראינטערעסירטע עלטערן; די עלטערן, די היי־

(סוף אויף זייט 24)

א רירנדיקע באַגעגעניש פון יידישע רויטאַרמייער מיט שארית הפליטה

שמעון אָרענשטיין

פונעם בוך „אין געראַנגל" וואָס גייט בקרוב אַרויס אין י. ל. פּרץ־פאַרלאַג אין תל־אביב

(דער מחבר האָט זיך בעת דער צווייטער וועלט־מלחמה פרייוויליק מאָביליזירט אין ארץ ישראל אין דער בריטישער אַרמיי און האָט זיך ווי אַ בריטישער זעלנער געפונען אין ווין נאָך דער באַפרייאונג. דאָ האָט ער געהאָלפן אָרגאַניזירן די אומלעגאַלע עליה פון די יידישע פליטים ממש אונטער דער נאָז פון דער ענגלישער מיליטער־מאַכט).

אין ווין האָב איך זיך באַקענט, בעיקר דורך מיין אַרבעט מיט יידישע סאָלדאַטן פון די אַמעריקאַנישע, ענגלישע, פראַנצויזישע און רוסישע אָקופּאַציע־אַרמייען. צווישן די ענגלישע יידן זענען געווען אַזעלכע וואָס האָבן נישט אָנגעהויבן צו וויסן וועגן אונדזערע ציוניסטישע און כלל־יידישע פּראָבלעמען. אָבער נאָך דעם ווי זיי זענען איין מאָל געווען אין ראָטשילד־שפּיטאָל, האָט זיך דערוועקט אין זיי דאָס יידישע האַרץ. די יידישע סאָלדאַטן פון אַמעריקע זענען אויך גרייט געווען צו העלפן. קודם־כל האָבן זיי געבראַכט אין ראָטשילד־שפּיטאָל כל מיני דעליקאַטעסן און דערפאַר האָבן זיי די פליטים באַטראַכט ווי „רייכע פעטערס". אין דער פראַנצויזישער אַרמיי זענען געווען ווייניק יידן, ווייל אין פראַנקרייך זענען בכלל געבליבן ווינציק יידן. אָבער די געציילטע וואָס מיר האָבן באַגעגנט זענען געווען וווּנדערלעכע יינגלעך. ביי זיי איז נישט געווען אַזאַ שפע ווי ביי די אַמעריקאַנער, אָבער זיי האָבן ממש אָפּגעשפּאָרט פון מויל און געבראַכט וואָס זיי האָבן נאָר געקענט אין ראָטשילד־שפּיטאָל פאַר די יידישע פליטים, וואָס זענען דאָרט געווען פאַרזאַמלט.

די עיקר־שוועריקייטן האָבן מיר געהאַט מיט די יידן וואָס האָבן געדינט אין דער רויטער אַרמיי. פאַרמעל זענען די רוסן געווען אַליאירטע, גלייך מיט די אַמעריקאַנער און ענגלענדער אָבער אין דער אמתן זענען זיי געווען אָפּגעזונדערט דורך א פלויט פון שטעכלדראָט, איינגעשלאָסן אין דעם רוסישן ראַיאָן. די פּאָליטישע קאָמיסאַרן האָבן געהאַלטן אַן אויג, אַז רוסישע סאָלדאַטן זאָלן זיך נישט חברן מיט די אַמעריקאַנער און בעיקר מיט די ענגלענדער. די סאָוויעטן זענען געווען אין כעס אויף די ענגלענדער, מחמת דער רעדע פון טשערטשילן, וואָס האָט געוואָרנט די דעמאָקראַטישע וועלט, אַז די רוסן ווילן איינגעמען דעם מערב, דווקא איצט ביים סוף פון דער מלחמה. אָט די רעדע האָט געשאַפן אַ שפּאַנונג צווישן די סאָלדאַטן און אַפילו אַרויסגערופן שינאה.

אין פאַרבינדונג מיט מיין אַרבעט, ווי דער פאַראַנטוואָרטלעכער פאַר טראַנספּאָרט־ענינים אין דער אַס־פאַנג־באַנסטאַנציע, איז מיר אויסגעקומען זיך צו באַגעגענען מיטן קאָמענדאַנט פון דעם רוסישן ראַיאָן אין ווין, פּאָלקאָווניק מייזליש. ווין איז דעמאָלט שוין געווען צעטיילט אין פיר ראַיאָנען — אַמעריקאַנישער, ענגלישער פראַנצויזישער און רוסישער — און איטלעכער ראַיאָן האָט געהאַט זיין קאָמענדאַנט.

מייזליש, אַ מענטש אין די פופציקער, איז געווען אין

גערופן אַן אומרואיקייט אין די ערנסטע אינטעלעקטועלע קרייזן און מען שטעלט זיך די פראַגע, ווי ווייט וועט דאָס דערגיין און צו וואָס קען אַזאַ רעוואָלט לשם רעוואָלט דערפירן? דער באַרימטער שרייבער און דענקער פ. גוד־מאַן זאָגט: „ווען די הייַנטיקע יוגנט קוקט זיך אום אויף צוריק צו אַזעלכע שאַפונגען ווי אַ ביבל, צו דער געדאַנ־קען־וועלט פון הוש. לאָק און עמנואל קאַנט, זעען זיי פאַר איר אויס ווי אומרעאַל. זיי, די יונגע, ווילן זיך אויסטרעטן זייער אייגענעם וועג. דאָס פאַרלירן די טראַדיציע איז טראַגיש דערפאַר, ווייל אַ גענעראַציע קען נישט אָפּרייסן זיך אין גאַנצן פון א פאַרגאַנגענהייט און אַריין אין גאַנץ נייע לעבנס־פאַרמען, אָן שום שייכות צו דער פאַרגאַנגענ־הייט".

„גאָט איז טויט" איז געוואָרן די מאָדערנסטע לאָזונג פון אַ טייל קאַטוילישע און פראָטעסטאַנטישע טעאָלאָגן און אַפילו ראַבאַיס; דער פערזענלעכער גאָט וואָס זיצט אויפן טראָן דאָרט אויבן אין הימל און פירט אָן מיט אונדז אַלע דאָ אויף דער ערד איז געשטאָרבן, זאָגן זיי. נאָך אין 19־טן יאָרהונדערט, ווען עס האָבן זיך אָנגעהויבן אַנטוויקלען די מאָדערנע וויסנשאַפטן און ער איז אוודאי נישט אָנ־נעמבאַר הייַנט, ווען מיר זענען שוין אַרויפגעקומען צו דער לבנה. אוודאי האָבן די דאָזיקע מיינונגען און געדאַנ־קען וועגן גאָט אַרויסגערופן א גרויסן שטורעם אין דער רעליגיעזער וועלט, אָבער כאַראַקטעריסטיש זענען זיי פאַר דער צעטומלטקייט און אומרואיקייט פון דער צייט, אין וועלכער מיר לעבן. דער גלויבן אין גאָט, איינער פון די הויפּט־זיילן פון דער טראַדיציע, האָט זיך אָנגעהויבן שטאַרק וואַקלען אַפילו אין אַזעלכע קרייזן, וווּ מען האָט זיך געקענט אַמווייניקסטן ריכטן. אָט די דאָזיקע טעאָלאָגן האַלטן זיך לגמרי נישט פאַר קיין אַטעאיסטן, זיי מיינען בלויז, אַז דורך גאָטלאָזיקייט וועלן זיי ראַטעווען דעם העכערן און טיפערן גלויבן.

אַ צווייטער זייער שטאַרקער זייל פון טראַדיציע איז געווען די פאַמיליע וואָס האַלט אויך שוין ביים ענדגילטיקן איינברעכן זיך. עלטערן און קינדער, בפרט אַביסל על־טערע, זענען געוואָרן אויס אינטימער משפחה־קאָלעקטיוו. די יסודות פון פאַמיליען־לעבן, וואָס האָבן באַזירט אויף דער אינערלעכער געבונדנקייט און געטריישאַפט צווישן אירע מיטגלידער, אויף אויטאָריטעט און טיפער אַכטונג און אויף שטאַרקן פליכט־באַוווסטזיין — די אַלע יסודות זענען זיך צעפאַלן. עס האָט זיך אַרויסגעוויזן פאַר פאַלש די האָפענונג אַז די פאַמיליע־היים וועט זיין א מקום־מקלט פאַרן יחיד צו באַשיצן אים פון די מאָראַליש־דעסטרוק־טיווע ווירקונגען פון דער צעטומלטער גאַס.

שטעלט זיך דעריבער די פראַגע, צי קען אין אונדזער הייַנטיקער טראַדיציע־לאָזער צייט דאָס אומקערן זיך צו טראַדיציע, בפרט צו רעליגיעזער טראַדיציע, באַזייטיקן אָדער אַפילו בלויז מילדערן דעם דערציאונגס־קריזיס?

אין וואָס אייגנטלעך באַשטייט אונדזער ספּעציעלער דערציאונגס־קריזיס?

מען האַלט, אַז די יידישע דערציאונג דערפילט ניט איר אויפגאַבע ווי איינער פון די וויכטיקסטע נאַציאָנאַלע פאַקטאָרן, וואָס דאַרף שטאַרקן און אויפהאַלטן יידיש־נאַציאָנאַל לעבן. יידיש לעבן מאַכט אַדורך א שווערן קריזיס, עס ווערט אַלץ שטאַרקער די געפאַר פון דער אַנגרייפנדיקער אַסימילאַציע; די אַסימילאַציע הייבט אָן צו ווערן אַ טאָטאַלע און זי רייסט זיך אַריין אין אַלע געביטן פון אונדזער לעבן. מיר האָבן שוין צו טאָן נישט בלויז מיט אַ טאָטאַלער שפּראַך־אַסימילאַציע. די אַסימי־לאַציע אַטאַקירט און גרייפט אָן אונדזער גאַנצן לעבנס־שטייגער און דערגרייכט שוין מיט איר דעסטרוקטיווער ווירקונג צו אונדזער גייסטיקייט און מאָראַל.

ווייל מען, אַז די יידישע דערציאונג זאָל ראַטעווען, אַז זי זאָל אַרויסהעלפן אין דעם אַלגעמיינעם קריזיס פון יידישן לעבן. מען דערזעט אָבער נישט דעם זייער טרוי־עריקן פאַקט, אַז די יידישע דערציאונג אַליין מאַכט א דורך אַ שווערן, שוין לאַנג־דויערנדיקן, קריזיס במשך די לעצטע צענדליקער יאָרן אין די אַמעריקאַנער לענדער.

וואָס איז געווען די יידישע דערציאונגס־אידייע, גע־שיכטלעך גענומען? לערנען תורה און מאָראַל. דאָס מיינט תורה און עבודה. דאָס לעבן האָט אויף אַזוי פיל געהאַט אַ זינען און אַ ווערט, אויף וויפל עס איז געווען אויסגעפילט מיט גייסטיקייט. יידן האָבן אין זייער טויזנט־יאָריקן גאַנג אין דער געשיכטע כסדר געטראָגן און איבערגעגעבן פון דור צו דור דעם פאַקל פון תורה און כסדר און קודם־כל געשאַפן די אינסטיטוציעס, ווו די תורה זאָל אָפּגעהיטן און אויפגעהאַלטן ווערן.

דער דאָזיקער געשיכטלעכער דערציאונגס־פּראָצעס, וואָס האָט אין פאַרשידענע היסטאָרישע פּעריאָדן דורכגע־מאַכט ערנסטע טראַנספאָרמאַציעס אין איינקלאַנג מיט די געענדערטע באַדינגונגען אין יידישן לעבן (ווי דאָס איז, למשל, געשען אין סוף 18־טן און אין 19־טן יאָרהונדערט). האָט אָנגעהויבן אין אַ גרויסער מאָס זיך איבערצורייסן אין די אַמעריקעס. עס איז א טרויעריקער פאַקט, אַז יידן אין אַמעריקע (וועגן מינדערהייטס־אויסנאַמען רעדט זיך ניט) האָבן איבערגעריסן מיט דער יידישער היסטאָריש־נאַציאָ־נאַלער פילאָזאָפיע פון ותלמוד־תורה כנגד כולם, אַז תורה איז די בעסטע סחורה און זיי האָבן איבערגענומען די אַמעריקאַנער לעבנס־פילאָזאָפיע פון „מאַכן א לעבן". און דער הויפּטציל פון לעבן איז געוואָרן אַרויפצוקלעטערן און אַרויפצודראַפּן זיך וואָס העכער אויפן סאָציאַלן לייטער און נישט אויפן קולטור־לייטער.

מיר ווילן זיך דאָ נישט אָפּשטעלן אויף די סאָציאַל־עקאָנאָמישע און פּאָליטישע פאַקטאָרן, וואָס האָבן גורם געווען און דערפירט צו אַזאַ סיטואַציע אין יידישן אַמע־ריקע. א פאַקט איז, אַז דער קריזיס וואָס איז ביז דער צווייטער וועלט־מלחמה געווען בלויז א ספּעציפישער קרי־זיס אין יידישן לעבן אין אַמעריקע, איז נאָכן אומקום פון מזרח־אייראָפּעאישן יידנטום געוואָרן א נאַציאָנאַלער קריזיס, ווייל אין די אַמעריקאַנער לענדער קאָנצענטרירט זיך דער רוב מנין און בנין פון יידישן פאָלק.

אינטערעסן אינעם מיטעלן מזרח. בלייבן נאָר די קאָנווענציאָנעלע מיליטערישע כוחות פון דער מערב־וועלט. די מערב־וועלט פאַרמאָגט דריי קאָנווענציאָנעלע אַרמייען: די אַמעריקאַנער אַרמיי, די „נאַטאָ" אַרמיי, וואָס איז דערווייל נישט אויסגעפּרוּווט אין קאַמף און די — אין קאַמף אויסגעפּרוּווטע — ישראל־אַרמיי. (פאַקטיש וויסן די אַמעריקאַנער קאָנגרעס־דעפּוטאַטן דעם דאָזיקן אמת, אָבער זיי זענען זיך נישט מודה און ווילן איינרעדן, אַז די אַמעריקאַנער שטיצע פאַר ישראל איז צוליב הומאַניטאַרע טעמים...)

די פּראָפּאָזיציע איז, די עקזיסטענץ פון דער יידישער מדינה איז דער ווינקלשטיין פון דער אַמעריקאַנער פּאָליסי, צו באַשיצן אירע לעבנס־אינטערעסן אינעם מיטעלן מזרח. דער פּאַראַדאָקס איז: אַמעריקע נעמט אָנטייל אין דער באַלאַגערונג פון ישראל, וואָס שוואַכט אָפּ די יידישע מדינה. — די דאָזיקע פּראָפּאָזייע איז אויך נוגע דער גאַנצער מערב־וועלט.

עס וועט קלינגען פּאַראַדאָקסאַל: — די עקזיסטענץ פון דער יידישער מדינה איז אויך אין די אינטערעסן פון די אַראַבישע לענדער.

נעמט דאָס קעניגרייך ירדן. די כוסיין דינאַסטיע עקזיסטירט מיטן חסד פון מדינת ישראל. אָן דער יידישער מדינה וואָלט דאָס קעניגרייך פון ירדן געפּלאַצט ווי אַ זייפן־בלאָז, און יאַסער אַראַפאַט וואָלט דאָרט עטאַבלירט אַ פּאַלעסטינער מדינה. דער פּאַראַדאָקס באַשטייט אין דעם, וואָס כוסיין האָט זיך אָנגעשלאָסן אין דעם לאַגער, וואָס וואַרפט אָפּ די שלום פּאַרהאַנדלונגען.

נעמט סאַוד אַראַביע אָדער קווייט. ווען אויפן פּלאַץ פון ישראל וואָלט געווען אַ פּאַלעסטינער מדינה פון יאַסיר אַראַפאַט, וואָלטן די קעניגלעכע און פריינדלעכע רעזשימען דאָרט געהאַט אַזאַ סוף, ווי דער רעזשים פונעם פּערסישן שאַך. כל־זמן ס'עקזיסטירט די יידישע מדינה, קויפן זיך אָפּ די דאָזיקע הערשער ביי די טעראָריסטן דורך געבן זיי פינאַנסיעלע שטיצע. אין דער אונטערוועלטשפּראַך הייסט דאָס: „פּראָטעקשן־געלטער".

דער פּאַראַדאָקס איז, אַז זיי זענען קעגן די שלום־פּאַרהאַנדלונגען און האָבן אפילו סאַדאַטן ארייננעליגט אין חרם, ווען פאַקטיש איז דער סאַדאַט־רעזשים, דער גאַראַנטאָר פאַר זייער צוויי־פלההאַפטער עקזיסטענץ. זיי מוזן דאָך געדענקן, אַז דאָס איז געווען דאָס מיליטער פון סאַדאַטן, וואָס האָט געראַטעוועט דעם הערשער אין סודאַן, ווען גאַדאַפי האָט דאָרט אָרגאַניזירט אַ „פּוטש".

די עקזיסטענץ פון ישראל דינט אויך די אינטערעסן פון אַנדערע אַראַבישע מדינות, ווייל זיי וואָלטן געטאָפּטשעט אין בלוט פון מלחמות צווישן זיך (סיריע און איראַק), ווען נישט די עקזיסטענץ פון מדינת ישראל, וואָס שאַפט זייער כלומרשטע פּאַסאַדע פון איינהייט. וואָס פאַר אַ פּאַראַדאָקס...

✶

די לעצטע פּראָפּאָזיציע: די עקזיסטענץ פון אַ מדינה איז נישט אָפּהענגיק פון דעם, צי דאָס דינט די אינטערעסן פון רוסלאַנד אָדער אמעריקע.

אַ פאָלק לעבט, בויט און שאַפט אינערהאַלב אַ טעריטאָריע. אמת — זעלטן איז אַ פאָלק אזוי באַלאַגערט, ווי ישראל. אָבער הויפּטזעכלעך זענען פאַראַן צוויי פאַקטאָרן, וואָס פאַרזיכערן איר עקזיסטענץ: דער כוח פון דער ישראל־אַרמיי און דער ווילן פון פאָלק צו לעבן.

ווען ענגלאַנד איז געווען באַלאַגערט און לאָנדאָן האָט געברענט, האָט טשערטשיל דערקלערט: „אין דער מלחמה וועט נישט געווינען דער פאַרמעסט פון קאַנאָנען און באָמבעס, נאָר דער פאַרמעסט פון ווילן, ווילן פון אַ פאָלק צו לעבן פריי".

ס'איז דער חוב פון אַ יעדן יידן דעם דאָזיקן ווילן צו שטאַרקן.

(קאַפּיטל פון אַן עסיי)

י. ראָטנבערג

דער דערציאונגס־קריזיס און טראַדיציע

מיר לעבן היינט אין א צייט, ווען אַלץ און אַלע ברעכן איין און רייסן איבער באַוווּסטזיניק אָדער אומבאַוווּסטזיניק מיט טראַדיציע. טראַדיציע איז געוואָרן אַלטפרענקיש, אַן אָפּגעטראָגענע זאַך, וואָס מען שעמט זיך דערמיט. וואָס פאַראַיאָרן איז געווען פריש, ניי און אולטראַ־מאָדערן, איז שוין היי־יאָר נישט אינטערעסאַנט און אפילו געשמאַקלאָז. דער באַרימטער אַמעריקאַנער סאָציאָלאָג ראַלף טאָרנער ווייזט אָן, אַז עס איז היינט שווער צו געפינען אַן אינסטיטוציע, אַן אידייע, אַן אַקטיוויטעט וואָס מענטשן זאָלן וואָגן צו שטיצן און צו פאַרטיידיקן אין נאָמען פון טראַדיציע — נישט גאָט, נישט פאָטערלאַנד, נישט די הייליקייט פון דער פאַמיליע און אפילו נישט בייסבאָל, דער אויטאָמאָביל און פּסיכאָאַנאַליז. אַלץ וואָס עס איז געווען נאָך געווען גוט און שיין, טויג שוין היינט צו גאָרנישט. מען רעוואָלטירט קעגן אַלץ וואָס עס איז היינט, נישט ווייסנדיק אַפילו וואָס מאָרגן דאַרף זיין.

איז אָט די דערשיינונג גוט אָדער שלעכט? וועגן דעם קען מען אַ סך דיסקוטירן, זי איז יעדנפאַלס אַ פענאָמען פון אונדזער צייט, אין וועלכער עס ווערן נישט נאָר איבערגעשאַצט אַלע אָנגענומענע און אָנערקענטע ווערטן, נאָר זיי ווערן בכלל אָפּגעוואָרפן. מען רעוואָלטירט אין נאָמען פון רעוואָלטירן, נישט האָבנדיק אַפילו קאָנקרעט קעגן וואָס און פאַרוואָס צו רעוואָלטירן. די דאָזיקע טענדענץ פון אַרונטעררייסן, צעברעכן און צעשטערן אַלץ וואָס האָט נאָר דעם מינדסטן סימן אָדער אָנדייט פון סטאַביליטעט, איינגעשטעלטקייט אָדער... טראַדיציאָנעלקייט, קומט צום אויסדרוק אויף אַלע געביטן: אין טאָג־טעגלעכן לעבן, אין דער קונסט אין דער ליטעראַטור, אין לעבנס־שטייגער, אין דער מאָראַל און אין דענקען.

פאַרשטייט זיך, אַז די דאָזיקע דערשיינונג האָט אַרויס־

אַ מיליטערישן כוח מיטן אויסרייד צו גאַראַנטירן אַ שלום־צושטאַנד און צו פאַרמיידן אַ בלוט־פאַרגיסונג.

דער אויספיר פון אַזאַ פּראָפּאָזיציע איז, אַז רוסלאַנד איז דער אַלער־לעצטער גאַראַנטאָר פאַר דער עקזיסטענץ פון דער ייִדישער מדינה און דער פּאַראַדאָקס פון דער פּראָפּאָזיציע איז, אַז רוסלאַנד שטייט אין דער שפּיץ פון דער מחנה וואָס באַלאַגערט מדינת ישראל.

די אַמעריקאַנער פּאָליטישע ליניע כלפּי ישראל איז נישט ווייניקער ציניש און היפּאָקריטיש.

די טרומאַן אַדמיניסטראַציע איז געווען קעגן דער עקזיסטענץ פון דער ייִדישער מדינה — ווייל זי האָט גע־האַלטן, אַז דער מיטעלער מזרח דאַרף געהערן צו דער ענגלישער השפעה־ספערע. זיי האָבן זיך איינגערעדט, אַז היות רוזוועלט האָט פאַראַטן און אויסגעליפערט גאַנץ צענטראַל אייראָפּע צו סטאַלינען — וועט רוסלאַנד מסכים זיין אויף דער ווייטערדיקער קאָלאָניאַלער הערשאַפט פון ענגלאַנד אינעם מיטעלן מזרח. — ענגלאַנד וועט פאַר־בלייבן אינעם מיטעלן מזרח אויפצופאַסן, אַז די אויל קאָמ־פּאַניעס, די אַמעריקאַנער אַראַמקאָ, עקסאָן, סטאַנדאַר און בריטיש פּעטראָליום זאָלן רואיק שעפּן אויל און פאַר־קויפן ביליקן אויל צו דער מערב־וועלט.

דאָס איינגלידערן אַ ייִדישע מדינה אין דעם מיטן פון דער אַראַבישער וועלט, וועט נאָר גורם זיין קאָנפליקטן וואָס קאָנען שטערן די עקספּלאָאַטאַציע און צופיר פון אויל פאַר דער מערב־וועלט.

ס'איז וואַרשיינלעך נישט אויסגעשלאָסן, אַז הינטער די קוליסן איז צוגעגרייט געוואָרן אַ טייוולאָנישער פּלאַן.

ענגלאַנד וועט דעם 15טן מאַי 1948 ארויסגיין פון פּאַ־לעסטיין מיט דער פראָנט־טיר און באַלד וועט זי צוריק אריינגיין דורך דער הינטער־טיר.

אין טראַנסיאָרדאַניע האָט געהערשט אַבדולאַ — אַן ענג־לישע מאַריאָנעטקע. אין דער שפּיץ פון זיין אַרמיי איז געשטאַנען אַ פּראָפעסיאָנעלער ענגלישער גענעראַל סער דזשאָן באָגאָט, וואָס האָט זיך אַ נאָמען געגעבן גלאָב פּאַ־שאַ. דער אַראַבישער לעגיאָן, דער שטאַרקסטער אַראַבי־שער מיליטערישער כוח אונטער דעם פּראָפעסיאָנעלן גע־נעראַל גלאָב פּאַשאַ וועט ליקווידירן דעם קליינעם ישוב און די אַספּיראַציעס פאַר אַ ייִדישער מדינה און ענגלאַנד וועט צוריק הערשן אויף דעם גאַנצן געביט. אַ, אין קאָן שטייט דער ישוב פון אַ האַלבן מיליאָן ייִדן? וואָס שפּילט דאָס פאַר אַ ראָל — נאָך אַ האַלבער מיליאָן ייִדן, וועט דאָס זיין צוזאַמען זעקס און אַ האַלבן מיליאָן. ס'וועט גיין אויפן חשבון פון היטלערן...

אין יענע צייטן איז די עקזיסטענץ פון דער ייִדישער מדינה געווען קעגן די נאַציאָנאַלע אינטערעסן פון דער מערב־וועלט (לויט דעם, ווי די מערב־וועלט האָט דעמאָלט געזען אירע נאַציאָנאַלע אינטערעסן).

דער אימפּעראַטיוו צו באַשיצן די אייגענע נאַציאָנאַלע אינטערעסן אין אַ געענדערטער געאָפּאָליטישער לאַגע — אַן ערך צוואַנציק יאָר שפּעטער, האָט מיט זיך געבראַכט אַן ענדערונג אין דער אַמעריקאַנער פּאָליסי כלפּי ישראל.

די הײַנטיקע אַמעריקאַנער פּאָליטישע ליניע שטאַמט פון דער דזשאָנסאָן אַדמיניסטראַציע. דער ווענדפּונקט איז געווען די 6־טאָגיקע מלחמה. די אַמעריקאַנער אַדמיניסט־ראַציע האָט זיך אויפגעוועקט און פּלוצים דערזען, אַז ענגלאַנד איז אין דרויסן און סאָוויעט רוסלאַנד איז אינעווייניק.

אַלזשיריע, ליביע, עגיפּטן, סיריע, איראַק, דרום תימן — אומעטום זענען יד רוסן. — דזשאָנסאָן האָט פאָרמו־לירט זיין נייע פּאָליטיק אויף דער באַזע, אַז נאָר דורך אַ שטאַרקער האַנט, דורך אַ פולער אונטערשטיצונג פאַר דער עקזיסטענץ פון ישראל קאָן אמעריקע דערגרייכן אירע צילן. מיט איין שטאַרקער האַנט האָט ער אָנגעהויבן צו שטיצן ישראל און מיט דער צווייטער האַנט האָט ער גע־שיקט סיגנאַלן צו די אַראַבער. די סיגנאַלן זענען געווען: „אַראַבער זעט איין, רוסלאַנד פאַרקויפט אייך געווער פאַר מלחמות, וואָס רואינירן אייך. רוסלאַנד איז נישט אינטע־רעסירט אין אייער נצחון. אויך מיר אַמעריקאַנער ווען נישט צולאָזן, אַז איר זאָלט רעאַליזירן אייער האָפענונג פאַר אַ פולשטענדיקן נצחון איבער ישראל. אָבער אויב איר אַראַבער וועט זיין גוט און פרום און פּטור ווערן פון די רוסן — וועלן מיר אייך העלפן צו דערגרייכן אַ טיילווייזן נצחון. מיר וועלן דריקן און פּרעסן ישראל, זי זאָל אייך צוריקגעבן די פאַרלוירענע טעריטאָריעס אָן אַ שאָס פּול־ווער. — „דער שליסל ליגט אין וואַשינגטאָן“.

די דאָזיקע פּאָליסי ווערט אָנגעווענדט ביזן הײַנטיקן טאָג.

אמעריקע וויל און וועט פּרעסן ישראל זי זאָל צוריק־געבן אַלע טעריטאָריעס און זאָל מסכים זיין אין אַ סאָרט פון אַ פּאַלעסטינער מדינה.

אָבער די עקזיסטענץ פון מדינת ישראל איז געוואָרן דער ווינקלשטיין פון דער אַמעריקאַנער פּאָליטיק אינעם מיטעלן מזרח.

די טעמים זענען: 1) דורך די ישראל קאָנצעסיעס וויל אַמעריקע אויסשפּרייטן איר השפעה און געפינען חן אין די אויגן פון די אַראַבער.

2) די עקזיסטענץ פון דער ייִדישער מדינה איז לעבנס־וויכטיק פאַר אַמעריקע צוליב דעם ענערגיע־קריזיס און דעם כאַאָס אינעם מיטעלן מזרח.

אַמעריקע ווייסט, אַז סוף־כל־סוף וועט זי זיין געצוווּנ־גען אריינצושיקן מיליטער, כדי צו פאַרזיכערן מיט כוח דעם כסדרדיקן צושטעל פון אויל. ישראל איז דאָס איינ־ציקע אָרט, ווו די אַמעריקאַנער אַרמייען וועלן קאָנען לאַנדן. זיי וועלן מוזן לאַנדן. און פון נגב וועלן זיי זיך קאָנען אויסשפּרייטן ביז צום פּערסישן גאָלף.

דער פּרעמיער־מיניסטער מנחם בעגין האָט דאָס קלאָר און דייטלעך לעצטנס אויפגעקלערט פאַר אַ דעלעגאַציע פון אַמעריקאַנער קאָנגרעס, וואָס האָט באַזוכט ישראל. קלאָרע דבורים: דער גאַנצער מיטעלער מזרח איז אין אַ כאַאָס, וואָס באַדראָט די עקזיסטענץ פון דער מערב־וועלט. אמעריקע באַזיצט קאָלאָסאַלע אַטאָמיש געווער, וואָס זי קאָן נישט אויסנוצן כדי צו באַשיצן אירע לעבנס־

פּראָפּאָזיציעס און פּאַראַדאָקסן

דר. מ. פּערשטענדיק

פּראָפּאָזיציעס פון פונדאַמענטאַלן כאַראַקטער דערמעגלעכן צו פאַרשטיין די טאָג־טעגלעכע דערשיינונגען אין די אינטערנאַציאָנאַלע באַציאונגען צווישן פעלקער. נאָר ווען די פונדאַמענטאַלע פּראָפּאָזיציעס זענען קלאָר, קאָן מען פאַנאַנדערטיילן די קערנדלעך פון די פּלעוועס אין די טאָג־טעגלעכע ידיעות און קאָמענטאַרן.

ס׳אונטערליגט נישט קיין צווייפל, אַז געוויסע קרייזן זענען באַהערשט פון יאוש. די רמזים אין די טאָג־טעגלעכע ידיעות, רופן ארויס אַ חשד, אַז די מערב־לענדער זענען מער נישט פאַראינטערעסירט אין דער עקזיסטענץ פון מדינת ישראל. זיי וואָלטן גערן מקריב געווען די עקזיסטענץ פון דער יידישער מדינה פאַר זייערע אייגענע נאַציאָנאַלע אינטערעסן.

קעגן דעם דאָזיקן חשד און יאוש לאָמיר באַהאַנדלען די ערשטע הויפּט־פּראָפּאָזיציע: די עקזיסטענץ פון מדינת ישראל ליגט נישט נאָר אין די אינטערעסן פון דער מערב־וועלט, נאָר אויך פון דער מזרח־וועלט; פון דער גאַנצער וועלט.

בכדי צו באַגרייפן די דאָזיקע פּראָפּאָזיציע, וויל איך קודם־כל ציען די אויפמערקזאַמקייט אויף דעם אַלטן ענגלישן פּאָליטישן כלל: „ס׳זענען נישט פאַראַן קיין פּערמאַנענטע אַליאַנטן. נאָר די אייגענע נאַציאָנאַלע אינטערעסן זענען פּערמאַנענט״.

לאָמיר נעמען דאָס יאָר 1947. גראָמיקאָ האָט געהאַלטן ציוניסטישע רעדעס אויף דעם פאָרום פון די פאַראייניקטע פעלקער. צי איז דעמאָלט דער יונגער גראָמיקאָ געווען אַ ציוניסט? צי איז דעמאָלט דער אַלטער רשע סטאַלין געווען אַ ציוניסט? ניין! ניין! די רוסישע ציוניסטישע רעדעס האָבן געצילט צו עטאַבלירן אַ ידישע מדינה. דאָס איז געווען אין די אינטערעסן פון סאָוויעט־רוסלאַנד.

באַלד נאָכן אַנטשטיין פון דער יידישער מדינה אין 1948, האָט די טרומאַן אַדמיניסטראַציע איבערגעגעבן אַ שאַרפן פּראָטעסט צו דער רעגירונג פון טשעכאָסלאָוואַקיע און געפאָדערט תיכף אָפּצושטעלן די ליפערונגען פון געווער פאַר דער באַלאַגערטער יידישער מדינה.

די טרומאַן אַדמיניסטראַציע האָט אָפּגעהיט דעם עמבאַרגאָ פון וואָפן און מאַנשאַפט־סאַנקציעס קעגן דעם קליינעם יידישן ישוב, וואָס האָט געקעמפט פאַרן נאַקעטן לעבן קעגן דער אינוואַזיע פון אַזוי פיל אַראַבישע אַרמייען.

צי איז טרומאַן דעמאָלט געווען אַן אַנטעסעמיט? ניין! די נאַציאָנאַלע אינטערעסן פון אַמעריקע — אַזוי ווי די טרומאַן־אַדמיניסטראַציע האָט די אינטערעסן באַנומען, זענען דעמאָלט געווען קעגן דער עקזיסטענץ פון אַ יידישער מדינה.

סטאַלין האָט געצילט צו דערגרייכן צוויי זאַכן: אַרויסשטופן ענגלאַנד און די מערב וועלט פון מיטעלן מזרח און אַליין ארײנשטעלן אַ פוס. דאָס האָט ער געוואָלט דערגרייכן דורך אַ יידישער מדינה. — ס׳איז אים טאַקע געלונגען אַרויסצושטופן ענגלאַנד, אָבער ס׳איז אים נישט געלונגען ארײנשטעלן אַ פוס אין דער יידישער מדינה.

צי האָט סטאַלין דאָס נישט פאָרויסגעזען?

אין דעם פּאָליט־ביוראָ זיצן פּראָפעסיאָנעלע פּאָליטיקער און שטאַטסמענער. יעדע וויכטיקע דעציזיע ווערט אָנגענומען קאַלט און לאָגיש. יענע אַלטערנאַטיווע ווערט געוויגן און געמאָסטן. פאַרשטייט זיך, אַז דער פּאָליט־ביוראָ האָט גענומען אין אַכט די אַלטערנאַטיווע — אַז ישראל וועט אָננעמען אַ פּראָ מערב שטעלונג. האָבן זיי אָבער געלאַכט אין די פויסטן, זייער קאָנקלוזיע איז געווען — גם זו לטובה. דאָס וועט נאָך בעסער דינען די סאָוויעטישע אינטערעסן. ווייל: קודם־כל וועט ענגלאַנד זיין אין דרויסן, און אויב ישראל וועט ווערן פּראָ־מערב, וועט סאָוויעט־רוסלאַנד אויסדרייען דעם דישעל און ווערן פּראָ־אַראַביש — אַנטי־ישראל. דער מערב וועט בלייבן מיט דער קליינער ישראל און רוסלאַנד וועט זיך לאַנגזאַם באַפעסטיקן אין דער גאַנצער אַראַבישער וועלט.

בכדי דאָס צו דערגרייכן דאַרפן די רוסן שאַפן באַדינגונגען, אַז אַזאַ צושטאַנד זאָל ווערן פּערמאַנענט.

די רוסן ווילן שטיצן די אַראַבער קעגן ישראל און זיי פאַרקויפן וואָפן, אָבער גלייכצייטיק ווילן זיי האַלטן די האַנט אויף דעם פּאָליטיש־מיליטערישן פּולס — אַז די אַראַבער זאָלן חלילה נישט אומברענגען די יידישע מדינה, ווייל אויב ס׳וועט די אַראַבער געלינגען צו פאַרניכטן ישראל ווילן דאָך די אַראַבער מער נישט באַדאַרפן די רוסן.

דאָס איז די צינישע, היפּאָקריטישע שפּיל פון דער רוסישער פּאָליטיק.

זיי העצן די אַראַבער צו אַ מלחמה, פאַרקויפן זיי וואָפן, אָבער גלייכצייטיק זענען זיי צופרידן, אַז דער מערב העלפט ישראל מיט קעגנמיטלען. רוסלאַנד איז ממש גליקלעך, וואָס פון צייט־צו־צייט דערלאַנגט ישראל די אַראַבער שווערע קלעפּ, ווייל דאָס מאַכט די אַראַבער נאָך מער אָפּהענגיק פון די רוסן.

זיי ווייסן: וואָלט די ידישע מדינה אויפגעהערט צו עקזיסטירן, וואָלט דער פאַנאַטיש רעליגיעזער גאַדאַפי גלייך אָפּגעהאַקט זיינע באַציאונגען מיט רוסלאַנד. דאָס זעלבע וואָלטן געטאָן די אַנדערע אַראַבישע מדינות און אפילו יאַסער אַראַפאַט.

די דאָזיקע אַרגומענטאַציע צווינגט אונדז צו אַ ווייטערער פּראָפּאָזיציע: „ווען אין פאַל פון אַ מלחמה וואָלט (צוליב נישט פאָרויסגעזעענע סיבות איינשליסנדיק אַ פאַראַט פון דער מערב־וועלט) די עקזיסטענץ פון דער יידישער מדינה געשטאַנען אין לעבנס־סכנה — וואָלטן די רוסן ווידער אויסגעדרייט דעם דישעל און שנעל „אינטערווענירט מיט יעדן נויטיקן כוח צו ראַטעווען די יידישע מדינה״. — לאָגיש גענומען וואַרטן די רוסן אויף אַזאַ צושטאַנד, ווייל דאָס וואָלט פאַר זיי געווען דער גרעסטער געווינס. זיי וואָלטן מיט כוח איינגעשטעלט אינעם מיטעלן מזרח דעם „פּאַקס סאָוויעטיקאַ״. איינגעשטעלט דאָרט

„וואָס פאַראַ פּערספּעקטיוו איז עס פאַר אונדז אַלעמען: אַ פאַרצייטיקער צוויטראַנגיקער פילם־אַרטיסט מיט דריי־ראַנגיקע אידייען, איז די איינציקע ברירה קעגן אַ וואַקלדיקן פּרעזידענט, וועלכער טוט אָנבאָטן ערנסטן גוטן ווילן און גאָר ווינציק עפּעס מער".

פּרעזידענט קאַרטערס רוף צו באָיקאָטירן די אָלימפּיאַדע אין מאָסקווע, איז אָן שום ספק אַן אַקט פון מאָראַלישער דערהויבנקייט; אַ דעמאָנסטראַציע פון עטישע פּרינציפּן. די לאָגישע קאָנסעקווענץ האָט געדאַרפט זיין: די מערב־מלוכות זאָלן זיך אָנשליסן אין דעם רוף און זאָלן אַרויסטרעטן ווי אַ פאַראייניקטער פראָנט, קעגן אַן אַגרעסאָר.

צום באַדויערן, האָט אַמעריקע געמוזט אָנווענדן פּאָליטישן דרוק, כדי צו איבערצייגן די לענדער אין דער ריכטיקייט פון אַזאַ שטעלונג. צום סוף האָבן איניקע מערב־לענדער זיך סיי ווי אָפּגעזאָגט אָנטיילצונעמען אין באָיקאָט.

עס איז פאַר אונדז אַ קנאַפּע טרייסט, אַז אויך דער מזרח האָט נישט קיין פירנדיקע פּערזענלעכקייטן. דער מזרח האָט אָבער אַ פירנדיקע אידעאָלאָגיע, דער טשוואַק פון וועלכער איז: פאַרניכטונג פון פּאָליטישן און עקאָנאָמישן סיסטעם אויף וועלכן עס באַזירט זיך די דעמאָקראַטישע אָרדנונג פון מערב. אַ געניטער פירער וועט עס מאַכן געשיקטער; אַ דורכשניטלעכער פירער — מער אומגעלומפּערט. דער סך־הכל איז אָבער דער זעלבער.

מער ווי ווען נישט איז, נויטיקט זיך דער אַכטער יאָרצענדליק פון אונדזער צייט אין אַ פּרעסטיזשפולער, פירנדיקער פּאָליטישער פּערזענלעכקייט.

נקמה

צווישן טעראָר און קאָנטער־טעראָר — געפינט זיך די לעגאַלע יוריסדיקציע, דער מלוכישער אַפּאַראַט — דער סיסטעם וואָס דאַרף פאַרזיכערן רו און אָרדנונג אין לאַנד; דאַרף פאַרזיכערן דאָס לעבן און אייגנטום פון פרידלעכן בירגער.

פאַר דער דאָזיקער שווערער אויפגאַבע שטייט היינט די רעגירונג פון מדינת ישראל.

דער פאַרברעכערישער טעראָר פון דער פּ.ל.אָ., וועלכע באַקומט וואָס אַמאָל מער און מער אָנערקענונג ביי די אייראָפּעישע מלוכות, און דעריבער — מער און מער חוצפּה ביים דורכפירן טעראָר־אַקטן.

די רעאַקציע אויף די האַנדלונגען, ספּעציעל — ווען די מערדער ווערן נישט געכאַפּט (ווי אין ברוטאַלן איבערפאַל פון חברון, וואָס האָט געקאָסט דאָס לעבן פון 6 יידישע בחורים, און אַ וואָך פריער — דער מאָרד פון אַן איינצלנעם בחור) רופט ארויס אַנטוישונג אין נאָרמאַלן פּראָצעס פון יוריסדיקציע. דער פּראָצעס באַוועגט זיך, ווי אַ כלל — לאַנגזאַם. דעריבער רופט עס אַרויס פאַרביטערונג און אומגעדולד. דעם טרויעריקן רעזולטאַט דערפון האָבן מיר געזען אין די פאַרגאַנגענע וואָכן: 2 אַראַבישע בירגערמייסטערס און אַ ישראל־אָפיציר זענען שווער פאַרווונדעט געוואָרן.

לאָמיר האָפן, אַז דער פאַל פון קעגן־טעראָר וועט זיך נישט איבערחזרן — הגם אינגאַנצן זיכער זענען מיר נישט. נקמה איז איינע פון די נעגאַטיווע שטריכן פון מענטשלעכן כאַראַקטער, וועלכע לאָזן זיך נישט אַזוי לייכט אויסוואָרצלען. יאָרהונדערטער פון קולטור און ציוויליזאַציע האָבן עס בלויז איזאָלירט. עס איז נויטיק אַ גאָר קליינער אימפּולס, עס זאָל צוריק ווערן די טרייב־קראַפט פאַר מענטשלעכע האַנדלונגען.

פון די אוראַלטע, ביבלישע צייטן איז צו אונדז דערגאַנגען דער זאָג: עין תחת עין (אַן אויג פאַר אַן אויג), ווייזט אויס, אַז דאָס געפיל פון רעוואַנזש איז אַזוי אַלט, ווי דער מענטש גופא. (איז דאָך רעוואַנזש געווען איינע פון די עמאָציעס וואָס האָבן באַרעכטיקט אין די אויגן פון דייטשן פאָלק דאָס אָנהויבן די צווייטע וועלט־מלחמה).

ווען מיר פּרוּוון צונויפשטעלן די קורצע צייטונגס־ידיעות פאַר די לעצטע וואָכן, באַקומט זיך אַ בילד, וואָס קאָן אָנפילן מיט אומרו.

„ישראל־פּאָליציי האָט אַנטדעקט אַן אַרסענאַל מיט געווער און אויפרייס־מאַטעריאַל אויפן דאַך פון אַ ישיבה אין ירושלים. 2 ישראל־זעלנער זענען אַרעסטירט געוואָרן אונטערן פאַרדאַכט, אַז דאָס געווער איז געגנבעט געוואָרן פון אַ מיליטערישן לאַגער.

„הרב מאיר כהנא'ס באַוועגונג 'כך' לאָזט פון זיך הערן. כהנא האָט אַ נדר געטאָן נוקם צו זיין זיך פאַרן טויט פון 7 בחורים אין חברון. צוליב דער דערקלערונג האָט אים די פּאָליציי פאַרהאַלטן".

„עס זענען דאָ סימנים, אַז די אויטאָ־באָמבעס האָבן פאַרלייגט יידן. מ'דערקענט עס לויטן כאַראַקטער פון אויפרייס־מאַטעריאַל, פון דער מאָדערנער טעכניק, וואָס איז אָנגעווענדט געוואָרן".

צוויי אונטערגרונד־גרופּן האָבן זיך אידענטיפיצירט, אַז זיי עקזיסטירן: קעמפער פאַר פרייהייט פון ישראל־טעראָר קעגן טעראָר, און „די זין פון ציון".

קענען טעראָר — און קעגן טעראָר לייזן פּראָבלעמען, איבערהויפּט פון אַזאַ קאָמפּליצירטן כאַראַקטער ווי דאָס פּאַלעסטינער פּראָבלעם? עס גלויבט זיך קוים — אַז ביידע צדדים פאַרשטייען עס נישט.

בלייבט בלויז צו האָפן, אַז די ישראלדיקע זיכערהייטס־אָרגאַנען וועלן האָבן גענוג כוח די טעראָר־כוואַליע צו צוימען.

מ. א.

מעלבורנער בלעטער

ליטעראַריש־געזעלשאַפטלעכע אויסגאַבע

אַדרעס פון רעדאַקציע: "KADIMAH", 7 Selwyn Street, Elsternwick, Victoria, 3185, Australia.

יוני־יולי 1980 נומער 3 (23) מעלבורן, אויסטראַליע

פּאָליטישע פּערספּעקטיוון

די וועלט — כאָטש דער שטח פון איר אויסמעסט איז דער זעלבער פון קדמונים — ווערט זי אָבער, אין זין פון פּאָליטישע אויסווירקונגען, וואָס אַמאָל מער איינגע־שרומפּן, ענגער. מיר שפּירן שאַרף אָפּ פּלוצלינגדיקע פּאָ־ליטישע ענדערונגען — אָן אונטערשיד וויפיל טויזנ־טער קילאָמעטער מיר זענען פון זייער צענטער. אפילו ווען די קאַרטאָגראַפן פון דער פּאָליטישער מאַפּע פון דער וועלט האָבן איר איינגעטיילט אין דריי ספערן: מזרח; מערב און נייטראַל — איז קיין איינע פון די ספערן נישט אימון פון די מיטאַמאָליקע אויפטרייסלונגען, רעזשים־ענ־דערונגען; גרענעץ־אינצידענטן אָדער טעראָר־אַקטן.

דער סאַמע נאָענטסטער און סאַמע בולטסטער פאַל איז — דאָס באַזעצן פון סאָוויעטיש מיליטער אַ לאַנד, וואָס איז נישט נאָר ווייט פון אונדז אין שטח, נאָר ווייט קול־טורעל; גייסטיק; שפּראַכלעך. דאָך ווערן מיר אריינגע־צויגן אין די אויסווירקונגען פון דעם דאָזיקן אריינמאַרש, אפילו אויב עס האַנדלט זיך בלויז פון באָיקאָטירן די אָלימפּישע פאַרמעסטונגען אין מאָסקווע. מענטשן וואָס האָבן אַ קנאַפּן שייכות מיט און אינטערעס פאַר ספּאָרט, ווערן אריינגעצויגן אין דעם ענין דורך די כסדרדיקע דיס־קוסיעס אויף די שפּאַלטן פון דער פּרעסע און ראַדיאָ און טעלעוויזיע; דערקלערונגען פון פּרעמיער־מיניסטער; דערקלערונגען פון דער אָפּאָזיציע; רעזאָלוציעס פון די פּראָפ. פאַריינען. דאָס גאַנצע לאַנד איז געוואָרן באַווירקט פון דער געשעניש — אַפגאַניסטאַן.

אין דער דיסקוסיע ווערן שוין באַרירט פראַגן, וואָס גרייכן טיפער פון — ווער וועט בעסער וואַרפן אַ באַלעם, אָדער שפּרינגען אַ צענטימעטער העכער, אָדער לויפן שנעלער מיט אַ צענטל פון אַ סעקונדע — מען הויבט אָן טראַכטן: דאַרף דער מערב איבערהויפּט באַזאָרגן דעם מזרח מיט שפּייז; מיט טעכנאָלאָגיע; דאַרף מען מיטן מזרח פירן אַ קולטור־אויסטויש; פירן פאַרהאַנדלונגען וועגן אַנטוואָפענונג; העלפן מיר נישט אַמאָל דירעקט און אומ־דירעקט אויפשטעלן אַ גולם, וואָס וועט הייבן די האַק קעגן מערב?

אַ צווייטער ביישפּיל: די אַמעריקאַנער ערובניקעס אין איראַן.

דאָס באַזייטיקן דעם שאַך — פּלוס דאָס פאַרכאַפּן 53 אַמעריקאַנער דיפּלאָמאַטן, וועלכע מען האַלט שוין זיבן חדשים געפאַנגען. די אויסווירקונג פון דער געשע־עניש פילט מען אָפּ אין אַזאַ ווייט לאַנד (געאָגראַפיש ווייט ווי יאַפּאַן.

מען קאָן די רשימה פון פאָרפאַלן פאַרגרעסערן פיל־פאַכיק. עס וואָלט אונדז אָבער געבראַכט צו דעם אייגענעם אויספיר.

מיר פרעגן זיך אָפּט: ווו זענען געווען די פירער פון אַמעריקע, האָבן זיי דען נישט געקאָנט פאָרויסזען די גע־שעענישן אין איראַן? אין וויעטנאַם? אין קובאַ? אין אַפריקע?

טייל מאָל באַמערקן מיר, אַז זשורנאַליסטן, וועלכע האָבן כמעט נישט קיין צוטריט צו געהיימע ידיעות פון אויסשפּיר־דינסט, נאָר באַזירן זייערע אויספירן אויף פּאָ־ליטישער דערפאַרונג און לאָגיק — זאָגן פאָרויס די אַנט־וויקלונג פון געשעענישן מיט פּרעציזקייט. דעמאָלט ווען מלוכה־מענער — וועלכע דיספּאָנירן מיט דער מעגלעך־בעסטער אינפאָרמאַציע — בלייבן הינטערשטעליק.

די הויפּט־סיבה דערפון, לאָזט זיך שוין באַמערקן אין משך פון יאָרן: עס פעלן היינט אין דער וועלט־פּאָליטיק פירנדיקע פערזענלעכקייטן.

די לעצטע יאָרצענדליקער האָבן געגעבן דער מענטש־הייט געניאַלע דערפינדער; וויסנשאַפטלער; מעדיצינער, עקספּערטן אין טעכנאָלאָגיע. אויף צוויי געביטן האָבן אָבער די יאָרצענדליקער אַנטוישט: אין ארויסברענגען פּאָזיטיווע אידעאָלאָגן און אידעאַליסטן; אין באַזאָרגן די פעלקער (אָן אונטערשיד פון וועלכע פּאָליטישע ספערע) מיט פירנ־דיקע פערזענלעכקייטן.

אַלס די בעסטע אילוסטראַציע קאָן דינען אַמעריקע. אין נאָוועמבער ה. י. וועלן אין אַמעריקע פאָרקומען פּרעזי־דענט־וואַלן. פון די ערב־וואַל פאַרמעסטונגען האָבן זיך ארויסגערוקט אין פאָדערגרונט צוויי וואַרשיינלעכע קאַנ־דידאַטן: קאַרטער (דעמאָקראַטן) און ריגען (רעפּובלי־קאַנער).

ביז גאָר ריכטיק שאַצט אָפּ די לאַגע דער מעלבורנער „העראָלד" פון 29טן מאי ה. י.

ישראל בערקאָוויטש

(צו זיין קומענדיקן באַזוך אין אויסטראַליע)

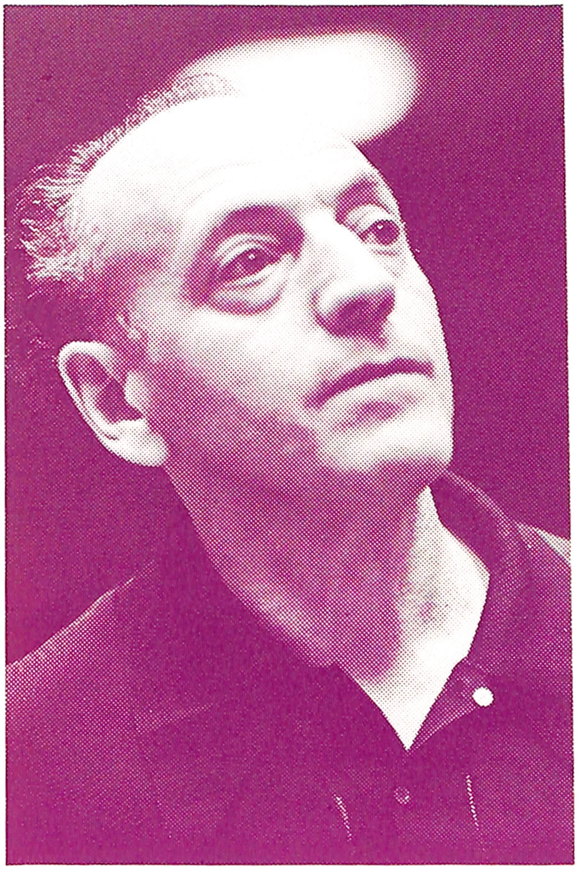

ישראל בערקאָוויטש

דער דוד הערמאַן טעאַטער ביי דער „קדימה" קלויבט זיך היי־יאָר אָפּצייכענען אַ גאָר וויכטיקע דאַטע אין אויסטראַלישן יידישן לעבן — 70 יאָר יידיש טעאַטער.

דער דוד הערמאַן טעאַטער צוזאַמען מיט דער „קדימה" האָבן אויסגעאַרבעט אַ געמיינזאַמען פּלאַן, ווי אַזוי די דאָזיקע דאַטע אָפּצומערקן.

עס איז פאָראויסגעזען אַ טעאַטער־אויסשטעלונג, יובל־אַקאַדעמיע און דער עיקר: אַ ספּעציעלע טעאַטער אויפפי־רונג צוגעפּאַסט צו דער דאָזיקער דאַטע.

עס איז באַשלאָסן געוואָרן אַראָפּברענגען אַ גאַסט־רעזשיסער, וועלכער זאָל צוהעלפן אַדורכפירן דעם אָנגע־מערקטן פּלאַן.

נאָך לענגערע זוכענישן און פאַרהאַנדלונגען האָט זיך די אָנפירונג פון דוד הערמאַן טעאַטער אָפּגעשטעלט אויף דער פּערזאָן פון ישראל בערקאָוויטש פון רומעניע, ווו דאָס וויגעלע פון יידישן טעאַטער איז געשטאַנען און ווו עס איז איצט פאַראַן אַ סטאַביל יידיש טעאַטער, אַ מלוכה־טעאַטער, וואָס איז ממשיך און שמידט די רינגען אין דער גאָלדענער קייט אַ צוויטן יאָרהונדערט.

ישראל בערקאָוויטש ווערט דערוואַרט אין מעלבורן סוף יולי ה"י.

אחוץ דעם, וואָס ישראל בערקאָוויטש איז דער דירעק־טאָר און רעזשיסער פון בוקאַרעשטער יידישן מלוכה־טעאַ־טער, איז ער אויך אַ פיינער דיכטער, שרייבער און טאַלאַנטפולער לעקטאָר.

אַזוי אַרום, אַז חוץ זיין טעאַטער־טעטיקייט וועט ער אויך אַרויסטרעטן אין „קדימה" אויף לעקציעס און פאָר־לעזונגען.

בערקאָוויטש איז געבוירן געוואָרן אין 1921 ביי א פּאָ־טער אַ שניידער (פּונקט ווי איציק מאַנגער) אין דער שטאָט שאַטאַשאַן, אין צפון פון דער רומענישער מאָלדאַוויע.

אין דער צייט פון דער נאַצישער הערשאַפט, איז ער געווען פינף יאָר אין אַ צוואַנגס־לאַגער אין דער פאַרנו־מענער בעסאַראַביע.

נאָך דער מלחמה, אין די יאָרן 1949 ביז 1955 איז ער רעדאַקטאָר פון „איקוף־בלעטער" אין בוקאַרעשט.

פון 1953 ביז 1955 פאַרנעמט ער דעם פּאָסטן פון איינעם פון די רעדאַקטאָרן פון די ראַדיאָ־זענדערס קיין אויסלאַנד — ספּעציעל אין יידיש.

פון 1955 ביז היינט־צו־טאָג, איז זיין באַשיידענער אָפיציעלער טיטל „ליטעראַרישער דירעקטאָר פונעם יידישן מלוכה־טעאַטער" — אָבער ער איז אויך דער שריי־בער און רעזשיסער. ער איז דער לעבעדיקער גייסט פונעם טעאַטער, וואָס שטייט אויף אַ הויכן קינסטלערישן ניוואָ.

ישראל בערקאָוויטש האָט אויפגעפירט אַ גאַנצע ריי פאַרשטעלונגען, וואָס זייער עיקרדיקער אינהאַלט איז יידישער פאָלקלאָר.

אויסער זיין טעאַטער־טעטיקייט, האָט בערקאָוויטש ביז איצט דורכגעפירט איבער 100 „פּרימאָרגנס", וועגן פּאָ־עזיע, ליטעראַטור און יידישן טעאַטער, וועלכע זענען באַ־זוכט געוואָרן פון איבער 25 טויזנט צוהערער — א צאָל, וואָס וואָלט נישט פאַרשעמט אַ סך גרעסערע קיבוצים.

בערקאָוויטש איז אויך אַ פאָרשער פון דער געשיכטע און פּראָבלעמען פונעם יידישן טעאַטער און אים געהערן די אַלע אַרטיקלען וואָס זענען פאַרעפנטלעכט געוואָרן אין די זאַמלונגען פונעם אינסטיטוט פאַר קונסט, ארויסגעגעבן פון דער רומענישער אַקאַדעמיע פאַר סאָציאַלע וויסנשאַפטן.

זיין פּריוואַטע ביבליאָטעק פאַרמאָגט אַ סך יקר־המציאות'ן וועלכע אפילו די רייכע ביבליאָטעק פון ייוו"אָ פאַרמאָגט זיי נישט. ער איז אַ בקי אין די יידישע אוצרות פון אַלע דורות און איז אויך נישט ווייניק באַקאַנט מיט דער העברעישער ליטעראַטור; מיט דער אַלטער און אויך דער נייער און רעדט אַ פליסיקן עברית.

מיר דאָ אין אויסטראַליע האָפן, אַז דער באַזוך פון ישראל בערקאָוויטש וועט אַריינברענגען אַ יום־טוב'דיקייט אין היגן יידישן לעבן.

ר—פּ

ISSN 0155-0128

מעלבורנער בלעטער

אינהאַלט:

מ. א. — פּאָליטישע פּערספּעקטיוון: נקמה 1

דר. מ. פּערשטענדיק — פּראָפּאָזיציעס און פּאַראַדאָקסן 3

י. ראָטנבערג — דער דערציאונגס-קריזיס און טראַדיציע 5

שמעון אָרענשטיין — אַ רירנדיקע באַגעגעניש פון יידישע רויטאַרמייער מיט שארית הפליטה 7

וו. יאַבלאָנסקי — קאַטין 9

חיים מאַלטינסקי — אין נתניה'ער פּאַרק (ליד) 11

י. מ. לעווין — אדם טענהט זיך אוים מיטן רבונו של עולם (פּאָעמע) . . 12

מאיר זייבל — אַן אַלטער בוך מיט לידער (ליד) 13

ג. שאיאַק — „צווישן אַלט און ניי" 14

שרה'לע זילבערמאַן — געמיינט (דערציילונג) 15

לאה זילבער — אויפן וועג „אהיים" 18

מ. אייזענבוד — דער זין -- פון זיין — (דערציילונג) 20

בריוו אין רעדאַקציע — 23

דערקלערונג פון אַרבעטער-רינג 23

פּרייז 1 דאָלאַר

אַרויסגעגעבן דורך דער „קדימה" אין מעלבורן, אויסטראַליע

מעלבורן נר. 3 [23] יוני—יולי 1980